

Selvitys seurakuntien aikuistyöstä

Minna Rikkinen

Maaliskuu 2012

Aikuistyön tutkimushanke/Minna Rikkinen

Kirkkohallituksen virastokollegio asetti 25.2.2010 aikuistyön työryhmän kehittämään seurakunnissa tehtävää aikuistoimintaa. Toteuttaakseen tehtävänsä aikuistyön työryhmä tarvitsi käyttöönsä selvityksen seurakunnissa tehtävästä aikuistoiminnasta.

Tämän selvityksen tarkoitus on täyttää aikuistyön työryhmän tarvetta ja kartoittaa seurakunnissa tehtävää erityistä, aikuisille suunnattua aikuistoimintaa (aikuistyötä) keskittyen kysymykseen mitä on seurakuntien aikuistyö. Selvityksen laatimista on ohjannut ohjausryhmä¹ ja myös aikuistyön työryhmä on seurannut ja kommentoinut selvityksen etenemistä. Selvitys on luovutettu aikuistyön työryhmälle 16.12.2011², minkä jälkeen työryhmä päättää jatkotoimenpiteistä seurakuntien aikuistoiminnan suhteen.

¹ Jäsenet: toiminnanjohtaja Sinikka Aapola-Kari, yhteisökoordinaattori Henna Ahlfors, diakoniatyöntekijä Raija Eeva, työalasihteeri Elina Juntunen lokakuuhun 2011 asti, yhteisen seurakuntatyön pastori Tarja Korpela, työalasihteeri Jussi Murtovuori, tutkija Kati Niemelä, työalasihteeri Marja Pesonen, lehtori Kari-Mikko Vesala.

² Luovuttamisen jälkeen tekstiä on oikoluettu ja paikoin täydennetty.

Sisällysluettelo:

TIIVISTELMÄ

JOHDANTO	5
MUUTTUVA TOIMINTAYMPÄRISTÖ	9
Muutos ja yhteiskunta	9
Uskonnon muutos	13
AIKUISTYÖ KIRKOSSA	20
Juuret ja työalan muotoutuminen	20
Työn eriytyminen seurakuntatyössä	23
Aikuiset ja aikuisuus kirkossa	26
AIKUISTYÖ SEURAKUNTIEN TYÖALANA	28
Selvityksen toteutus	28
Kohderyhmän huomioiminen: sisältö ja käytäntö	30
Työn tavoitteellisuus	33
Mitä seurakuntien aikuistyö on?	38
Kuka aikuistyötä tekee?	44
<i>Oman seurakunnan työntekijät aikuistoiminnan järjestäjinä</i>	44
<i>Vierailutoiminta ja sen luonne aikuistyössä</i>	47
YLEINEN SEURAKUNTATYÖ AIKUISEN NÄKÖKULMASTA	50
TULOSTEN POHDINTAA	54
Aikuistoiminnan sisältö ja tavoitteet	54
Viestintä aikuistoiminnan rakentajina	58
Toiminnan kohdentaminen aikuistoiminnassa	60
Elämänkaaren vaiheet	60
Kirkosta eroavat ja etääntyvät	61
Ikä	63
Toimintaympäristön muutos	64
Lopuksi	66

Tiivistelmä

Kirkkohallitus asetti vuonna 2010 työryhmän kehittämään seurakunnissa tehtävää aikuistyötä. Työnsä tueksi ryhmä tarvitsi selvityksen seurakunnissa toteutuvasta aikuistoiminnasta. Selvityksessä kartoitetaan sitä mitä seurakuntien aikuistoiminta on, kenelle ja miten se on kohdennettu. Selvityksen aineistona on käytetty 81 seurakunnan kotisivuja.

Kirkon toiminnan kannalta toimintaympäristön muutoksista keskeisimmät koskevat globalisoitumista, mediaoitumista, yhteisöjen muodostusta ja roolia, identiteetin rakentumista, individualisoitumista sekä ihmisten liikkuvuutta ja perherakenteita. Ilmiöissä ei ole kyse pelkästään muutoksesta, vaan myös lisääntyneestä erilaisten ilmiöiden tiedollisesta ymmärtämisestä.

Aikuistyön selvityksen mukaan osa seurakunnista toteuttaa toimintaa aikuistyön työalana. Toiminnan painopiste on kokoavassa raamattuaiheisessa ryhmätoiminnassa. Toinen painopiste ovat aikuisille suunnatut suuremmat tilaisuudet, joihin on kutsuttu vierailuvia puhujia kristillisistä järjestöistä tai yhteisöistä. Aikuistoiminnan tavoitteet olivat yleisluontoisia ja kohdentamattomia. Paikoin selkeästi kohdennetussa toiminnassa sisältöä ei kuitenkaan ole suunnattu kohderyhmän näkökulmasta. Osa seurakunnista ei käyttänyt termiä aikuistyö tai -toiminta, vaan järjesti toimintaa aikuisille eri toimintamuotoihin tai työaloihin, kuten diakoniaan ja lähetystyöhön, kuuluvina. Aikuisuuden eri vaiheita ja tasoja huomioitiin kaikessa toiminnassa heikosti.

Yhteistä selvityksessä mukana olleiden seurakuntien kotisivuille oli, että niiden perusteella oli vaikea hahmottaa aikuisille suunnatun toiminnan kokonaisuutta. Lisäksi oli vaikea päätellä, kenelle toiminta oli erityisesti suunnattu ja mitkä olivat tavoitteet tai erityispiirteet. Seurakunnan aikuistoimintaa oli verkkosivuilla nimetty ja kuvattu yleisluontoisesti, niukasti ja vailla tarkkaa kohderyhmää. Toiminnan nimen perusteella ei silloin voi tehdä päätelmiä sen tavoitteista tai sisällöstä. Osassa seurakuntia oli aikuistoiminnan kokonaisuuteen tai tapahtumiin laadittu sisältö- tai toteutuskuvaus, joissa korostui toiminnallisuus, uskonratkaisua painottava uskonnäkemys sekä ajatus valmiista kristillisestä identiteetistä, jonka seurakunnan toiminta tarjoaa osallistujalle.

Selvityksen pohjalta on todettavissa, että

- aikuistoiminnan kehittämisessä tulee kiinnittää huomiota laaja-alaiseen kristillisten ajattelutapojen esillä pitämiseen, erityisesti koskien erilaisia uskonnäkemysjä, kristillisiä identiteettejä ja raamattuntulkintaa.
- erilaisten seurakuntanäkemyksien tiedostaminen aikuistoimintaa suunniteltaessa on keskeistä. Toiminnan muodot muovaavat seurakunnan itseymmärrystä ja ulospäin välittyvää kuvaa seurakunnasta.
- aikuistoimintaa koskettavat keskeisesti ihmisten ajankäyttöön, liikkuvuuteen, viestintään, yhteisöllisyyteen, identiteettiin ja uskonnollisuuteen liittyvät muutokset. Nämä ja muut toimintaympäristön muutokset tulee huomioida aikuistoiminnan suunnittelussa ja toteutuksessa.

JOHDANTO

Suomen evankelisluterilaiseen kirkkoon kuului vuoden 2010 lopussa 4 200 915 jäsentä eli 78,2 % suomalaisista.³ Aikuisia, yli 18-vuotiaita, tästä joukosta oli vuoden 2010 lopussa 76,5 %, ja kaikista suomalaisista aikuisia oli 2010 79,8 %.⁴ Seurakuntien työ on rakentunut pitkälti ikäryhmäperusteisesti, ja lähinnä lapsille ja nuorille on omat työntekijäryhmänsä ja nimetyt työalat. Aikuisten rooliin seurakunnassa ja heidän huomiomiseensa herättiin ennen kaikkea 2000-luvun alussa, jolloin kirkosta eroaminen alkoi kiihtyä. Yhä edelleen eroaminen on kiivainta ns. nuorten aikuisten ikäryhmässä.⁵

Nuoret aikuiset ovat 18-vuotiaista pitkälle yli 30-vuotiaitten heterogeeninen, moninaisissa elämäntilanteissa elävien ikäryhmä. Erityisesti tämän ikäryhmän ja kirkon järjestämän toiminnan välisen kuilun kasvaminen on huomattu seurakunnissa ja erilaisissa tutkimuksissa. Nuori aikuinen kirkon jäsenenä –projektilla haluttiin puuttua kirkon toiminnan ja nuorten aikuisten kasvavaan eriytymiseen. Projektin tavoitteena oli sekä vahvistaa nuorten aikuisten kristillistä identiteettiä että ylipäätään tarjota välineitä tämän ikäryhmän kohtaamiseen kirkon työn kautta. Projekti toteutettiin vuosina 2006-2009, ja siinä keskityttiin neljään teemaan; kristillinen identiteetti, seurakuntatyö, vaikuttaminen ja viestintä.⁶

Nuori aikuinen kirkon jäsenenä –projektista tuotettiin kaksi loppuraporttia, joista toiseen on koottu toimintaympäristön kuvausta sekä tavoitteita seurakuntien toimintaan. Toiseen loppuraporttiin on koostettu projektin kulku ja esitetään Kirkkohallitukselle toimintaehdotuksia. Seurakuntien toimintaan keskittyvän raportin lopputulemana nostettiin esille keskeisiä konkreettisia toimintatapoja ja työn lähtökohtia, jotka olen koonnut seuraavaan taulukkoon.⁷

Tavoite	Toimintatavat, painotukset
Seurakunta palvelee nuoria aikuisia entistä paremmin. Kirkon merkityksen kasvattaminen niiden nuorten aikuisten mielissä, joille kirkko etäinen.	<p><u>Kiinnostus nuorten aikuisten elämäntodellisuutta kohtaan</u>: nuoret aikuiset eivät ole kiinnostuneita kirkosta, koska kirkko ei ole aidosti kiinnostunut nuorista aikuisista.</p> <p><u>Teologinen keskustelu haasteiden merkityksestä</u>: dialogi kirkon ydinsanomasta lähtien.</p> <p><u>Monimuotoisessa arjessa läsnä oleminen</u>: kirkko ei voi olla minkään työalan osalta vain pienen vähemmistön palvelija.</p> <p><u>Seurakuntalaisuuden ja vapaaehtoisuuden vahvistaminen</u>: kaikenikäisten ja eri tavoin ajattelevien seurakuntalaisten ottaminen osaksi toiminnan arviointia, suunnittelua ja päätöksentekoa.</p> <p><u>Ammattitaitoinen viestintä ja imagonrakennus</u>: media rakentaa mielikuvaa siitä, mitä arvoja kirkko edustaa ja keitä sen jäsenet ovat.</p>
Seurakuntalaisuus – kenen kirkko on? Kirkko puhuttelee jatkossakin suomalaisia ja on yhteiskunnassa merkityksellinen toimija.	<p><u>Kohtaa muutos</u>: yhteiskunnan muutosten ja sen aiheuttamien vaikutusten tunnistaminen.</p> <p><u>Resurssi ja vastuuta</u>: ideoinnin ja toimintaresurssien suhde tavoitteisiin ja kohderyhmään, tiimityön merkitys.</p> <p><u>Tartu tämän elämän kysymyksiin</u>: Ihmisten todellisiin kysymyksiin tarttuminen.</p>

³ Tilastollinen vuosikirja 2010.

[http://www.sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/8A75CE045AD09FE4C22577AE00256611/\\$FILE/2_sr_k_vakiluku.pdf](http://www.sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/8A75CE045AD09FE4C22577AE00256611/$FILE/2_sr_k_vakiluku.pdf). Viitattu 23.11.2011.

⁴ http://pxweb2.stat.fi/database/StatFin/vrm/vaerak/vaerak_fi.asp

⁵ Häkkinen 2010, 145.

⁶ Hauta-aho & Tornivaara 2009, 11-12.

⁷ Hauta-aho & Tornivaara 2009, 59-61, 63, 80-81, 85, 100-101, 104, 123-125, 149, 168-169. Itse projektiraportissa päätelmiä ei ole koottu yhteen, vaan olen poiminut ne Kirkosta kiinni -projektiraportin eri osioiden kohdalta.

	<p>Uskalla dialogiin: miten kirkko näkyy keskustelussa? <u>Tue kasvatustyötä</u>: uskonnollinen kasvatus avainasemassa.</p>
<p>Kirkko osallisuuden yhteisönä. Kirkko luo monipuolisia mahdollisuuksia syventää yhteyttä seurakuntaan.</p>	<p><u>Tee kunnolla</u>: menisitkö itse mukaan järjestämäsi toimintaan? <u>Anna tilaa yhteistyölle ja itse tekemiselle</u>: kohderyhmän osallisuus toiminnan suunnittelussa. <u>Tee vähemmän, kerro enemmän</u>: pitkäjänteinen toiminnan rakentaminen ja markkinointi. <u>Panosta perustyöhön</u>: nuoret aikuiset lähes kaikessa seurakunnan työssä läsnä. <u>Rakenna toimitusten ympärille</u>: kirkollisten toimitusten rooli.</p>
<p>Jumalanpalvelus ja viihtyminen. Erilaisten kohderyhmien huomioiminen jumalanpalvelusten toteutuksessa ja kehittämisessä.</p>	<p><u>Käytä aitoa kieltä</u>: jumalanpalveluksen kielen on puhuteltava muitakin kuin sisäpiiriä. <u>Edistä monimuotoisuutta</u>: monipuolisuus toteutustavoissa, tyylissä, musiikissa, viestinnässä ja verkon käytössä, messun ajankohdassa ja toteutusympäristössä. <u>Ota aistit käyttöön</u>: eri aistien puhutteleminen luovasti. <u>Suunnittele ja toteuta yhdessä</u>: toivein huomioiminen, mahdollisuus osallistua toteutukseen. <u>Älä pelkää virheitä – luota Jumalaan</u>: aitous ja luontevuus ovat nuorten aikuisten toiveita kirkolle.</p>
<p>Vapaaehtoisuus, seurakuntalaisuus, seurakunnissa. Seurakunta jäsentensä muodostama yhteisö, joka olemukseen kuuluu osallisuus ja yhteisössä toimiminen.</p>	<p><u>Anna tilaa toiminnalle</u>: tue omaehtoisuutta. <u>Tee toimintaan tarttumisen helpoksi</u>: asiakaspalvelu, markkinointi, henkilökohtainen kutsu, kiitos. <u>Valjasta valmiit porukat</u>: miten vapaaehtoistoimintaa pidetään esillä? <u>Vahvista vapaaehtoisuuden osaamista</u>: kannustus, ohjaaminen, koulutus, keskinäinen yhteistyö.</p>
<p>Kirkko ja viestintä. Kohderyhmien tunnistaminen viestinnässä. Toiminnan ja viestinnän välinen suhde. Imago- viestinnän tärkeys.</p>	<p><u>Ymmärrä viestinnän merkitys</u>: laadukas viestintä edellyttää koko organisaation sitoutumista. <u>Panosta visuaalisuuteen ja mielikuviin</u>: viestinnän visuaalisuuden merkitys. <u>Vahvista verkon käyttöä</u>: kirkon jalkautuminen – myös verkkoon. <u>Tunne kohderyhmäsi</u>: kohderyhmien huomioiminen viestinnässä.</p>

Taulukko 1. Nuori aikuinen kirkon jäsenenä –projektin keskeiset tulokset ja tavoitteet.

Nuori aikuinen kirkon jäsenenä –projekti tuotti myös Kirkkohallitukselle suunnatun loppuraportin, jossa on seitsemän toimintaehdotusta. Toimintaehdotukset Kirkkohallitukselle ovat:

- Hanke monimuotoisen jumalanpalveluselämän vahvistamiseksi
- Hanke aikuistoiminnan toimintatapojen kehittämiseksi
- Julkisuuskampanja kirkon jäsenyyden vahvistamiseksi
- Verkkotyön vakiinnuttaminen kirkon toiminnassa
- Uuden jäsentietojärjestelmän hyödyntäminen jäsenyyden tukemisessa
- Seurakunta- ja työalarajojen hälventäminen ja yhteistyön kehittäminen
- Seurantatutkimus nuorten aikuisten jäsenyyden ja kohtaamisen kehittymisestä kirkossa⁸

⁸ Nuori aikuinen kirkon jäsenenä –loppuraportti 2009, 22-23.

Nuori aikuinen kirkon jäsenenä –projektin yllä koottujen toimenpiteiden toteuttamiseksi ja seurakuntien aikuistyön tukemiseksi nimettiin 25.2.2010 Kirkkohallituksen virastokollegion kokouksessa aikuistyön työryhmä. Työryhmän tehtäväksi tuli koordinoida toimenpiteiden toteuttamista ja aikuistyön tukemista. Ensimmäisessä kokouksessaan kesäkuussa 2010 työryhmä totesi tutkimustarpeen seurakuntien aikuistoiminnan kartoittamisen osalta. Seurakuntien aikuistoimintaa kartoittava projekti alkoi heinäkuussa 2011, ja valmis selvitys luovutetaan aikuistyön työryhmälle 16.12.2011. Selvityksen pohjalta aikuistyön työryhmä laatii aikuistoiminnan kehittämissasiikirjan, jonka tavoitteena on luoda kirkon strategiaan pohjautuen ja tulevaisuusselonteko huomioiden kehittämissasiikirja aikuisten kohtaamisesta seurakunnissa sekä tarjota välineet linjausten käsittelemiseksi seurakunnissa.

Nuori aikuinen kirkon jäsenenä –projektin ja vastaavasti seurakuntien aikuistoimintaa kartoittavan selvityksen – kuin kokonaiskirkon ja seurakuntienkin toiminnan - taustalla on⁹ kirkon strategia, Meidän kirkko – osallisuuden yhteisö 2015. Strategian painopisteet ovat:

- Hengellinen elämä vahvistuu
- Vastuu heikoimmista
- Jäsenyyden vahvistaminen
- Viemme viestiä
- Rakenteet palvelevat toimintaa
- Kirkon uudistuminen jatkuu

Strategian visiona on, että vuonna 2015 jäsenet näkevät kirkkonsa arvon ja kuulevat siellä Jumalan äänen. Lisäksi visiona on, että kirkkoon tullaan löytämään vastauksia elämän suuriin kysymyksiin ja sieltä lähdetään palvelemaan Jumalan maailmaan. Kirkon perustehtävän strategia sanoittaa seuraavasti:

”Kirkon tehtävä on kutsua ihmisiä armollisen Jumalan yhteyteen, tuoda elämään kestävä perusta ja rohkaista välittämään lähimmäisistä ja luomakunnasta.”¹⁰

Strategian toteutumista ja tukemista seuraamaan asetettiin seurantaryhmä.¹¹ Seurantaryhmä tunnisti muun muassa seurakuntien erilaiset lähtötasot painopistealueitten toteuttamisessa ja strategiatyöskentelyyn liittyvän koulutustarpeen. Tämä johti strategiatyöskentelyä ohjaavan oppaan laatimiseen.¹² Lisäksi seurantaryhmä toteutti erilaisia esitelmä- ja koulutustilaisuuksia, artikkeleita ja kirjoituksia sekä tuki seurakuntakohtaisten jäsenanalyysien ja ennusteiden valmistamista. Seurantaryhmä sai vielä 2008 uuden tehtävän: kirkolliskokouksen päätöksellä kirkon tuli laatia tulevaisuusselonteko. Strategian seurantaryhmä sai tehtäväkseen laatia tulevaisuusselonteon niin, että siinä uudistetaan strategiassa asetettuja toiminnallisia tavoitteita vastaamaan toimintaympäristön muutosta. Tavoitteena on, että tulevaisuusselonteon tiedollinen sisältö helpottaa tulevaisuuteen liittyvää päätöksentekoa kaikkialla kirkon organisaatiossa. Strategian

⁹ Ja ainakin tulisi olla.

¹⁰ Meidän kirkko – osallisuuden yhteisö.

¹¹ Seurantaryhmän toimikausi 1.3.2008 - 31.12.2010 ja jäsenet: Johtaja Kimmo Kääriäinen (pj.), hiippakuntas sihteeri Pekka Asikainen, projektikoordinaattori Henna Ahlfors, projektisihteeri Terhi Jormakka (vara pj.), koulutusjohtaja Satu Kantola, hallintopäällikkö Juha Korhonen, kirkkoherra Roger Rönnerberg ja toimituspäällikkö Anneli Vartiainen sekä 19.8.2010 alkaen kirkkoneuvos Pekka Huokuna.

¹² [http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/BC05BD4975FC8DE3C22576C7004162B5/\\$FILE/Strategiaopas%20PDF.pdf](http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/BC05BD4975FC8DE3C22576C7004162B5/$FILE/Strategiaopas%20PDF.pdf)

seurantaryhmä katsoo, ettei strategisia suuntaviivoja ole tarpeen muuttaa, vaan keskeisintä on pitkäjänteinen työskentely strategian linjausten mukaisesti.¹³

Tulevaisuusselonteon keskeisimmät huomioidut liittyvät ensinnäkin kirkon toiminnallisessa ympäristössä tapahtuviin muutoksiin; vanhojen organisaatorakenteiden murros, viestintäteknologian ja sen käyttämisen kehitys, väestönkasvu, muuttoliike, globaalit huolenaiheet, monikulttuurisuuden lisääntyminen, työelämän muutokset. Loppuyhteenvetona tulevaisuusselonteossa kuvataan kolme tulevaisuuden seurakunnan kuvaa. Kullakin kuvalla on oma teologinen perustansa, ja kussakin tulevaisuuden kirkon kuvassa huomioidaan toimintaympäristön muutoksesta johtuen tulevaisuuden kirkkoa seuraavista näkökulmista:

- 1) yhteisön muodostuminen seurakunnissa
- 2) kirkon asema yhteiskunnassa
- 3) suhtautuminen muutokseen toimintaympäristössä
- 4) jäsenen paikka ja rooli
- 5) aktiivisuus ja toiminnalliset painopisteet

Erilaisten vaihtoehtoisten painotusten pohjalta muodostuu kolme tulevaisuuden kirkon kuvaa:

Tulevaisuuden kirkon kuva	Painotukset
Oleminen riittää	Seurakunnan oleminen itseisarvo. Jäsenyydellä ei korkeita kriteereitä – kristityn määrittelyn pohja olemisessa, ei tekemisessä tai tunnusmerkeissä. Vahva nivoutuminen aikaan ja yhteiskuntaan. Keskeistä ei toiminta, vaan seurakunnan rakentuminen; jumalanpalveluselämän ja kirkollisten toimitusten keskeisyys. Kokoavan toiminnan ja toiminnallisten työtapojen uudelleenarvioinnintarve.
Osallisuus on asiakkuutta	Lähtökohtana kulutus-ajattelu. Erilaisten jäsenten toiveiden täyttäminen; erilaisten toimintatapojen ja hengellisten osakulttuurien laaja valikoima. Jäsenyyden osalta sitoutuminen voi olla määräaikaista. Toiminnassa painotus ajankohtaisten haasteiden huomioimisessa.
Kirkolla on vahva profiili	Pohjalla ajatus erottautumisesta ympäröivästä yhteiskunnasta; yhteiskunnan marginaaliin asettuminen. Henkilöseurakuntarakenne, joka ei pohjaudu maantieteeseen, vaan yhteisen aktiviteetin ja ajattelun varaan. Vahva yhteisöllisyys ja seurakuntidentiteetti, vahva johtajuus. Kokemus kulttuurin ja yhteiskunnan sekularisoitumisesta. Henkilökohtaisen uskonkilvoittelun korostuminen.

Tulevaisuusselonteko ei esitä mitään yllä kuvatuista kuvista yksinään tulevaisuuden kirkkona, vaan niiden kautta esitellään tekijöitä, jotka tulevaisuuden kirkkoa muodostavat. Keskeisenä viestinä myös muistutetaan kirkon mahdollisuudesta vaikuttaa ajankohtaisiin kysymyksiin sekä tärkeydestä tunnistaa erilaisia kehityslinjoja yhteiskunnassa ja huomioida niiden vaikutus kirkon työssä.¹⁴

Seuraavaksi siirryn pohtimaan luvussa *Muuttuva toimiympäristö* tarkemmin sitä toimintaympäristöä, jossa kirkko nyt elää. Toimintaympäristön kuvauksen jälkeen luvussa *Aikuistyö kirkossa* tarkastelen aikuisten

¹³ Kirkon strategian seurantaryhmän loppuraportti 2010.

¹⁴ Kirkko 2020.

huomioimista ja aikuistyötä ja sen kehittymistä kirkossa. Luvussa *Aikuistyö seurakuntien työalana* esittelen keräämäni tutkimusaineiston (41 seurakunnan verkkosivut) pohjalta sitä, millaista aikuistyötä seurakunnissa tehdään. Tarkastelun kohteena ovat aikuistyön kohderyhmän huomioiminen ja sisällön suhde kohderyhmään, toiminnan tavoitteiden sisältö, mitä aikuistyön toiminta yksityiskohtaisesti on ja ketkä aikuistyötä seurakunnissa tekevät. Aikuistyön yleiskuvaa laajentaa luvun *Yleinen seurakuntatyö aikuisen näkökulmasta* niin ikään verkkosivuaineisto (37 seurakunnan verkkosivut), jonka avulla vertaan erityisesti aikuisille suunnattua aikuisten toimintaa sellaisten seurakuntien toimintaan, jossa ei tehdä aikuistyötä, vaan aikuiset valitsevat seurakuntatoimintaa ns. yleisen seurakuntatyön joukosta. Tämä vertailu tuottaa lisätietoa siitä, mitä erityistä on aikuistyössä verrattuna yleiseen seurakuntatyöhön. Selvityksen viimeisessä luvussa *Pohdintaa* suhteutan tarkasteluaineiston tuloksia kirkon strategiaan, Nuori aikuinen kirkon jäsenenä –projektin tuloksiin, tulevaisuusselontekoon sekä hieman myös yleiseen yhteiskunnallista muutosta tarkastelemaan teoreettiseen keskusteluun. Lisäksi nostan esille jatkotyöskentelyn kannalta huomionarvoisia seikkoja seurakuntien aikuistyöstä sekä kiinnostavia tutkimusaiheita.

MUUTTUVA TOIMINTAYMPÄRISTÖ

Muutos ja yhteiskunta

”On olemassa juoksevia aineita, jotka ovat tilavuudeltaan painavampia kuin monet kiinteät aineet, mutta meillä on kuitenkin taipumus nähdä ne kaikki keveämpinä kuin kiinteät aineet. Yhdistämme mielessämme keveyden tai painottomuuden liikkuvuuteen ja muuttuvuuteen: tiedämme kokemuksesta, että mitä kevyempi on taakkamme, sitä nopeammin liikumme. Siksi notkeutta tai norjuutta voidaan pitää osuvina metaforina, kun halutaan kuvata nykyistä, monessakin mielessä *uudenlaista* vaihetta modernin historiassa.” – Zygmunt Bauman¹⁵

Modernin ajan esiin murtautumisessa oli puolalaisen sosiologin Zygmunt Baumanin mukaan kyse menneisyyden traditioiden gloorian riisumisesta, ”pyhän maallistamisesta”. Elämää ohjaavien traditioiden murtaamisen jälkeen tila ei kuitenkaan jäänyt tyhjäksi, vaan se täytettiin uudenlaisella, menneiden traditioiden tapaan aikaa kestäväksi tarkoitettulla. Moderni aika rakensi vanhan pysyvän tilalle omaa pysyvää: markkinat, säädöt korvaavat luokat, yhtenäistävät normit. Modernia aikaa edeltänyt tapa muodostaa ohjaavia rakenteita ei siis muuttunut, vain rakenteiden sisältö. Nyt elettävä modernin ajan notkea vaihe on siirtynyt modernin jäykistä rakenteista yksilöllisyyden, yksityistymisen, yksilön vastuun aikaan – minän itsenäisen, ei-ohjatun, rakentamisen aikaan. Niin kuin notkeat aineet muuttavat jatkuvasti muotoaan, Baumankin kokee modernin ajan nykyisen vaiheen (jota toiset kutsuvat postmoderniksi, jälkimoderniksi) keskeisimmäksi ilmiöksi muutos ja muokattavuus.¹⁶ Vaikka yhteiskunnan muutoksia, niiden kokonaiskuva, voi olla yksilön näkökulmasta vaikeaa hahmottaa, ne eivät koske vain yhteiskunnan ylätasoa rakenteita.¹⁷ Piotr Sztompka toteaa yhteiskunnallisen muutoksen ilmenevän kolmella tasolla: globaali – makrotaso, alueellinen/kansallisvaltiot – mesotaso ja arjen sosiaaliset suhteet – mikrotaso.¹⁸

Manuel Castells, espanjalainen sosiologi, tiivistää yhteiskunnan muutoksen kolmeen pääprosessiin: informatiivisoituminen, globalisoituminen ja verkostoituminen. Näissä prosesseissa Baumanin korostama muotoiltavuus, muutos näkyvät helposti. Tiedonvälitys läpäisee kaikki toiminnan tasot ja on määräävässä asemassa. Informaatioteknologian kehittymisen myötä kommunikaatio on kommunikoijien paikasta riip-

¹⁵ Bauman 2002, 8-9.

¹⁶ Bauman 2002, 9-15.

¹⁷ Oma kysymyksensä on suhteen luonne; missä määrin yksilö kokee voivansa tai voi vaikuttaa yhteisöön.

¹⁸ Sztompka 1993, 6-7.

pumatta samanaikaista. Tämän seurauksena yhteiskunta on medioitunut: kokemukset ja tiedot välittyvät median kautta ja asioihin vaikuttaminen tapahtuu median välityksellä.¹⁹ Medioituminen näkyy myös uskonnon alalla: median rooli on korostunut evankelisluterilaisen kirkon toiminnassa, ja medioituminen myös muuttaa uskontoa. Medioitunut yhteiskunta mahdollisesti esimerkiksi "homo-iltana" puhutun TV-keskustelun jälkeiset tapahtumat, joissa medialla ja mediataidoilla oli merkittävä rooli. Medioituminen on tuonut brändäyksen osaksi uskontoa.²⁰ Stewart Hoover kuvaa uskonnon ja median suhdetta autona, jossa kuskin paikalla istuu media.²¹ Yhteiskunnan medioituminen on johtanut siihen, että ollakseen varteenotettava uskonnollinen toimija (tai yleisessä tietoisuudessa), on oltava läsnä yhteiskunnassa ja ihmisten elämässä median kautta. Uskonnollisten yhteisöjen esiintymistä mediassa ohjaava yleinen mediakulttuuri, joka edellyttää uskonnolta TV:ssä visuaalisesti vetoavaa mediaesiintymistä symbolien ja rituaalien muodossa. Internetissä taasliset toimijat asetetaan mielellään keskusteluyhteyteen omasta arvomaailmasta kauempana olevien kanssa.²² Uskonnon rooli mediassa ei ole siis itsenäinen, vaan osin ohjattu ja refleksiivinen. Kuten Stig Hjarvard muistuttaa, median rooli nykyajassa ei ole vain raportoida uskonnosta, vaan se myös muuttaa uskonnollisten yhteisöjen näkemyksiä ja auktoriteetteja.²³

Castellsin esittämistä pääprosesseista epäilemättä yleisesti puhutu on globalisaatio, maailmanlaajuistuminen, jonka voidaan nähdä vaikuttavan erilaisilla yhteiskunnan osa-alueilla. Hyvin usein puhutaan globalisaatiosta pelkästään talouden näkökulmasta.²⁴ Risto Heiskala esittelee David Heldin ja kumppaneiden huomioimat neljä globalisaation lajia: 1) globalisoitumisen alueellinen laajuus, 2) globaalien yhteyksien intensiteetti, 3) globaalien virtausten nopeus ja 4) globaalien prosessien paikallinen vaikuttavuus.²⁵ Näiden eri globalisaatiotyyppeiden johdosta voidaan ymmärtää globalisaation olevan joiltain osin vahvaa, kun taas paikoin globalisaation vaikutukset voivat olla joissain yhteiskunnissa heikkojakin. Verkostoitumisessa Castells puhuu ennen kaikkea talouden verkostoitumisesta, ja verkostoidean ymmärtämisessä keskeinen rakennemalli on hierarkia. Kun hierarkian rakenne toimii suunnitellusti, ylätasolta alemmille, tasa-arvoisen vaihdon markkinoilla ei hierarkkisia rakenteita ole. Verkoston ajatus sijoittuu hierarkkisten ja tasa-arvoisen vaihdon mallien välimaastoon, ja on joustava.²⁶ Verkostoitumisen ajatuksen voi sijoittaa myös selkeästi taloudellisten toimintatapojen ulkopuolellekin: esimerkiksi erilaisessa päätöksenteossa keskenään sopivien intressiryhmien verkostoitumisella on merkittävä rooli. Verkostointitaidoista on tullutkin keskeinen tekijä erilaisilla vaikuttamisen kentillä, työ- ja vapaa-ajassa.

¹⁹ Karvonen, Erkki. <http://www.uta.fi/~tierka/medioitum.htm>. Viitattu 24.11.2011.

²⁰ Castells 1996; Hepp & Krönert 2008, 2. Uskonnon brändäyksessä uskonto esitetään profaanissa kontekstissa kuitenkin säilyttäen pyhän olemus. Hepp & Krönert 2008, 5.

²¹ Hoover 2006, 284.

²² Hepp & Krönert 2008, 3, 4.

²³ Hjarvard 2008, 11.

²⁴ Globalisaatio on myös kiistelty käsite, jonka käyttäminen edellyttää määrittelemistä: itsessään globalisaatio ei ole merkityksellinen ilmaisu. Toisaalta tieteen kentällä keskustellaan myös siitä, onko globalisaatiota olemassa, ja jos on, onko se uusi, aikaisemmista poikkeava ilmiö. Hyvin usein yleisessä keskustelussa puhutaan globalisaatiosta "tämän ajan", "nykyajan" ilmiönä. Castells esittelee kuitenkin neljä globalisaation jaksoa: 1) esimoderni globalisaatio (Rooman imperiumi, katolinen kirkko), 2) varhainen moderni globalisaatio (n. 1500-1850, uuden maailman "löytäminen"), 3) moderni globalisaatio (n. 1850-1945, kolonialisointi, rautatiet, höyrylaivat) ja 4) nykyinen globalisaatio (Held et al. 1999 nojaten Heiskala toteaa neljännen globalisaation poikkeavan edellisistä siinä, ettei sitä leimaa edellisten tapaan laajentumishalu). Heiskala 1999, 11, 16.

²⁵ Ks. Heiskala 2000, 71; Held et al 1999.

²⁶ Ks. Heiskala 2000, 62. Castells toteaa verkostotalouden jakavan ihmiset kolmeen ryhmään: verkkolaiset, joustajat ja uloslyödyt. Verkkolaiset ovat globaalisti verkottuneet verkostojen ydinryhmä, jolle kasaantuvat niin päätöksenteon ja yhteyksien myötä kaikki resurssit. Joustajat ovat mm. erilaisten määräaikaisten projektien parissa työskenteleviä työvoen parempaa paikkaa ja peläten ulkopuolelle joutumista. Uloslyödyt ovat jo verkostojen ulkopuolella. Heiskala 1999, 14.

Yhteiskunnallisista murroksista puhuttaessa eriytyminen ja individualisoituminen ansaitsevat huomiota. Yhteiskunnan modernisaation myötä työnjaon kehittymisestä seurannutta eri työalojen ja osaamisen eriytymistä toisistaan. Siirryttäessä modernista yhteiskunnasta myöhäismoderniin asiantuntijoiden asema traditioiden siirtäjänä horjui, ja yksilöiden oman päättäjä- ja ohjausvallan rooli korostuu. Yksilöt elävät valintataloudessa, jossa valinnan vastuun ja tuskan rinnalla myös vapaus kasvaa.²⁷ Ulrich Beck tuo yksilökeskusteluun mielenkiintoisen lisän puhuessaan elämäkerran globalisoitumisesta: globalisaation vastakohtista tulee totta yksilön elämässä, globaalien ja lokaalisten yhdistyessä ne globalisoituvat. Muun muassa eri kulttuureista ja uskonnoista tulee osa omaa elämää matkustamisen, työn tai avioitumisen kautta, eikä elämä ole enää väistämättä paikkaan sidottua, vaan paikatonta, monipaikkaista.²⁸ Nämä kehityskulut näkyvät luonnollisesti myös yksilön sosiaalisissa suhteissa. Vakiintunut ja pysyväluontoinen sitoutuminen sosiaalisissa suhteissa muuttuu lyhytkestoisemmaksi ja valintoihin perustuvaksi. Michel Maffesoli puhuu uusheimoista, joissa sosiaalisia siteitä vaihdetaan tarpeiden pohjalta.²⁹ Lähiyhteisöjen roolin heikentyessä yhteisöä etsitään vaikkapa virtuaalisesta maailmasta. Yhteisö toimii ihmisille yhä identiteetin rakennusvälineenä, ja identiteetti on yhtä lailla liikkuvan yksilön myötä joustava, kerroksittainen. Korostuneen itseohjautuvuuden ja valintojen mahdollisuuden keskellä on esitetty ihmisten elävän elämystaloutta, jossa elämän perustarpeiden tyydyttämisen rinnalla (terveys, ravinto jne.) ja niiden sisällä näkyy elämysten tavoittelemisen. Elämystavoittelu on ohjaa myös yhteisösidoksia.³⁰ Vastaavasti yhteisöllisyyden muutokset ohjaavat sitoutumista; sitoutuminen yhteisöjen jäsenyyteen, osallistuminen politiikkaan on vähentynyt ja muuttunut projektiluonteisemmaksi.³¹

Yhteiskunnallisista muutoksista suomalaista yhteiskuntaa pitkällä aikavälillä ovat muuttaneet ennen kaikkea työelämän ja sen myötä asuin ympäristön muutokset, mutta myös miesten ja naisten asema on elänyt ja elää yhä muutoksessa. Perinteisestä maatalousmaasta tuli teollisuuden kehittymisen myötä maa, jossa kaupungin ja maaseudun väliset erot asutuksen ja työllistymisen suhteen kasvavat yhä suurien kasvukustusten täytyessä ja niistä etäällä olevan maaseudun tyhjetessä. Yhteiskunnan muutoksessa työelämä on yksi suurista murroksen kohteista. Teollinen työ vähenee entisestään, mutta tietotyön osuus kasvaa.³² Työelämän muutoksiin kuuluu keskeisenä työn henkisen kuormittavuuden kasvu, työtahdin nopeutuminen. Vuonna 2008 julkaistun Sitran raportin mukaan on ennustettavissa seuraavien 10-15 vuoden aikana entisestään kiihtyvää työtahtia, työajan pidentymistä, työn vaatimustason kasvua, kilpailu työpaikoilla ja – paikoista kasvaa, työhön liittyy jatkuvaa kouluttautumisen tarvetta ja luovuuden ja innovatiivisuuden merkitys työssä kasvaa.³³ Työkulttuurin muutos näkyy muun muassa siinä, että työhön ei suhtauduta enää velvoitteena eikä ansiotyö ole itseisarvo. Työhön hakeutumista ohjaa työn mielenkiintoisuus ja työn sopiminen omiin yksilöllisiin arvoihin, ja tämän myötä suhde työhön yksilöllistyy.³⁴

Yhteiskunnalliset muutokset näkyvät yksilön elämässä (mikrotasolla) myös sukupuolikysymysten sekä yleisesti väestörakenteen muutosten kautta. Sukupuoli on yhtäältä ruumiillinen ja toisaalta merkittävässä määrin sosiaalinen ilmiö.³⁵ Sukupuolipolarisaatiota pidetään Suomessa myöhäisenä ilmiönä, sillä jo perinteises-

²⁷ Ks. Hautamäki 2001, 10-11, 13.

²⁸ Bauman 1999, 135-136.

²⁹ Maffesoli 1996.

³⁰ Hautamäki 2001, 14-16.

³¹ Monikasvoinen kirkko 2008, 25.

³² Elinvoimainen Suomi, 50. <http://www.sitra.fi/julkaisut/muut/Elinvoimainen%20Suomi.pdf>. Viitattu 23.11.2011.

³³ Muutoksen Suomi, 24. <http://www.sitra.fi/julkaisut/muut/MuutoksenSuomi.pdf>. Viitattu 23.11.2011.

³⁴ Alasoini 2010, 14. http://www.eva.fi/wp-content/uploads/2010/11/mainettaan_parempi_tyo1.pdf. Viitattu 23.11.2011.

³⁵ Oinas 2004, 201.

sä agraariyhteiskunnassa nainen ja mies olivat hyvin rinnakkaisessa asemassa. Uuden ajan alussa naisten oikeudet heikkenivät, ja kirkko oli mukana rakentamassa kuvaa miehestä perheen päänä ja päätöksentekijänä. Naisen yhteiskunnallisen aseman mittariksi tuli hyveellisyys. Kun muualla Euroopassa naisten osattomuutta vapaan yksilön oikeuksista pidettiin itsestään selvänä, Suomessa vaadittiin naisille oikeuksia siviilissäädystä huolimatta: kaikkien naisten täysvaltaisuus toteutettiin kaikissa Pohjoismaissa 1860-luvulle tultaessa.³⁶ Sukupuolien välistä tasa-arvoa on Suomessa rakennettu poliittisin ohjelmin rakennettu Suomessa 1960-luvulta.³⁷ Naisten oikeuksien kunnioittaminen ei kuitenkaan ole Suomessakaan itsestään selvyyttä huolimatta naisten hyvästä kiinnittymisestä julkiseen elämänpäiiriin.³⁸ Esimerkiksi työn on todettu olevan sukupuolittunutta. Naisten vallatessa perinteisesti miesvoittoisia töitä työn arvostus ja palkkaus vähenevät. Kyse on työmarkkinoiden hierarkkisuuudesta. Työmarkkinoiden jakautuminen sukupuolen mukaan näkyy niin horisontaalisesti kuin vertikaalisestikin: naiset ja miehet työllistyvät eri sektoreille ja eri aloille sekä eritasoisin tehtäviin.³⁹

Perinteisesti seurakunnat tavoittavat aikuisten ikäluokkaa lapsiperheille suunnatun toiminnan myötä. Lapsettomien naisten määrä on kuitenkin hitaassa, mutta pysyvässä kasvussa, ja samalla synnytysikä on noussut. Kun 1990 kaikista synnyttäneistä naisista 67 % oli alle 30-vuotiaita, vuonna 2010 luku oli n. 50 %.⁴⁰ Äitiyden ja vanhemmuuden määrittelystä nousevat varaukset huomioiden vanhemmaksi tulo siirtyy yhä myöhäisempään ikävaiheeseen, jolloin lapsettomana elämisen jakso on pidempi kuin aikaisempina vuosikymmeninä. Lapsensaanti-ikä siirryttyä entistä myöhemmäksi ja toisaalta lapsettomien perheiden määrä nousee⁴¹, seurakuntien tulee tunnistaa myös uudenlainen seurakuntalaisten ryhmä. Perheiden määrä on jatkuvasti noussut, joskin viimevuotinen perheiden määrän nousu hidastui jonkin verran edellisestä vuodesta. Vuonna 2010 perheitä⁴² oli 1 455 073 ja perheissä eli kaikkiaan 4 065 168 suomalaista, 76 % väestöstä. Vastaavasti yksineläviä oli 1 040 000.⁴³

Asuntokunnista⁴⁴ lapsiperheitä on vajaa neljännes, loput yksin asuvia tai lapsettomia pareja ja muita ei-perhetalouksia⁴⁵. Yhden hengen asuntokuntia oli vuoden 2008 lopussa yli 40 % kaikista asuntokunnista. Yksinelävien määriä esitellään tilastojen pohjalta erilaisin ikähaarukoin, jolloin yksinelävien ikäryhmät näyttyvät erisuuruusina. Yksin asumista tutkinut Sirkka-Liisa Kärkkäinen toteaa Tilastokeskuksen asumista

³⁶ Pykkänen 1999, 28-33. Yhtenä keskeisenä osoituksena tästä on lähisuhdeväkivallan määrä ja ongelman hahmottamiseen ja ratkaisutapoihin liittyvät vaikeudet.

³⁷ Nikula 1999, 129.

³⁸ Pykkänen 1999, 24.

³⁹ Naumanen 2004, 138-139.

⁴⁰ Suomen virallinen tilasto (SVT): Väestörakenne. http://www.stat.fi/til/vaerak/2010/01/vaerak_2010_01_2011-09-30_tie_001_fi.html.

Viitattu 3.10.2011. On huomioitava, ettei vain synnyttänyttä naista voi määritellä äidiksi.

⁴¹ Vaikka tässä joukossa suuria ikäluokkia, joilla ei enää kotona asuvia alle 18-vuotiaita lapsia, myöhäistyvä lastenhan-kinta kertoo osaltaan myös siitä, että enenevä määrä aikuisia on jatkossakin lapsettomia.

⁴² Perheet käsittävät lapselliset ja lapsettomat avio- ja avoperheet, yksinhuoltajaperheet ja rekisteröityjen pari-perheet.

⁴³ Suomen virallinen tilasto (SVT): Perheet.

ISSN=1798-3215. 2010. Helsinki: Tilastokeskus. 2000-luvulla perheiden määrä kasvoi seuraavasti: 2001 kasvua edelliseen vuoteen 5796 perhettä, 2002 kasvua edelliseen vuoteen 4188 perhettä, 2003 kasvua edelliseen vuoteen 3157 perhettä, 2004 kasvua edelliseen vuoteen 5677 perhettä, 2005 kasvua edelliseen vuoteen 5221 perhettä, 2006 kasvua edelliseen vuoteen 5374 perhettä, 2007 kasvua edelliseen vuoteen 6333 perhettä, 2008 kasvua edelliseen vuoteen 6677 perhettä, 2009 kasvua edelliseen vuoteen 6102 perhettä, 2010 kasvua edelliseen vuoteen 4585 perhettä. http://www.stat.fi/til/perh/2010/perh_2010_2011-05-27_tie_001_fi.html. Viitattu 3.10.2011.

⁴⁴ Aiemmin puhuttiin ruokakunnista.

⁴⁵ Tällaisia ovat mm. erilaiset yhteisöt.

koskeviin tilastoihin nojaten yksinelävistä neljänneksen olevan alle 35-vuotiaita, ja heidän määränsä kasvavan jatkuvasti. Toinen neljännes on parhaassa perheissä olevia, 35-54 –vuotiaita. Jos 55-64 –vuotiaat lasketaan vielä keski-ikäisiin, keski-ikäisiä on yhteensä puolet yksinelävistä. Kolmannes yksinelävistä on 65-vuotta täyttäneitä, ja tämä ryhmä muodostaa alle 35-vuotiaitten kanssa vahvimman yksinelävien ryhmän. Vanhempienkin ikäluokkien joukossa yksinelävien määrä kasvaa, vaikka nuorempia ikäluokkia hitaammin. Yksinelävät ovat siis näin hahmotettuina ikäryhminä joka ryhmänä kasvava joukko, ja kasvu on kaikissa ikäryhmissä nopeampaa kaupungissa kuin maaseudulla.⁴⁶

Diakoniatyöntekijä Raija Eeva muistuttaa Tilastokeskuksen yksinasuvia koskeviin tilastoihin pohjautuen, että vaikka julkisessa keskustelussa helposti painotetaan nuorten yksinasuvien määrän jatkuvaa kasvua, kasvu tässä ikäryhmässä, 18-29 –vuotiaiden kohdalla on tapahtunut jo aiemmin, 1990-luvulla. Sen sijaan 2000-luvulla suurimmat yksinelävien ryhmät ovat 45-64 –vuotiaat. Tässä ikäryhmässä myös kasvu on kaikkein nopeinta. Nuorten yksinelävien ryhmä on määrällisesti kolmanneksi suurin yksinelävien tilastoissa.⁴⁷ Yksinelävien kasvanut osuus näkyy muun muassa tulonjakoa erittelevissä tilastoissa: yksinasuvien taloudet ovat suurin köyhyysrajan alittavien ryhmä. Vajaa kolmasosa kaikista yksinelävistä on köyhyysrajan alapuolella.⁴⁸ Yksinelävät ovat yksi kirkon työn haasteista. Haasteellisuus nousee yhtäältä kirkon perhettä ja lapsiperheellisyyttä koskevista arvostuksista: perhekeskeisyyden ja parisuhteiden arvostamisen keskellä jää kysymys yksinelävän arvostuksesta ja asemasta kirkossa.

Uskonnon muutos

Jos aiemmin uskontososiologista keskustelua hallitsi kysymys uskonnon katoamisesta, niin nyt keskustelutilan on ottanut uskonnollisuuden muutos. Samalla keskustelua on tarkennettu koskemaan yksityiskohtaisemmin uskonnollisuuden erilaisia ilmenemismuotoja.

Uskonnollisuuden muutokset ja jumalaan uskomisen tapojen muuttuminen kertovat kirkon toimintaympäristön - seurakuntalaisten ja myös ei-jäsenten uskonnollisen ajattelun - merkittävästä muutoksesta, joka kokonaiskirkossa ja paikallistasolla, ihmisten arjessa, seurakuntien on tunnistettava toimintaansa suunniteltaessa. Muutoksen ja pysyvyyden tematiikka on keskeisessä roolissa tarkasteltaessa uskonnon ja myös kirkon tulevaisuutta. Yhtäällä luotetaan uudistuvan uskonnon elinvoimaisuuteen, toisaalla uskonnon tulevaisuuden katsotaan olevan riippuvainen sen kyvystä siirtää perinnettä eteenpäin. Näiden kahden näköalan eroavaisuudet voivat olla merkittäviä silloin, kun uudistumisessa on kyse kaiken perinteisen hylkäämisestä ja toisaalta perinteisen säilyttämisessä kyse kaiken säilyttämisestä mahdollisimman ennallaan. Viime vuosikymmeninä perinteen uudistamisen rajoja ovat paikoin kärjekkäästä keskustelusta päätellen koetelleet puheenvuoroissaan muun muassa John A. T. Robinson, John Hick ja John Shelby Spong. Muutoksesta ja pysyvyydestä on joka tapauksessa tullut kirkollisen ja uskonnollisen keskustelun keskeinen teemapari⁴⁹.

⁴⁶ Kärkkäinen 2010, 181, 188, 191.

⁴⁷ Raija Eevan kommentti 2.12.2011, puhelu. Yksinelävät ry on koonnut verkkosivuilleen tilastoa yksinelävien kokonaismääristä Tilastokeskuksen tilastojen pohjalta, ja tässä tilastossa ikäryhmät on ryhmitelty seuraavasti: 18-29 –vuotiaat, 30-44 –vuotiaat, 45-64 –vuotiaat, 65-74 –vuotiaat ja yli 75-vuotiaat.

<http://www.yksinelävät.fi/fakta/tilastoja.html> Viitattu 2.12.2011. Tilastoja vertailtaessa on huomioitava, että Kärkkäinen viittaa tilastoihin kaikista suomalaisista asutokunnista, kun taas Eeva tarkastelee tilastoja kaikkien yksinasuvien kesken.

⁴⁸ Tietoja yksinelävien asemasta tulojakauksella 2005-2008, Tilastokeskus.

⁴⁹ Tämä teemapari esiintyy usein vielä niin, että kirkollisessa keskustelussa painottuu muutoksen ja pysyvyyden vastakkaisuus, kun taas uskonnollisessa, tieteellisemmin virittyneessä keskustelussa teemat toimivat rinnakkaisina näkökulmina.

Uskonnollisuuden muutosta on luodattu viime vuosikymmenien aikana erilaisten kyselyjen kautta. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisema laaja katsaus suomalaiseen uskonnollisuuteen, *Moderni kirkkokansa*, nosti esille institutionaalisen uskonnollisuuden ja kirkon auktoriteetin heikentymisen, mutta samalla uskon merkityksen katoamista yksityisenä uskonharjoituksena ei pystytty vahvistamaan.⁵⁰ Tuorein kattava suomalaisen uskonnollisuutta kartoittava tutkimus on syksyllä 2011 ilmestynyt ISSP 2008 –aineistoon pohjautuva julkaisu. Tutkimuksessa kartoitettiin uskonnollisuutta 40 maassa⁵¹. Vertailussa muihin maihin suomalaiset eivät pitäneet itseään erityisen uskonnollisena; 39 % piti itseään uskonnollisena ja 29 % ei-uskonnollisena. Itseään ei-uskonnollisena tai uskonnollisena piti 28 %.⁵² Jälkimmäisen prosenttiosuuden perusteella voinee sanoa, että tarve uskonnollisen identiteetin määrittelemiseen ei varsin monelle suomalaisille ole ensisijaisista. Uskontotieteen näkökulmasta perinteinen ajatus on, että uskonto on syntynyt kuoleman ympärille, selittämään mitä tapahtuu kuoleman jälkeen. Perinteisesti uskonto on ollut tuonpuoleisuuden keskittynyttä, mutta yhteiskunnan laajemmat muutokset näkyvät myös uskonnossa; se on tämänpuoleistunut, ja eri uskonnoissa keskitytään enenevässä määrin tässä ajassa tapahtuviin asioihin⁵³. Ajatus uskonnon tämänpuoleistumisesta herää myös ISSP-tuloksia luettaessa: usko kuolemanjälkeiseen elämään, mikä edustaa uskonnon transsendenttia olemusta, on Suomessa vähentynyt viime vuosikymmenien aikana. Samalla tavoin usko muihin transsendenttisiin uskomuksiin on vähentynyt. Paljon on myös epävarmuutta siitä, mitä ajatella kuolemanjälkeisestä ajasta.⁵⁴

Jos uskonnollisuutta tarkastellaan osallistumisen näkökulmasta, mikä perinteisesti on ollut keskeinen uskonnollisuuden mittaamisen tapa, niin suomalaiset ovat yhä passiivisia uskonnollisissa tilaisuuksissa⁵⁵ käymisen suhteen. Kuitenkin Suomessa on suhteellisen pieni joukko niitä, jotka eivät koskaan käy uskonnollisissa tilaisuuksissa, n. 10 %.⁵⁶ Suomen osalta tutkimuksen tulosten arvioinnissa puhutaan siitä, ettei ainaakaan Suomessa ole nähtävissä laajaa kirkon ja institutionaalisen uskonnollisuuden ulkopuolista, hengellisyyden kasvua, vaan se toteutuu institutionaalisen uskonnollisuuden sisällä. Toisin sanoen perinteisen uskonnollisen hahmottamisen rinnalle on tullut yksilöllisempiä tapoja toteuttaa uskonnollisuuttaan, ja tähän kuuluvat ns. hengellisyyttä/spirituaalisuutta ilmentävät uskonnollisuuden toteuttamisen tavat.⁵⁷ Tämä uskonnollisuus ei ensisijaisesti ilmene osallistumisena seurakuntien toimintaan, vaan uskonnon harjoittamisen tapojen monipuolistumisena ja uskontoon liittyvän pohdinnan ja keskustelun lisääntymisenä.⁵⁸

⁵⁰ Kääriäinen, Kimmo, Kati Niemelä ja Kimmo Ketola (2003): *Moderni kirkkokansa*. Suomalaisen uskonnollisuus uudella vuosituohannella.

⁵¹ International Social Survey Program, tutkimus toteutettu 1985 alkaen, Suomi liittyi mukaan 2000, aiheet vaihtelevat vuosittain. Ketola 2011, 7.

⁵² Ketola 2011, 11.

⁵³ Esimerkiksi oikeudenmukaisuuden teemojen keskeisyys.

⁵⁴ Ketola 2011, 14. Suomalaisista haastatelluista 15 % ei osannut sanoa kantaansa kuolemanjälkeiseen elämään, 17 % ei osannut sanoa uskomisesta taivaaseen, 20 % helvettiin ja jälleensyntymään. Nirvanasta ei osannut sanoa mitään 30 %. Nämä luvut kertovat, että paljon transsendenttisiin uskomuksiin (niihin, joita pidetään spesifimpinä kuin kysymys Jumalauksesta – sen suhteen vain 3 % ei osannut kertoa kantaansa) liittyen on ihmisille avointa, sellaista, johon he eivät osaa/uskalla ottaa varmempaa kantaa. Ja vastaavasti kanta voi elämänvaiheiden mukaan elää paljonkin.

⁵⁵ Mm. jumalanpalvelukset, kirkolliset toimitukset, hengelliset tilaisuudet.

⁵⁶ Ketola 2011, 18.

⁵⁷ Ketola 2011, 22.

⁵⁸ Keskeistä on myös huomioida seurakuntien järjestämän toiminnan luonne ja rakenne – kuinka pitkälti se pohjaa perinteisenä pidettyyn uskonnollisuuteen ja mikä on sen suhde uudenlaisen uskonnollisuuden tapaan sanoittaa uskonnollisuuttaan yms.

Vuosituhanen vaihteessa toteutettiin Pohjoismaisittain laaja tutkimus moraalisisistä ja uskonnollisista näkemyksistä, Religious and Moral Pluralism –tutkimus (RAMP)⁵⁹. Kyselyllä on pyritty kartoittamaan uskonnollisuuden pluralisoitumista ja painopisteen muutosta pois kirkkoon suuntautuvasta uskonnollisuudesta.⁶⁰ Tässäkin tutkimuksessa itse kyselyssä painottuu vahvasti perinteisestä uskonnollisuudesta ja sen ilmene-mismuodoista nouseva kysymysten muotoilu, joka puolestaan aina ohjaa vastaamistilantessa. Paul Heelas ja Dick Houtman ovat esittäneet tärkeitä huomioita RAMP:in jumalaukseen liittyvästä tutkimuskysymyksestä. Samalla heidän metodologiset pohdintansa vahvistavat näkemyksiä uskonnollisuuden muutoksesta ja erityisesti jumalauksen uudenaikaisesta hahmotustavasta. Heelasin ja Houtmanin huomiot ovat tärkeitä myös pohdittaessa kirkon aikuisten parissa tehtävän työn sisältöä, herättävähän ne miettimään kirkon toimintaympäristön keskeisen kysymyksen, Jumalaan uskomisen, näkökulmia. RAMP-kyselyn jumalaukseen koskevassa kysymyksessä vastausvaihtoehtoina olivat:

- 1) uskon jumalaan, johon voi olla henkilökohtainen suhde (personal God)
- 2) uskon, että jumala on pikemminkin jotain ihmisen sisällä kuin ulkopuolella olevaa (God within)⁶¹
- 3) uskon persoonattomaan henkeen (spirit) tai elämän voimaan (life force)
- 4) en usko minkäänlaiseen jumalaan, henkeen tai elämän voimaan
- 5) en tiedä, mihin uskoa.

Kyselyissä valmiiksi annetuilla vastausvaihtoehdoilla päästään useimmiten likiarvoon siitä, mitä ihmiset ajattelevat uskovansa. Jumalaukseen kartoittavan tutkimuksen vastaukset olivat merkityksellisiä ja kertovat jumalauksen sanoittamisen muutoksesta: useimmissa maissa suurempi osa on vastannut uskovansa ”ihmisen sisällä” olevaan jumalaa kuin jumalaan, johon ihmisellä on henkilökohtainen suhde. Suomessa uskotaan vielä enemmän ihmisen ”ulkopuoliseen” kuin ”sisäpuoliseen” Jumalaan.⁶² Paikoin tästä helposti johdetaankin arvio teistisen kristillisen jumalauksen vähenemisestä ja sisäistä hengellisyyttä korostavan uskonnollisuuden noususta.⁶³

Paul Heelas ja Dick Houtman huomauttavat, että tulosten arviointia ei voida kuitenkaan tehdä yhtä suoraviivaisesti. Uskontososiologi Eileen Barkeriin pohjautuen he muistuttavat vastaajien itsensä määrittelyn merkityksestä. Tutkimuksen haastatellut arvioivat kyselyssä omaa uskonnollisuuttaan ja spirituaalisuuttaan (hengellisyyttä)⁶⁴. Näihin vastauksiin nojautuen Barker muodosti haastatelluista 4 ryhmää:

- 1) uskonnolliset ja spirituaaliset
- 2) uskonnolliset, ei spirituaaliset
- 3) spirituaaliset, ei uskonnolliset

⁵⁹ Religious and Moral Pluralism. Tutkimus toteutettiin 11 maassa. Norjan, Suomen, Ruotsin ja Tanskan tulokset koottiin Pohjoismaita käsitteleväksi artikkelikokoelmaksi (Folkkyrkor och religiös pluralism – den nordiska religiösa modellen, 2001).

⁶⁰ Gustafsson & Pettersson 2001, 13.

⁶¹ Lähtökohtaisesti Eileen Barkerin ehdottamaa vastausvaihtoehtoa ”God within” ei olisi haluttu ottaa mukaan, sillä katsottiin, etteivät ihmiset ymmärrä vaihtoehdon merkitystä. Lopulta vastausvaihtoehto otettiin osaksi kysymystä. Ks. vastausvaihtoehtojen täydentämiseen liittyvästä keskustelusta Heelas & Houtman 2009, 84.

⁶² Usko jlaan, joka ihmisen sisällä % vastaajista/Usko jlaan, johon henkilökohtainen suhde % vastaajista: Ruotsissa 36/18, Tanska 35/20, Iso-Britannia 37/23, Portugali 39/26, Belgia 31/22, Hollanti 26/23, Suomi 29/40. Heelas & Houtman 2009, 85-86; Botvar 2001, 82. Botvar vertaa 1990-luvun alun jumalaukseen kartoittavan kyselyn tuloksia RAMP-tuloksiin, ja toteaa muissa Pohjoismaissa uskon jumalaan, johon voi olla henkilökohtaisessa suhteessa, laske-neen, paitsi Suomessa se oli kasvanut 28%:sta 40 %iin. Botvar 2001, 81-82.

⁶³ Ks. mm. Botvar 2001, 81. Heelas & Houtman 2001, 86.

⁶⁴ Kysymykset olivat seuraavanlaiset: Riippumatta siitä, käytkö kirkossa tai vastaavassa jumalanpalveluspaikassa, pidätkö itseäsi uskonnollisena? Riippumatta siitä, pidätkö itseäsi uskonnollisena, ajatteletko sinulla olevan hengellistä elämää – jotain mikä ulottuu älyllistä ja tunne-elämää pidemmälle? Ks. Heelas & Houtman 2009, 96, alaviite 6.

4) ei spirituaaliset ja ei hengelliset.

Kun tarkastelee jumalauskokysymyksen kohdalla ”jumala sisällä” vastanneita näiden neljän ryhmän kautta, saa tarkemman kuvan vastaajien uskonnollisesta ajattelusta ja jumalauskosta⁶⁵. Heelas ja Houtman esittävät, että *uskonnolliseksi ja spirituaaliseksi* itsensä arvioivat edustavat ei-traditionaalista kristillisyyttä, jossa Pyhällä Hengellä on keskeinen sija. Tällaista uskonnollisuutta edustavat mm. karismaatikot. *Uskonnolliset, mutta ei spirituaaliset* ovat Heelasin ja Houtmanin mukaan immanenttia, humanistissuuntaista kristillisyyttä edustavia eikä Pyhän Hengen rooli korostu. *Spirituaaliset, mutta ei uskonnolliset* edustavat sisäistä hengellisyyttä korostavaa ja eettisyyteen yhdistyvää uskonnollisuutta. Viimeisen ryhmän, *ei-uskonnollisten ja ei-spirituaalisten*, kohdalla Houtman ja Heelas toteavat olevan vaikeinta hahmottaa, miksi he valitsevat kyse-lyssä uskovansa ”jumalaan ihmisen sisällä”. Heelas ja Houtman tulkitsevat kyseessä olevan ihmisten, jotka edustavat immanenttista humanismia, jossa elämää itseään pidetään pyhänä (vrt. Emilé Durkheim).⁶⁶

Esittelin verrattain laajasti Heelasin ja Houtmanin näkökulmia tutkimuskyselyyn ja sen vastausten arviointiin sen vuoksi, että heidän esittämänsä arviot muistuttavat siitä, ettei kristillisen uskon vähenemistä voida suoraan päätellä siitä, sanovatko ihmiset uskovansa ihmisen ulkopuolella vai sisäpuolella olevaan jumalaan. Vastaustavat kertovat sen sijaan entistä laajenevammasta kristillisyyden tulkinnasta ja erilaisista jumalauskon muodoista, joita toki voidaan arvioida kristillisen dogman näkökulmasta. Mutta on ennen aikaista sanoa ihmisten luopuneen kristillisestä uskosta, jos he itse kokevat olevansa kristillisesti uskovia, vaikkakin detraditionaalisesti.⁶⁷

Detraditionalisoituneeseen uskonnollisuuteen ja sen elinvoimaistumiseen liittyvät kuvaukset uskonnon yksityistymisestä (privatisoitumisesta).⁶⁸ Privatisoituminen voi ilmetä yhtäältä yksilön uskonnollisten käytäntöjen irtaantumisena yhteisön toimintatavoista ja toisaalta opillisena etäntymisenä. Uskonnonfilosofi Tommi Lehtonen nostaa yksilöllisyyden hahmottamiseen huomionarvoisen näkökulman: uskonnollisen yhteisöllisyyden perusta on uskonnollisessa kielessä ja käsitteissä, joita käytämme. Yhteisö siirtää käsitteet yksilön kielenkäyttöön ja kielen kautta yksilö on osa yhteisöä. Tämä filosofi Ludwig Wittgensteinin (1889-1951) ajattelusta nouseva ajatus esittää, että uskonto pohjautuu aina yhteisöön. Yksilöllinenkin ajattelu ja uskonnonharjoitus ovat yhteisöllistä käytetyn kielen kautta: kieli on yhteisöllinen käytäntö. Kielen, ja yhteisön käyttämien ilmaisujen omaksuminen, edellyttää välittäjiä, jotka siirtävät uskonnollisen kielen ilmaisuja sukupolvelta toiselle.⁶⁹ Privatisoituminen aiheuttaa haasteen kirkolle pitkälti sen opillisesta näkökulmasta, sillä luterilaisia yhdistävä Augsburgin tunnustus pohjaa yhteisöllisyydessä ennen kaikkea yksimielisyyteen keskeisistä kristillisistä opinkohdista.⁷⁰ Privatisoituminen puolestaan haastaa yksimielisyyden vaadetta, ja

⁶⁵ Uskonnolliseksi ja spirituaaliseksi itsensä kokemisen perusteella jaottelu vaikuttaa perustellulta, sillä Barker kävi jaottelun pohjalta läpi kaikki jumalauskoa kartoittavan kysymyksen vastausvaihtoehdot: Jumalaan ulkopuolella uskovia oli ”yliedustetusti” niiden joukossa, jotka pitävät itseään uskonnollisina ja spirituaalisina. Sen sijaan elämän voimaan/henkeen uskovat ovat ”yliedustettuina” spirituaaliseksi, mutta ei uskonnolliseksi kokevien joukossa. Ks. Heelas & Houtman 2009, 87.

⁶⁶ Heelas & Houtman 2001, 87-88.

⁶⁷ Suomalaisten uskonnollisuutta mitanneessa Kirkkomonitor 2007 –kyselyssä suurin osa vastaajista määritteli uskonnollisen identiteettinsä väljin ilmaisin: kristitty (68 %), suomalainen perusluterilainen (55 %) ja luterilainen (51 %). Kirkkomonitor 2007.

⁶⁸ Ks. esim. Kääriäinen 2003, 93-96.

⁶⁹ Lehtonen 2005, 61, 70, 72, 89. Lehtonen esittelee filosofiassa esillä olevan ajatuksen sellaisen uskonnon mahdollisuudesta, jossa ei käytetä kieltä. Ajatus pohjaa apofaattiseen teologiaan, ja Lehtonen pitää haasteellisenä löytää uskontoa, jossa kieli ei jollain tavalla ole läsnä. Lehtonen 2005, 72-73.

⁷⁰ Ks. Lehtonen 2005, 79.

oletettavasti juuri tästä syystä privatisoitumista yleisesti tunnutaan uskonnollisuuden näkökulmasta negatiivisena.⁷¹ Yksimielisyyden vaade johtaa kirkkoisien, erityisesti Cyprianuksen (n. 200-258) julistamaanoppiin kirkosta, josta – ja vain josta – pyhien yhteisö on löydettävissä.⁷²

Kielen ja yhteisön väliseen suhteeseen kiinnostavan näkökulman tarjoavat myös sosiologi Manuel Castellsin näkemykset nykyaikaisen tiedonvälityksen vaikutuksesta tilaan. Castellsin mukaan moderni tiedonsiirtokulttuuri (tiedonvälityksen reaaliaikaisuus ja tiedonvälittäjien määrän runsaus – tiedonsiirto ei enää harvojen hallinnassa) heikentää tilan merkitystä. Kun ennen vuorovaikutus kulki kuin tilojen välillä, sen korvaa nyt vuorovaikutusten tila.⁷³ Tällainen vuorovaikutuksen ja tilan suhteen muutos johtaa anglikaanipapin ja poliittisen filosofian asiantuntijan John Athertonin mukaan muun muassa traditioiden ja identiteettien rapautumiseen tai muutokseen.⁷⁴ Britannian tilannetta koskeva Athertonin kritiikki löytää kohteensa myös Suomesta: paikallisuuteen ja yhdistysmuotoon sidottu seurakuntarakenne nojautuu Castellsin kuvaamaan perinteiseen vuorovaikutuksen muotoon. Seurakuntarakenne ei löydä siis enää modernin ja jälkimodernin ajan vuorovaikutus- ja yhteisörakenteista vastakaikua, jolloin riippuvuus perinteiseen tapaan hahmottaa yhteisöä muodostuu kirkoille riippakiveksi.⁷⁵ Athertonin yhteiskunnan perustavanlaatuisen muutoksen ymmärtämiseen pohjaava realistinen analyysi on lainaamisen arvoinen:

“The strength of that spatial and membership associationalism, with the nineteenth and early twentieth-century churches ‘the most socially accessible institution after the pub and corner shop’, became that major weakness reflected in the demise of pub, corner shop and church by the end of the twentieth century. That trend is confirmed by the destruction of space and time by new technologies with the replacement of flows between spaces by the space of flows. When linked to the rise of privatized individualism and choice, such new patterns compel churches to find new ways of expressing belief and belonging no longer so dependent on traditional spatial associations. Yet they continue to predominantly promote old models of association, and pay a heavy price for so doing.”⁷⁶

Kirkollisessa toiminnassa ja toiminnan sisällössä on aina korostunut yhteisöllinen luonne. Uskonnot yleisesti ottaen ovat yhteisöllisyyttä ylläpitäviä ja korostavia. Yhteisöllisyyden luonteessa tapahtuu kuitenkin jatkuvasti muutoksia, ja myös yhteisöllisyyden kaipuu vaihtelee. Sosiologi Albert O. Hirschmanin mukaan poliittisen osallistumisen ja omaan elämään keskittymisen välillä on heiluriliike, jonka sykliä ovat 10-15 vuoden mittaisia.⁷⁷ Antti Hautamäki et al. sovittavat Hirschmanin heiluriteoriaa yhteisöllisyyden roolin muutok-

⁷¹ Tällöin privatisoitumisen toinen puoli, henkilökohtaiset uskonnolliset pohdinnat ja näkökulmat, mitä yleisesti ottaen suhteessa uskonnolliseen ajatteluun arvostetaan, jäävät huomiotta.

⁷² Ks. Lehtonen 2005, 80.

⁷³ Castells 2000; ks. Atherton 2003, 21.

⁷⁴ Atherton 2003, 21-22.

⁷⁵ Atherton 2003, 21-24. Atherton kiinnittää huomiota väestönkasvuun ja toteaa tulevaisuudessa yli 50% maiden väestöstä olevan alle 15-vuotiaita. Tähän tietoon nojautuen Atherton kysyy merkityksellisen kysymyksen: “What does that mean for memory and tradition as community identity?” Athertonin kysymys herättää suomalaisessa yhteiskunnassa huomioimaan väestönkasvun kehityksen ja sen merkityksen kirkon yhteisörakenteille. Suomessa väestön kasvun suunta on Athertonin esittämästä muun maailman kehityksestä poikkeava: vuoteen 2060 mennessä yli 65-vuotiaiden määrä lähes kaksinkertaistuu, kun taas alle 15-vuotiaitten määrä pysyy samassa. Työikäisten määrä on alkanut laskea vuodesta 2010. Suomen kokonaisväestö kuitenkin kasvaa vuoteen 2060 mennessä, jolloin väestö siis vanhentuu.

http://www.tilastokeskus.fi/til/vaenn/2009/vaenn_2009_09-30_tie_001_fi.html Viitattu 7.11.2011. Väestönäkökulmasta Atherton esittää myös toisen väitteen, jonka merkitystä seurakuntakontekstissa on hyvä pohtia: “Our thinking and practising will need to become increasingly intergenerational!” Atherton 2003, 29.

⁷⁶ Atherton 2003, 44.

⁷⁷ Hautamäki et al. 2005, 7.

siin yhteiskunnassa: 90-luvun yksilöllisyyden ajan jälkeen elämme nyt vielä yhteisöllisyyden vetovoimaisempaa aikaa.⁷⁸

Voi kysyä, pohjautuuko seurakuntien työssä keskeisessä asemassa oleva kokoava työ yhteisöllisyyden keskeiseen rooliin uskonnoissa ja Raamattuun pohjautuvaan yhteiseen jumalanpalveluselämään? Lehtonen herättää myös kysymyksen kolmiyhteisen Jumalaan uskomisen ja yhteisöllisyyden välisestä yhteydestä.⁷⁹ Kokoavan työn luonne korostuu ennen kaikkea toimintana, jota järjestetään kirkoissa ja seurakuntien tiloissa.⁸⁰ Kun uudemmassa yhteiskuntatutkimuksessa korostuu ajatus yhteisöistä merkityksen ja identiteetin etsimisen paikkoina – ei niinkään paikallisen vuorovaikutuksen varassa olevina – niin millainen on kirkon esillä pitämisen ja tarjoaman yhteisöllisyyden rooli?⁸¹ Pystyykö se lähtemään yhteisöjen rakentamisessa merkityksien luomisesta ja millaisia merkityksiä ja mielikuvia kirkko luo? Kun yhteisöllä on ensisijainen merkitys uskossa⁸², yhteisön sisältöön, merkitykseen ja luomiseen on kirkossa elintärkeää kiinnittää huomiota. Jos yksilön aktiivinen suhde yhteisöön katoaa, kristillisyyden tavat, uskomukset ja harjoittaminen heikkenee entisestään. Asenne yhteisöön on ratkaiseva: mistä näkökulmasta kirkko rakentaa kristillistä yhteisöllisyyttä? Tätä samaa yhteisön arvomaailmaan keskittävää pohdintaa käy etiikan tutkija Alasdair MacIntyre, jonka mukaan yksilön identiteetin perusta ovat yhteisöjen sisäiset arvot ja niitä uusintavat kertomukset.⁸³ Erityisesti arvoja uusintavien ”kertomuksien” voi tulkita olevan myös yhteisöä rakentavien yksilöiden henkilökohtaisia kertomuksia. Yhteisön arvojen rakentuminen on siis yksilön ja yhteisön vuorovaikutteinen prosessi.

Perinteisesti kirkkoa on ajateltu kaksitasoisena; kokonaiskirkon ja paikallisseurakuntien roolien kautta. Perinteisessä yhteisöllisyydessä kantavana tekijänä on vuorovaikutus tapahtunut kasvokkain, ja erityisesti paikallisseurakuntien roolina on ollut yhteisöllisyyden rakentaminen ”kasvotusten -metodilla”, kun taas kokonaiskirkolla on ollut pikemminkin yleisen imagon luojan rooli. Tässä ajassa ihmiset hakevat yhteisöllisyyttä kuitenkin uudella tavalla, merkitysten ja identiteetin etsimisen/rakentamisen/vahvistamisen kautta. Kuinka tässä tilanteessa seurakuntien tarjoama pitkälti perinteiseen yhteisöllisyyteen nojaava kasvokkaisen yhteisöllisyyden rakentamisen tapa kohtaa uudenlaista yhteisöllisyyttä etsivät tämän ajan ihmiset? Missä määrin seurakuntien työssä uudenlaisen yhteisöllisyyden muotojen ymmärtäminen näkyy ja miten se voisi näkyä? Uudenlaista yhteisöllisyyttä edustavat erilaiset sosiaalisen (yhteisöllisen) median varaan rakentuvat toimintatavat ja sosiaalisen median käyttö perinteisen toimintamuodon rinnalla taikka hyvin pitkälti osallistujien (ei järjestäjien) oman aktiivisuuden varaan rakentuva vaikuttamistoimintaa ja yhteisöllisyys.⁸⁴ Uuden-

⁷⁸ Hautamäki et al. 2005, 7-8.

⁷⁹ Yhteisöllisyyden ja kolmiyhteisyyden suhteesta ks. Lehtonen 2005, 78.

⁸⁰ Tilastotietoa siitä, minkä verran toimintaa järjestetään muualla kuin kirkon tiloissa, ei ole saatavilla. Tutkimusaihe: Tilan vaikutus toiminnan sisältöön ja osallistujien näkemyksiin toiminnasta.

⁸¹ Hautamäki et al. 2005, 8-9.

⁸² Mm. Gill 1999; ks. Atherton 2003, 43-44. Atherton toteaa myös, ettei kirkko [puhuu Englannin anglikaanikirkosta, mutta vastaavat kriittiset huomiot on kohdennettavissa myös Suomen ev.lut. kirkkoon] ole ymmärtänyt sosiaalisen muutoksen merkitystä eikä sitä, että ihmiset ovat kaikkialla urbaaneja. Urbaani yhteiskunta on muuta kuin konkreettinen asuinpaikka kaupungissa, siinä on kyse olemisen tavasta. Ja tähän suhteutettuna perinteinen kirkon yhteisömuodostus johtaa entistä syvenevään kuiluun ihmisten ja kirkon välillä. Ks. Atherton 2003, 44.

⁸³ Ks. Tuomi 2005, 141; MacIntyre 2004. Ilkka Tuomi tuo yhteisöllisyyden tematiikkaan tärkeän huomion monenlaisista yhteisöistä. Tuomi toteaa ”Yhteisö ei ole universaali kaiken sisäänsä sulkeva sosiaalisen alue. Se on olemassa vain niin kauan, kuin sen ulkopuolella on maailma, joka ei kuulu yhteisön piiriin.” Tuomi 2005, 160. Seurakuntien työssä tämän tunnistaminen tarkoittaa erilaisten yhteisömuotojen olemassaolon tunnistamista ja erilaisten yhteisöllisyyden muotojen rakentamisen mahdollistamista.

⁸⁴ Missä määrin seurakuntien toimintatavat uudistuvat noin sukupolven myöhässä? Eli esimerkiksi sosiaalisen median tai uudenlaisen yhteisön rakentamisen näkökulmia hyödynnetään nuorten aikuisten parissa, kun kaikki sama on tuttua

laisessa yhteisöllisyyden etsimisessä ja rakentamisessa ei ole kyse yhteisöllisyyden hylkäämisessä, vaan metodisesti ajatellen erilaisten ja uusien yhteisöllisyyden rakentamisen välineiden nostamisesta perinteisten rinnalle. Esimerkiksi Internetin käytössä yhteisöllisyys vetoaa: kun kaikista Internetin käyttäjäikäluokista 42 % on rekisteröitynyt jonkin yhteisöpalvelun käyttäjäksi, heistä nuoria, 16-24 –vuotiaita on 83 %. Seuraavaakin ikäluokkaakin on runsaasti: 25-34 –vuotiaita 76 %.⁸⁵ Jo nykyisellään aikuistoiminnan kohderyhmälle Internetin yhteisömaailma on vähintäänkin tuttu ja monelle keskeinen väline. Kasvamassa olevan aikuistoiminnan kohderyhmän kohdalla verkon yhteisöllisyys on jo liki itsestäänselvyys.⁸⁶ Tässä on pitkälti kyse toimintaympäristön muutosten tunnistamisesta ja uusien välineiden merkityksen ymmärtämisestä (mm. kysymys fyysisestä kirkon työn tekemisen paikasta, yhteistyön näkökulmat, some, viestinnän rooli kokonaisuudessaan) sekä omaksumisesta.

Siinä, miten seurakunnat ja kirkko rakentuvat suhteessa ihmisiin ja yhteiskuntaan, on kyse uskomusjärjestelmän rakenteista ja sisällöstä ja niiden muutoksista makrotasolla. Mikrotasolla uskonnollisen perinteen muutokset ja siirtymät tapahtuvat kotien uskonnollisessa kasvatuksessa. Ranskalainen uskontososiologi Danièle Hervieu-Léger puhuu uskonnollisesta muistista, ja modernissa ajassa tapahtuneesta uskonnollisen muistin katkeamisesta silloin, kun uskonnolliset traditiot eivät enää entiseen tapaan siirrykään sukupolvelta toiselle.⁸⁷ Pitkään on tiedetty, että uskonnollinen kasvatus vaikuttaa yksilön uskonnolliseen ajatteluun: omien vanhempien malli selittää vahvasti yksilön uskonnollisuutta. Kotien uskonnollisesta kasvatuksesta vastaa useimmiten äiti, seurakunnissakin naisen rooli uskonnollisena kasvattajana on keskeinen. Miesten merkitys uskonnollisen kasvatuksen antajana on kuitenkin yhtä merkittävä kuin naisen, mistä herää kysymys miesten aktiivisuudesta uskonnollisena kasvattajana niin kodeissa kuin seurakunnissakin.⁸⁸

Yksilön uskonnollisuudessa ja uskonnollisessa yhteisössä on aina läsnä makro- ja mikrotasot. Seurakuntien aikuistoiminnassakin nämä molemmat kohtaavat: yksilöt sekä rakentavat että hoitavat omaa spiritualiteettiaan seurakunnissa ja niiden luomien yhteyksien kautta. Seurakunnat jäsensivät omaa ja samalla kokonaiskirkon paikkaa suhteessa ympäröivään yhteiskuntaan yhteisönä, ja sama prosessi tapahtuu toimintaan osallistuvien yksilöiden kautta. Toiminnan järjestäminen ja suunnitteleminen sisältöineen, tavoitteineen ja oletuksineen on merkityksellistä sekä yksilö- että yhteisötasolla⁸⁹. Seuraavassa tarkastelen seurakunnissa järjestettävän aikuistyön historiaa ja nykytilannetta.

jo sitä edeltävälle sukupolvelle, työssä ja arjessa. Missä määrin seurakuntien toiminnallinen tarjonta on kohderyhmään pitämälle aikuisjoukolle jo vanhanaikaista?

⁸⁵ Suomen virallinen tilasto (SVT): Tieto- ja viestintätekniikan käyttö 2010.

http://www.stat.fi/til/sutivi/2010/sutivi_2010_2010-10-26_tie_001_fi.html. Viitattu 13.10.2011.

⁸⁶ 16-24 –vuotiaista netinkäyttäjistä (v. 2010 ikäluokasta 99 % oli käyttänyt kyselyä edeltävänä 3 kk aikana Internetiä, päivittäisiä käyttäjiä 76 % ikäluokasta) 76 % käyttää ainakin viikoittain jotain yhteisöpalvelua, päivittäisiäkin käyttäjiä on 67 %. Seuraavassa ikäluokassa, 25-34 –vuotiaat (v. 2010 ikäluokasta 100 % oli käyttänyt kyselyä edeltävänä 3 kk aikana Internetiä, päivittäisiä käyttäjiä 78 % ikäluokasta), viikoittaisia käyttäjiä on 67 % ja päivittäisiä 60 %. Suomen virallinen tilasto (SVT): Tieto- ja viestintätekniikan käyttö.

ISSN=1799-3504. 2010, Liitetaulukko 13. Sosiaalinen media 2010 .

http://www.stat.fi/til/sutivi/2010/sutivi_2010_2010-10-26_tau_013_fi.html. Viitattu 13.10.2011.

⁸⁷ Hervieu-Léger 2000.

⁸⁸ Räsänen 2002, 259. Ks. mm. ISSP-tutkimuksen tulosten pohjalta Niemelä 2011, 40-59.

⁸⁹ Tutkimusaihe: missä määrin seurakuntien työntekijät tunnistavat oman kokonaiskirkollisen roolinsa (vrt. paljon puhuttu oman itsen toteuttaminen seurakuntatyössä vs. seurakuntien ja kokonaiskirkon strategia) taikka sitten yhteisön kautta asemansa merkityksellisyyden suhteessa yksilöön (kirkon työntekijän status)?

AIKUISTYÖ KIRKOSSA

Juuret ja työalan muotoutuminen

Evangelisluterilaisessa kirkossa järjestetään aikuisille suunnattua toimintaa, jota kutsutaan yleisesti aikuistyöksi⁹⁰. Seurakunnissa tehtävän aikuistyön työalan syntyä ja historiaa ei ole tutkittu, mutta sitä voidaan hahmottaa kirkon kasvatustoiminnan historian ja muiden eri kirkon keskusten toimintakertomusten pohjalta.⁹¹ Kirkon aikuistyön kannalta merkille pantavaa on aikuisille kohdennetun toiminnan synty K-ohjelman myötä. Kirkon kasvatustoiminnan kokonaisuohjelmakomitean mietinnössä vuodelta 1975 puhutaan uuden ohjelman mukaan erilaisista vaihtoehdoista huomioida kaikki ikäryhmät seurakuntien toiminnassa. Kussakin näistä malleista kirkon kasvatustyön alle katsotaan kuuluvaksi aikuistyö, samoin kuin muutkin työalat. Muun muassa lapsi-, varhaisnuoriso- ja nuorisotyön rinnalla puhutaan synonyymisin ilmaisin sekä aikuiskasvatuksesta että aikuistyöstä.⁹² Vastaavasti muun muassa diakonia- ja yhteiskuntatyön keskusten toimintakertomuksissa ei puhuta termillä aikuistyö, vaikka työ kohdentuu pitkälti aikuisiin. Näissä erityisinä työaloina ovat muun muassa vammaistyö, kriminaalityö ja vanhustyö.⁹³ Aikuiskasvatukseksi ja siis aikuistyöksi katsottiin 1970-luvulla sekä kinkerit että pienpiiritoiminta; raamattu-, lähetys- ja diakoniapiirit, vanhusten kerhot, kirkkokuorot, soitinyhtyeet sekä muu erittelemätön pienpiiritoiminta.⁹⁴ Kasvatuspainotteisuuden yhtenä perusteena voi arvioida olevan kirkon historiassa kansankirkollisuuteen liittyvät näkökohdat: Juhani Veikkola on todennut kirkon kasvatustehtävän korostamisen 1900-luvun alkupuolella⁹⁵ merkinneen kirkon avarana säilyttämistä, kaikkien ihmisten sulkemista kirkon piiriin, vaikkakin kansankirkollisuuden henki oli pietistinen, tunnustavien kristittyjen ydinseurakuntaa korostava.⁹⁶

Kirkon aikuistyöksi nähdyn toiminnan juuret ovat kristillisen kirkon varhaisessa historiassa, ensimmäisen vuosisadan loppupuolella. Tuolloisessa aikuisten kasteopetuksessa on nähtävissä nykyaikaisenkin aikuiskasvatuksen peruskivi.⁹⁷ Historiassa aikuiskasvatuksella on ollut ennen kaikkea katekeettinen rooli, jolloin seurakuntalaisille on opetettu Raamattua ja uskomme perusasioita. Suomalaisen koululaitoksen synty pohjaa kirkon kasvatustyöhön. Kun kansakoulu yleistyi ja opetusvastuu siirtyi kirkolta valtiolle 1800-luvun lopulta alkaen⁹⁸, muuttui kirkon kasvatustoiminnankin rakenne. Suomessa jalansijaa saanut pietismi viritti uudenlaista kirkollista yhdistystoimintaa ja herätysliikkeiden myötä henkilökohtainen uskonkorostus vahvistui, kun taas kirkkoinstituution rooli kansanvalistajana heikkeni.⁹⁹ Seurakuntien toiminta monipuolistui herätysliikkeiden toiminnan myötä.

⁹⁰ Aikuistyöstä puhutaan myös tilastolomakkeissa, joilla kerätään tietoa seurakunnista. Tutkimusaihe: Missä määrin tilastointiin tarkoitetut kysymysmuodot ohjaavat seurakuntien käytännön toimintaa?

⁹¹ Tämän selvityksen tavoitteena ei ole tutkia aikuistyön työalan syntyä, vaan esitellä sitä nykyaikaisen aikuistyön ja analysoitavan aineiston ymmärtämisen kannalta riittävällä laajuudella. Tutkimusaihe: Kirkon aikuistyö – työalan synty, kehittyminen ja tavoitteet.

⁹² Kirkon kasvatustoiminnan perusteet – kirkon kasvatustoiminnan kokonaisuohjelmakomitean mietintö 1975, 121-125, 134.

⁹³ Ks. mm. kirkon diakonitoimikunnan 1970, Kirkon diakoniatyön keskuksen 1971-1990 ja Kirkon diakonia- ja yhteiskuntatyön keskuksen 1991-2002 toimintakertomukset.

⁹⁴ Kirkon kasvatustoiminnan perusteet – kirkon kasvatustoiminnan kokonaisuohjelmakomitean mietintö 1975, 34.

⁹⁵ Vuonna 1919 tapahtuneen Suomen Kirkon Seurakuntatoiminnan Keskusliiton (SKSK) perustamisen jälkeen.

⁹⁶ Veikkola 1990, 488.

⁹⁷ Leppisaari 2006, 16.

⁹⁸ Tähän vaiheeseen liittyvät merkittävät muutokset kirkon yhteiskunnallisessa roolissa, sillä vuoden 1869 kuntalaki muutti kirkon asemaa merkittävästi.

⁹⁹ Leppisaari 2006, 17-19.

Kirkon erityistyömuotojen kehittyminen ylipäänsä on ollut yhteydessä niihin haasteisiin, joita kaupungistuminen on kirkon toiminnalle ja jäsenistön osallisuudelle aiheuttanut. Vuonna 1948 perustetulla Uskontopedagogisella keskuksella, josta sittemmin tuli ensin Kristillisen kasvatuksen keskus ja myöhemmin Kirkon kasvatustieteiden keskus, on ollut merkittävä rooli kirkon aikuiskasvatuksen kehittämisessä.¹⁰⁰ Kirkossa herättiin 1950-60 -luvun taitteessa aikuiskasvatuksen tärkeyteen. Aikuiskasvatusta on teemana noussut 1970-luvulta alkaen entistä keskeisemmälle sijalle kasvatustieteessä ja yhteiskunnan koulutusjärjestelmissä. Kirkossa ryhdyttiin laatimaan kirkon kasvatustoiminnan kokonaisohjelmaa, joka hyväksyttiin kirkolliskokouksessa vuonna 1977 (k-ohjelma).¹⁰¹ K-ohjelmassa oli perusasiakirjan lisäksi koottuna yksityiskohtaiset ohjelmarungot kunkin ikäryhmän (lapset, varhaisnuoret, nuoret, aikuiset) kasvatustoimintaa varten. K-ohjelman seuranta ja palautteenkeruu päättyi 1990. Seurakunnista saadussa palautteessa kritisoitiin ohjelman byrokrattisuutta ja ruohonjuuritason näkökulman unohtamista; ohjelma koettiin ylhäältä annetuksi ja käytännöllä vieraaksi.

Aikuiskasvatusta on rakennettu Kirkon kasvatustieteiden keskuksen rinnalla muuallakin. Merkittävää aikuiskasvatustyön kehittämistä tehtiin myös Kirkon koulutuskeskuksessa, jossa järjestettiin runsaasti kasvatustieteiden koulutusta seurakuntien työntekijöille. Koulutuskeskuksen mahdollisuudet tukea seurakuntien aikuistyötä henkilöstön koulutuksen kautta vähenivät merkittävästi kouluttajajoukon siirroksella, jolloin aikuiskasvatusta koulutustarjonnassa vähennettiin merkittävästi ja siirrettiin painopistettä työyhteisö- ja johtamiskysymyksiin. Jo 1990 todettiin KK:n resurssit riittämättömiksi kasvatustoiminnan seuraamiseen ja kehittämiseen.¹⁰² Kokonaisuudessa on kuitenkin keskeistä muistaa, että kasvatustyötä on tehty yhteistyössä seurakuntien kanssa, eikä ikään kuin keskusorganisaation ohjaamana.

Kirkon aikuiskasvatusta tutkineen Leppisaaren mukaan aikuiskasvatusta koettiin kirkossa vaikeasti hahmotettavaksi työalueeksi, minkä johdosta työalueen aktiivinen ja suunnitelmallinen kehittäminen kärsi. Vaikeasti hahmotettavaksi koettiin myös kasteopetuksen rooli: tuliko kirkon antaman kasteopetuksen kohdistua myös aikuisiin ja mitä se aikuisten kohdalla voisi olla? Kirkossa käydyt aikuiskasvatusta koskevat työskenteilyt ja keskustelut kertovat vuorovaikutuksesta kirkon toiminnallisten linjausten ja laajemmin yhteiskunnassa käytävän keskustelun välillä. Niin kirkossa kuin yhteiskunnan muussakin aikuiskasvatuksessa tähdennettiin jatkuvan kasvun ajatusta, ja sisäisen sekä persoonallisen kasvun painotus sai kirkossa entistä vahvemman sijan. Paikoin kirkon sisällä myös huolestuttiin kasvatustieteiden vahvasta vaikutuksesta kirkon kasvatustoiminnassa. Osittain kasvatustieteeseen suhtautuminen jakaantui asiantuntijakeskustelijoiden ja k-ohjelman laatijoiden välillä; asiantuntijoita ovat kasvatustieteiden alan edustajat, niin aktiivisesti kirkossa kuin muuallakin yhteiskunnassa vaikuttavat. Kirkon k-ohjelman laatijat edustavat pääasiassa kirkollisia viranhaltijoita.¹⁰³ Kun yhteiskunnallisessa aikuiskasvatustieteiden keskustelussa korostuu aikuisen itseään kasvattava luonne, kirkon aikuiskasvatuksessa nostetaan esille kasvun yhteisöllistä puolta. Kirkon omin anti yhteiskunnassa käydylle aikuiskasvatustieteiden keskustelulle on Leppisaaren mukaan ollut pohdinta ihmiskäsityksestä, sekä kristillisen ihmiskäsityksen avoimuutta ja yksilöllisyyttä korostavat piirteet. Ihmiskäsityksen avoimuudella tarkoitetaan sitä, että tuetaan ihmisen kasvua kohti Jumalan tarkoittamaa ihmisyyttä. Kasvun tavoite on tässä mielessä avoin. Kristillisessä aikuistyössä keskeisenä pidetään kristittyinä kasvamista, ja kirkon rooliksi muodostuu tämän kasvun tukeminen ja seurakunnan tarjoaminen kasvuympäristöksi.¹⁰⁴ Leppisaari lähestyy kirkon aikuiskasvatusta ensisijaisesti ihmiskäsityksen ja aikuiskasvatusta pedagogisista näkökulmista. Jatkosel-

¹⁰⁰ Ketola 2003, 49-50; Murtorinne 1995, 338-342.

¹⁰¹ Leppisaari 2006, 120-123.

¹⁰² Leppisaari 2006, 28-29.

¹⁰³ Leppisaari 2006, 125-135.

¹⁰⁴ Leppisaari 2006, 104.

vityksen aiheeksi nousee yhteisön ja yhteisönmuodostuksen näkökulma: miten kirkon olemusta muovaavat teologiset näkemykset rakentavat kuvaa aikuisuudesta ja sen myötä aikuiskasvatusta.

K-ohjelman valmistumisen jälkeen käynnistyi Kirkko 2000 -projekti, jossa lähdettiin liikkeelle k-ohjelman kritiikki huomioiden seurakuntien paikalliset toimintamuodot ja uudistustarpeet. Kirkko 2000 -projektin ajatuksena oli välittää seurakunnissa hyväksi koettuja toimintamalleja ja ideoita ja rohkaista seurakuntia itse kehittämään omaa toimintaansa paikallisten tarpeiden mukaisesti. Tavoitteena oli seurakunta persoonallisenä, lämpimänä ja inhimillisenä yhteisönä.¹⁰⁵

Kirkon aikuiskasvatuksen kehityksessä on nähtävissä oppimiskäsityksiin pohjautuvia näkemuseroja. Leppisaaren mukaan k-ohjelman tavoiteajattelussa on havaittavissa behavioristiseen ihmiskäsitykseen ja oppimiseen viittaavia näkemyksiä, ja siinä keskitytään erityisesti käyttäytymisen muutoksen suuntaamiseen. K-ohjelmaa ei kuitenkaan Leppisaaren mukaan voi mustavalkoisesti luonnehtia behavioristiseksi, vaan siinä korostetaan, samoin kuin myöhemmässä yhteiskunnallisessa aikuiskoulutuksessa, kasvamisen prosessien hahmottamista ja yhteistoiminnallisuutta, yhteistä oppimistavoitteiden määrittelyä opiskelijoiden kanssa, jolloin koko kasvatustoiminnan kontekstuaalisuus huomioidaan monipuolisesti. K-ohjelmaprosessissakin korostui oppiminen, ei niinkään opettaminen. Kirkon aikuiskasvatuksessa paradigma on muuttunut behavioristisesta kognitiiviskonstruktiviseksi, ja opettajasta on tullut tiedon jakajan sijaan oppimisen ohjaaja.¹⁰⁶

Aikuistyön näkökulmasta k-ohjelman anti on nähtävissä aikuisuuden saaman huomion lisääntymisenä. Seurakunnissa on toimittu 1960-luvulta lähtien työmuotolähtöisesti, jolloin on korostunut työntekijän spesifioituminen tiettyyn työalaan.¹⁰⁷ Työalakeskeisyys¹⁰⁸ on saanut vahvistusta kirkon k-ohjelmasta, jonka idea elämänkaaren eri vaiheiden huomioimisesta on johtanut myös työntekijöiden keskittymisen pitkälti yhteen ihmisen elämänkaaren vaiheeseen. Voimakkaan eriytymisen on Voitto Huotarin mukaan mahdollistanut ennen kaikkea vauras kirkko, jolla on ollut varaa asettaa eri työntekijäryhmiä eri työaloja varten.¹⁰⁹ Vahvimmin työala-ajattelu on vaikuttanut lapsi- ja nuorisotyön eriytymiseen omiksi työaloikseen. Seurakuntien toimintaa tilastoitaessa kysytään myös tehdystä aikuistyöstä, ja seurakunnissa työntekijöitä on nimetty aikuistyövastaaviksi. Tilastokyselyn voi osaltaan nähdä aikuistyötä ryhmätyöhön ohjaavaksi – aikuistyöstä tällä nimellä ei puhuta muutoin kuin säännöllisen ryhmätoiminnan alla.¹¹⁰ Työ aikuisten parissa ei ole vain aikuistyöstä vastaavien tekemää työtä. Työalälähtökohdasta tarkasteltuna aikuiset ovat keskeisenä kohde-ryhmänä niin lähetys-, diakonia-, musiikkityön kuin jumalanpalveluselämänkin työaloilla. "Aikuistyöntekijöitä" ovat diakoniatyöntekijät, lähetysseurakuntien, kanttorit ja papit. Lasten ja nuorten parissa työskenteleväkään eivät jää työssään vaille aikuiskontakteja muun muassa varhaiskasvatuksen perhetyön, erilaisten perheiden yhteisten tilaisuuksien, vanhempainiltojen, avointen ovien myötä. Varhaiskasvatuksen kentässä aikuisten kohtaaminen ja sen myötä perhetyön tekemisen painotukset ovat saaneet jo huomiota.

¹⁰⁵ Leppisaari 2006, 24-26.

¹⁰⁶ Leppisaari 2006, 167-192, 201, 208.

¹⁰⁷ Nieminen 2002, 52.

¹⁰⁸ Työalojen eriytymisen juuret ovat toisen maailmansodan jälkeisessä ajassa. Sotilaspappeudesta saadut kokemukset vahvistivat keskittymistä tiettyyn toimintaan ja teemaan. Vrt. Joensuu ja perhekysymykset jne.

¹⁰⁹ Huotari 1992, 23.

¹¹⁰ Otsakkeen "Säännöllisesti kokoontuvat ryhmät" alla kysytään eri ryhmätoimintoihin osallistuvien määristä: 1) raamattu- ja rukousryhmät, 2) keskusteluryhmät, 3) parisuhteeseen liittyvät pienryhmät ja 4) muut aikuistyön ryhmät. Kirkkohallituksen lomake A3 Yleinen seurakuntatyö (2010).

Vaikka seurakunnissa tehdään aikuistyötä laajasti erilaisin työmuodoin, on omana työalanaan monessa seurakunnassa *aikuistyö*. Työalamuotoiseen työskentelyyn pohjautuen useimmille työaloille on määrätty seurakunnassa työstä vastaava pappi. Ainakin tähän on pyritty suurimmissa seurakunnissa, kun taas pienimmissä seurakunnissa työntekijät vastaavat luonnollisesti useamman kuin yhden työmuodon työstä. Kirkon tilastot eivät kuitenkaan tarjoa tietoa siitä, kuinka paljon aikuistyöhön annetaan työntekijöiden työpanosta seurakunnissa.¹¹¹ Samaan aikaan erityisesti aikuistyöhön nimettyjen työntekijöiden rinnalla aikuistyötä tehdään kattavasti eri työaloilla, jolloin myös koordinoitun työotteen syntyminen on haastavaa. Erilaisista keskusteluryhmistä ja piireistä tuli keskeinen osa käytännön aikuistyötä. Aikuistyön kehittämistä tuetaan Kirkkohallituksessa työskentelevän aikuistyön työalasihteerin toiminnalla. Viran alku on k-ohjelman myötä heränneessä ajattelussa rakentaa kirkon aikuiskasvatustoimintaa. Naistyössä toimineen Riitta Virkkusen työpanoksesta 50 % sijoitettiin vuonna 1975 aikuiskasvatuksen suunnitteluun. Riitta Virkkusen jälkeen aikuiskasvatussihteereinä toimivat Ursula Kontio (vuosina 1982-1987) ja Sinikka Metsätähti-Nyberg (vuodesta 1987 vuoteen 2011).¹¹² Metsätähden mukaan keskeisintä aikuistyön työalasihteerin tehtävässä on aikuisen monimuotoisen hengellisen etsinnän kysymyksiin vastaaminen.¹¹³

Talouden näkökulmasta voidaan myös arvioida aikuistyön asemaa ja arvostusta seurakunnissa. Seurakuntien taloudellisen resursoinnin näkökulmasta työaloihin satsattiin vuonna 2010 seuraavasti:

Työala	Kustannukset
Lapsi- ja nuorisotyö	332 miljoonaa euroa
Jumalanpalveluselämä ja kirkolliset toimitukset	165 miljoonaa euroa
Palvelu (diakonia, sairaalash, palveleva puhelin, perheneuvonta)	133 miljoonaa euroa
Hautaustoimi (ei sis. hautaan siunaamista ¹¹⁴)	109 miljoonaa euroa
Muu seurakuntatyö ja yhteiskunnallinen työ	59 miljoonaa euroa
Musiikki	54 miljoonaa euroa
Muut seurakuntatilaisuudet	52 miljoonaa euroa
Lähetys ja kansainvälinen toiminta	46 miljoonaa euroa
Tiedotus ja viestintä	38 miljoonaa euroa
Kirkon kirjojen pito	23 miljoonaa euroa
Kohdentamattomat kiinteistökulut	5 miljoonaa euroa
Kohdentamattomat hallintokulut	3 miljoonaa euroa
Yhteensä	1019 miljoonaa euroa

Yllä olevasta taloudellisesta kohdennuksesta saa karkean kuvan siitä, missä määrin aikuistoimintaan käytetään varoja. Erityinen aikuistoiminta sijoittuu kohtaan 'muu seurakuntatyö ja yhteiskunnallinen työ' sekä kohtiin 'musiikki' ja 'muut seurakuntatilaisuudet'.

Työn eriytyminen seurakuntatyössä

Aikuistoiminnan toteuttamisessa aikuisuus ja laajemmin yhteiskunnallinen konteksti ovat keskeisiä. Kirkon ja yhteiskunnan historia oli pitkään yhteistä, kunnes kirkkolain uudistuksen (1869) ja seurakuntien ja kuntien hallinnon toisistaan erottamisen myötä (1873) tiet eriytyivät. Aikaisemmin kirkolle kuuluneita yhteiskunnallisia tehtäviä siirtyi kunnille. Selkeimmin kirkon rooli perinteisesti yhteiskunnalliseksi mielletyllä ken-

¹¹¹ Kiinnostava kysymys on myös, missä määrin usein työalavastaavina toimivien pappeus ohjaa työn luonnetta ja sisältöä.

¹¹² Kirkon toimikunnat –toimintakertomukset vuosilta 1982-87.

¹¹³ Metsätähti 2011.

¹¹⁴ Hautaan siunaamisen kulut ilmoitettu kirkollisten toimitusten kohdassa.

tällä tulee esiin diakoniatyön sekä varhaiskasvatuksen ja nuorisotyön kautta.¹¹⁵ Esimerkkinä pohdin lyhyesti kirkkoa kuntien ja valtion yhteistyökumppanina diakonian näkökulmasta. Kirkkolain uudistuksen 1943 jälkeen seurakunnat olivat velvollisia perustamaan diakonian viran, mikä johti seurakuntien työmuotojen yhteiskunnallisen otteen vahvistumiseen diakoniatyön vakiintumisen myötä. Terveys- ja sosiaalihuollon kehittyminen muutti kuitenkin seurakuntadiakonian luonnetta, ja esimerkiksi sairaanhoitodiakonia loppui, ja samalla heikkeni myös terveydenhuollon ja seurakuntien diakoniatyön välinen yhteistyö.¹¹⁶ Uudelleen diakonian rooli yhteiskunnassa muuttui 1990-luvun laman myötä, jolloin seurakuntien ruokapankeista tuli merkittävä sosiaalisen tuen muoto ja puhuttiin kirkosta yhteiskunnan tehtävien hoitajana. Tämän pohjalta voi ajatella, että kirkolla ja seurakunnilla on olemassa merkittäviäkin mahdollisuuksia toimia rinnakkain muiden yhteiskunnan toimijoiden kanssa ja samalla omia perustehtäviä toteuttaen. Kysymykseksi nousee kuitenkin, miten perustehtävää seurakunnissa tulkitaan; mikä on perustehtävän mukaista toimintaa ja mikä ei.¹¹⁷

Valdemar Kallungin kuntien ja seurakuntien yhteistyötä tarkastelevan tutkimuksen mukaan yhteistyö kuntien ja seurakuntien välillä asetti seurakunnat haasteen eteen: toteutetaanko yhteistyössä seurakunnan uskonnollista tehtävää. Kallunki tuli siihen tulokseen, että siellä, missä yhteistyö seurakuntien ja kuntien välillä on aktiivista, kuten varhaiskasvatus ja perinteinen diakonia, toiminta tukee molempien organisaatioiden perustehtäviä, mutta heikon yhteistyön alueella, kuten ”sosiaalinen diakonia”¹¹⁸, seurakuntien toiminta osoittautui lähinnä tukitoiminnaksi. Yhteistyö kuntien ja seurakuntien välillä oli nähtävissä toisiaan täydentävää työtettä: kuntien rooli yhteistyössä oli yhteiskunnallinen, seurakuntien yhteisöllinen.¹¹⁹

Sami Lahtiluoman ja Raimo Turusen tuoreen seurakuntien ja kuntien yhteistyötä käsittelevän selvityksen mukaan yhteistyötä tehdään paikoin vilkkaasti, ja erityisesti päivähoidon, mutta myös koulujen ja vanhus-tenhuollon kanssa.¹²⁰ Valdemar Kallunki esittää kirkon laajenevan yhteiskunnallisen performanssin aiheuttavan sisäistä sekularisaatiota. Toisin sanoen kirkon toiminta sellaisilla sektoreilla, joiden toimintaa voisi pyörittää myös ei-kristillinen taho, aiheuttaa Kallungin mukaan kirkon hengellisen merkityksen kapenemista.¹²¹ Heikki Pesonen esittää tärkeän kriittisen huomion, joka voidaan kohdistaa myös Kallungin väitteeseen: voidaanko kristillisesti motivoitu yhteiskunnallinen performanssi nähdä yksiselitteisesti sisäisenä sekularisaationa? Kristillisesti motivoitulla yhteiskunnallisella toiminnalla lähestytään pikemminkin yhteiskunnallista sakralisaatiota¹²². Vastaavasti Pesosen ja Kari Mikko Vesalan tutkimuksen Seurakunnat maaseudun kehittäjinä (2007) mukaan kirkon perustehtävällä oli merkittävä rooli siinä, miten seurakuntiin yhteistyökumppaneina maaseudun kehittämisessä suhtauduttiin. Niin kielteisemmissä kuin myönteisissäkin asenteissa tunnistettiin seurakuntien toimintaan kuuluva hengellinen ja uskonnollinen ulottuvuus. Paikallisen seurakunnan ”tapa” ilmentää uskonnollisuutta puolestaan vaikuttaa kuntayhteistyökumppaneiden asentei-

¹¹⁵ Ks. mm. Kallunki 2010.

¹¹⁶ Pesonen & Vesala 2007, 18, 21, 24; Mustakallio 2002, 217-218.

¹¹⁷ Ks. Pesonen & Vesala 2007, 7-8. Esimerkkinä Pesonen ja Vesala kertovat Karstulan seurakunnan tiehankkeesta, jossa seurakunta rahoitti kuntaan julkisen tien pitäen sitä perustehtävää toteuttavana toimintana, kun taas Kirkkohallituksen edustaja katsoi, ettei tien rakentaminen kuulu kirkkolain mukaisiin kirkon tehtäviin. Näin kirkon perustehtävää tulkittiin eri tavoin. Kirkon perustehtävästä kirkkolaissa (KL 1:2) sanotaan, että kirkon tulee julistaa Jumalan sanaa ja jakaa sakramentteja sekä toimia muutenkin kristillisen sanoman levittämiseksi ja lähimmäisenrakkauden toteuttamiseksi.

¹¹⁸ Kallunki ei selitä, mitä sosiaalisella diakonialla tarkoittaa. Seurakuntien toiminnan tasolla tällaista käsitettä ei ole käytössä.

¹¹⁹ Kallunki 2010, 5, 58,

¹²⁰ Lahtiluoma & Turunen 2011, 18, 52.

¹²¹ Kallunki 2010, 70.

¹²² Pesonen 2004, 102-105.

den laatuun.¹²³ Tähän keskusteluun sisäisestä sekularisaatiosta liittyy myös Aleister MacIntyren ajatus ulkoisista ja sisäisistä arvoista: sisäiset arvot antavat toiminnalle mielekkyyden, ulkoiset arvot ovat välineellisiä arvoja, joiden avulla toteutetaan sisäisiä arvoja.

Varsin yksiselitteisesti erilaiset tutkimukset osoittavat, että suomalaiset arvostavat perhettä ja ystäviä. Perheen huomioimisella on seurakuntien toiminnan suunnittelussa keskeinen rooli. Työalikäytäntöön pohjautuvat työnjako ei kuitenkaan palvele elämänkaariajatteluun pohjautuvaa ihmisten kohtaamista. Entistä kokonaisvaltaisempaan työnsä hahmottamiseen haastaa Kirkkohallituksen perheasiain yksikön julkaisemat perhetyön linjaukset, joissa korostetaan eri-ikäisten perheenjäsenten¹²⁴ kohtaamista kirkon perustehtävään pohjautuen¹²⁵. Keskeistä perhetyön linjauksissa on korostus, että perhetyö tunnustetaan usean työalan yhteiseksi työksi eikä työtä tekisi vain yksi nimetty perhetyöntekijä.¹²⁶ Perhetyön linjausten pohjalta jokainen seurakunnan työntekijä tekee perhetyötä, ja sen myötä kohtaa perheiden aikuisia: vanhemmat, kummit, isovanhemmat, perheelle läheiset aikuiset. Kosketuspinta on siis jokaisella työntekijäjoukolla laaja, kun vain eri-ikäisten olemassaolo pelkästään työalälähtöisessä työntekokulttuurissa tunnustetaan. Perustehtävään nojaavan työn kuvan hahmottaminen, siis työn strategisuus, on työotteessa keskeistä. Keskeisessä roolissa on siis työorientaatio: *miten* työntekijä orientoituu työnsä tavoitteisiin ja sisältöön on ratkaisevaa. Työalakeskeisyys johtaa helposti työskentelyotteen vakiintumiseen, jolloin poistuminen omalta mukavuusalueelta vaikeutuu, ja se voi myös hidastaa työssä kehittymistä.¹²⁷

Työalakeskeisyyttä koskevan pohdinnan ja elämänkaariajattelun osalta on vielä tärkeää muistaa, ettei elämänkaarella tarkoiteta perinteistä ikäkausiajattelua, joka työalakeskeisyyden taustalla on. Ilkka Halava, Pontus Salmi ja Matti Helin muistuttavat kirjassaan Kansankirkon myytinmurtajat sosiokulttuuristen ryhmien tunnistamisen tarpeesta käytännön seurakuntatyössä. Sosiokulttuuristen muutosten mittaaminen ja tulosten hyödyntäminen tarjoaisi merkittävän laajan ymmärryksen kirkon toimintaympäristöstä eli ihmisistä, jotka kirkon ja sen ympäristön muodostavat. Eri ihmisryhmien asenteiden ja arvomaailman tunnistaminen on avain seurakuntien jäsenistön tuntemiseen. Sama asiatusentimus voi auttaa myös ymmärtämään jäsenien ja seurakuntien taikka jäsenien ja seurakuntien työntekijöiden sekä luottamushenkilöiden välisien kuilujen rakentumista.¹²⁸

Yhteiskunnallinen eriytymiskehitys on johtanut seurakuntien ja valtion ja kuntien irrottautumiseen toisistaan. Eriytymiskehitys näkyy myös yksilötasolla. Kuuluminen uskonnollisiin yhdyskuntiin on Suomessa kaikkiaan vähentynyt, mutta se ei vielä kerro uskonnollisuudesta. Uskonnollisuus ei ole sidottu yhdyskuntien jäsenyyteen, eivätkä kaikki uskonnolliset yhteisöt Suomessa ole rekisteröityneet uskonnollisiksi yhdyskunniksi. Uskonnollisista yhdyskunnista on kasvanut vuodesta 2009 vuoteen 2010 seuraavat: muut ortodoksit,

¹²³ Pesonen ja Vesala 2007, 117-119, 123-125. Pesosen ja Vesalan tutkimuksessa erään seurakunnan kirkkoherran toimintatavat seurakunnassa vaikuttivat kuntayhteistyökumppaneiden kielteiseen asenteeseen yhteistyöstä. Kyse ei siis ole välttämättä koko seurakunnan, vaan seurakuntaa asemansa perusteella johtavan kirkkoherran toiminnan vaikuttamista. Pesonen ja Vesala 2007, 121-122.

¹²⁴ Perheen määrittelyssä tukeudutaan Tilastokeskuksen määritelmään perheestä. Kirkon perhetyössä kohdattavat perheet ovat koostumukseltaan monimuotoisia eri sukupolvet perheenjäseninä huomioiden. Minäkö perhetyöntekijä? 2010, 7.

¹²⁵ Linjausten mukaan kirkon perhetyön tavoitteena on, että "eri-ikäiset perheenjäsenet: kokevat Jumalan rakkautta arjessa ja juhlassa, saavat iloa kohtaamisista ja vahvistuvat niistä, oppivat pitämään huolta läheisistään ja itsestään, saavat apua ja kokevat toivoa vaikeuksissa, uskovat elämän mielekkyyteen ja tulevaisuuteen ja syvenevät Jumalan tuntemisessa ja löytävät paikkansa seurakunnassa". Minäkö perhetyöntekijä? 2010, 11.

¹²⁶ Minäkö perhetyöntekijä? 2010.

¹²⁷ Ks. myös Halava, Salmi & Helin 2009, 31-32.

¹²⁸ Halava, Salmi & Helin 2009, 80-86.

Suomen vapaakirkko, Katolinen kirkko Suomessa, Islamilaisseurakunnat, Suomen helluntaikirkko, buddhalaiset yhdyskunnat sekä muut yhteisöt. Väestöstä 78 % oli vuonna 2010 evankelis-luterilaisen kirkon jäseniä.¹²⁹

Aikuiset ja aikuisuus kirkossa

Suomen evankelisluterilaisen kirkon jäsenistä vuonna 2010 oli 76,5 % yli 18-vuotiaita. Tämä joukko on monen kirjavaa: lainsäädännön näkökulmasta juuri aikuisuuden saavuttaneita, yksinasuvia, parisuhteessa eläviä, perheellisiä, leskiä, eronneita, eläkeikäisiä. Aikuisuutta voidaan määritellä siis lukuisista eri lähtökohdista, jolloin keskeiseksi nousee tarve tunnistaa seurakuntien näkökulmasta, millaisia sisältöjä seurakunnan työssä aikuisuudelle oletetaan. Sosiologi Tommi Hoikkala tutki väitöskirjassaan aikuistumiseen liittyvää puhetta ja löysi ainakin kuusi tapaa määrittää aikuisuutta: 1) aikuistumisen instituutio, 2) positiivinen kategoriaominaisuus: järkevyyt, 3) negatiivinen kategoriaominaisuus: pysähtyneenä jämähtäminen, 4) nuoriin sijoitettuna positiivisena määreenä, 5) täysi-ikäisyytenä ja 6) realismina.¹³⁰ Hoikkalan tunnistamat erilaiset tavat hahmottaa aikuisuutta muistuttavat jatkuvasti muuttuvasta identiteetistä sekä kulttuurisesta moninaisuudesta¹³¹. Aikuisuus saa yhden ihmisen ajattelussa erilaisia sisältöjä eri konteksteissa. Aikuisuus hajoaa erilaisiksi sisällöiksi riippuen katsantokannasta, mikä on kaikessa aikuisuutta kohderyhmänään pitävän tärkeää muistaa; millaisia aikuisuuksia oletan, millaisia olen rakentamassa?

Aikuisia ovat käytännössä kaikki 18 ikävuodesta alkaen. Esimerkiksi tällaisen ikänäkökulman ottaminen merkitsee aikuisuuden määrittelemistä lain näkökulmasta. Koulutus- ja työyhteiskunnan näkökulmasta aikuisuus alkaa puolestaan silloin, kun ihminen on vakiinnuttanut paikkansa koulutuksen ja työelämän piirissä.¹³² Biologisen iän näkökulmasta katsottuna aikuisuuden ikähaarukkaan mahtuu miltei koko elämäntilanteiden kirjo: lapsuutta, nuoruus, itsenäistyminen, yksin eläminen, parisuhteet, erot, perheellistyminen, leskeys. Usein nämä elämäntapahtumat hahmotetaan ketjuna, jossa kullakin tapahtumalla on oma "oikea" aikansa. Puhutaankin elämänkelloista, joihin pohjautuen määritetään elämänvaiheiden ajoittumista: "ei vielä", "sopiva aika" taikka "liian myöhään".¹³³ Mikä on kirkon työssä näkökulma, josta aikuisuutta määritellään tai millaisten elämänkellojen mukaan toimintaa suunnitellaan ja toteutetaan?¹³⁴

Ikää on totuttu ajattelemaan pitkälti luonnontieteellisenä faktana (kronologinen, kalenterilla mitattava ikä), mutta sen rinnalla on monia muitakin ikä: biologinen ja psykologinen ikä (kehitysvaiheiden näkökulma),

¹²⁹ http://www.tilastokeskus.fi/til/vaerak/2010/01/vaerak_2010_01_2011-09-30_tau_008_fi.html. Viitattu 7.11.2011.

¹³⁰ 1) Aikuistumisen instituutio merkitsee niitä kulttuurisia elementtejä, joiden kautta ymmärretään aikuistumisen tapahtuvan. 2) Aikuisuuden näkeminen järkevyytenä merkitsee samalla nuoruuden hahmottamista ei-järkevyyden kautta. Järkevyyt aikuisuudessa merkitsee vakiintunutta olemista, vastuullisuutta ja järkevyyttä. 3) Aikuisuus negatiivisena rakentuu ajatukselle, että nuoruus on liikkuvaa ja muuttuvaa, niin sen negatiivisena vastinparina on staattisuus. 4) Aikuisuus nuoriin sijoitettuna on positiivista, itsenäistä käyttäytymistä, aikuismaisuutta. 5) Täysi-ikäisyyden ajatuksen liittyvät velvollisuudet ja oikeudet, ympäristöön sopeutuminen. 6) Aikuisuus realismina puhuu aikuisuudesta luonnollisena, elämäkuluna vaiheesta toiseen. Hoikkala 1992, 240.

¹³¹ Katariina Salmela-Aron tutkimusryhmä on Suomen Akatemian rahoittamassa tutkimuksessa Aikuisuuden polut tunnistanut kuusi erilaista tietä nuoruudesta aikuisuuteen: perinteiset (saavuttavat kehitysvaiheet ajallaan, tutkituista 28 %, N=182), nopeat (15 %), nopea parisuhde – hidas vanhemmuus (15 %), nopea ura – epävakaa parisuhteet (15 %), sinkku ja hidas ura (15 %) sekä hitaat (19 %). Tutkimuksen mukaan ne, jotka kuuluivat ensimmäiseen, nopeiden ryhmään, olivat keski-ikäisinä tyytyväisimpiä elämäänsä. <http://www.aka.fi/fi/A/Suomen-Akatemia/Mediapalvelut/Tiedotteet1/Aikuisuuteen-johtaa-kuusi-erilaista-polku/>. Viitattu 7.11.2011.

¹³² Hoikkala 1993, 239.

¹³³ Marin 2001, 34-35.

¹³⁴ Kirkon aikuistyön näkökulmasta on tärkeä tunnistaa Hoikkalan nuoruuteen liittyvä kuvaus: "Jos aikuistumisen instituution jännittää äärimmilleen, tulee nuoruudesta väheksyttävä odotustila ja jotain, josta vain puuttuu tärkeitä asioita." Hoikkala 1993, 239.

sosiaalinen ikä (elämänvaiheet, sosiaalinen asema yhteiskunnassa), persoonallinen, subjektiivinen ikä (oma kokemus).¹³⁵ Elämäntilanne ei vielä yksiselitteisesti kuvaa aikuisuuden sisältöä, aikuisen ihmisen elämäntilanteen kokonaisuutta, sillä identiteetin sisältöä ymmärtääkseen on tarpeen tunnistaa jatkuva muutoksen ja rakentumisen ajatus. Ihmisen identiteetti rakentuu jatkuvasti ja erilaisissa konteksteissa; ei ole yhtä perheenäitiyttä, yhtä yksin elämisen muotoa.¹³⁶

Aikuisten oppimista ja kasvatusta kirkossa tutkinut Irja Leppisaari toteaa kirkon työntekijäkeskeisyyden kertovan aikuisuuden syrjäyttämistä: aikuiset objektivoidaan, koetaan "talutettaviksi", jolloin aikuisia ei koeta vastuullisiksi omasta kasvustaan. Aikuistyön näkeminen pitkälti kasvatuksen näkökulmasta on osaltaan yksipuolistanut kirkon aikuisten parissa tehtävän työn kirjoa ja laatua. Aikuistyötä on pitkälti suunniteltu kasvatustavoitteista käsin ja ennen kaikkea kasvatuksen määrittely on tapahtunut kristillisen katekeettisen näkökulman eikä niinkään kasvatustieteessä ymmärretyyn kasvatustieteeseen kautta.¹³⁷

Kirkon aikuistyön työalasihteerinä Kirkkohallituksessa pitkään vaikuttanut Sinikka Metsätähti on arvioinut, että maailmankatsomuksen tieteellistyminen on tuonut etäisyyttä yhteiskunnallisen aikuiskasvatuksen ja kirkon aikuiskasvatuksen välille, vaikka juuret ovat yhteiset. Kansansivistystyötä on Metsätähden mukaan pyritty puhdistamaan tunnustuksellisuudesta, vaikkakin yhteistyötä yhä on kristillisten kansanopistojen ja Kristillisen opintokeskuksen toiminnan kautta.¹³⁸ Kyse on siis laajemmasta ihmiskäsityksen eroavaisuudesta kirkon edustaessa humanistista ihmiskäsitystä, ja yhteiskunnallisessa aikuiskoulutuksessa painottuu teknokraattisempi ihmiskuva.¹³⁹

Käytännön aikuistyössä keskeiseksi kokemukseksi Leppisaaren mukaan usein nousee seurakuntalaisten kokemus objektivoiduksi tulemisesta, vaikka kristillinen ihmiskäsitys ei tällaista lähestymistapaa tuekaan. Nähtävästi taustalla vaikuttavat tiedostamattomat ihmiskäsitykset¹⁴⁰ tai sitten kristillisen ihmiskäsitysten lähtökohtien huono tunteminen. Leppisaari arvioi, että teoreettinen pohdinta aikuiskasvatuksessa on unohtunut sitten 1980-luvun alun. Lisäksi hän kokee, että koulutuksessa kasvatustieteen näkökulmat integroituvat teologiseen ajatteluun, mutta nähtävissä olisi syvemmän aikuiskasvatuksen teologisen analyysin puuttamista, mitä taas kansanvälisessä keskustelussa on esillä Leppisaaren mukaan runsaammin.¹⁴¹

Tultaessa 2000-luvulle voidaan yleisesti arvioida vuorovaikutuksen olevan ensisijaisena tavoitteena seurakuntien aikuistyössä.¹⁴² Keskeisenä kysymyksenä Irja Leppisaaren tapaan voi kuitenkin kysyä, ovatko seurakuntien työmuodot sopusoinnussa kirkon aikuiskasvatuksen olemuksen kanssa?¹⁴³ Keskeistä on myös tunnistaa, miten ylipäätään kirkossa hahmotetaan aikuiskasvatuksen olemus. Kysymys aikuistyön olemuksesta ja sen suhteesta aikuistoimintaan seurakunnissa nivoutuu kiinteästi yhteen seurakuntien työntekijöiden aikuiskasvattajana toimimisen käsitykseen ja ammattitaitoon. Kirkon aikuiskasvatuksen näkökulmien omaksuminen edellyttää aktiivista aikuiskasvatuskysymysten pohtimista, jatkuvaa kouluttautumista ja koulutuksen vuorovaikutusta käytännön työn kanssa, unohtamatta keskeisiä vuorovaikutuksen taitoja. Edustaak-

¹³⁵ Rantamaa 2001, 51.

¹³⁶ Ks. mm. Hoikkala 1993, 31.

¹³⁷ Leppisaari 2000, 118, 259-263.

¹³⁸ Metsätähti 1991 Leppisaaren 2000, 198-199 mukaan. Metsätähti, Sinikka. Onko aikuiskasvatus kirkolle vierasta? Luentomoniste Kirkon kasvatustieteiden keskuksen arkisto.

¹³⁹ Leppisaari 2000, 199.

¹⁴⁰ Leppisaari 2000, 221.

¹⁴¹ Leppisaari 2000, 241. Leppisaari ei tarkenna tai perustele näitä arvioita.

¹⁴² On kiinnostavaa huomata, että jo 1958 kirkkoherroille tehdyn kyselyn tuloksissa korostuu kinkeritoimintaan kohdistuva voimakas keskustelumuotoisuuden lisäämisen tarve.

¹⁴³ Leppisaari 2000, 259.

seen kirkon aikuistyön lähtökohtia työntekijän aikuistyön orientaationa tulisi olla tutorointi, jossa vuorovai-
kutuksella ja yhteisesti sovituilla tavoitteilla on merkittävä sija. Tällainen seurakuntien keskeinen työmuoto
ovat pienryhmät, joissa osaavassa ohjauksessa vuorovaikutteisuus ja vuorovaikutteinen oppiminen (seura-
kuntalainen oppii työntekijältä ja päinvastoin) toteutuu. Vastaavasti taitamattomassa ohjaustyöskentelyssä
pienryhmänkin vuorovaikutteisuus kärsii ja käytössä voivat olla hyvin objektivoidut toimintatavat.

Irja Leppisaari esittää keskeisen näkökulman pohtiessaan kirkon aikuiskasvatuksen olemusta ja käytännön
työstä saatuja kokemuksia. Johtuuko vaikeus luopua ns. yksisuuntaisesta opetustyylistä kirkon olemuksesta
ja tehtävästä? Kognitiivisen mallin oppimisesta katsotaan pohjautuvan ennen kaikkea objektiiviseen tieto-
käsitykseen, jolloin konstruktivismin relativistiset vaikutteet voivat johtaa epäilykseen kirkon perimmäisen
sanoman murtumisesta uudenlaisen koulutustavan käsissä.¹⁴⁴ Muun muassa koulutuksessa ja kasvatukses-
sa vaikuttavat hahmotustavat eivät jätä kirkon aikuistyötäkään tyhjiöön, mutta millaista tämä työ on nyt?
Tässä selvityksessä keskityn kartoittamaan sitä aikuistyötä, jota tehdään muun aikuisten parissa tehtävän
työn lisäksi, työhön, jota on k-ohjelman vaikuttamana alettu kutsua aikuistyöksi.

AIKUISTYÖ SEURAKUNTIEN TYÖALANA

Selvityksen toteutus

Selvityksen aineistoksi valitsin seurakuntien aikuistoimintaa esittelevät verkkosivut. Verkkosivut ovat yh-
tään näkyvä ja toisaalta käytetty tiedonhakukanava. Tiedonhaun näkökulmasta verkkosivuilla on merkittä-
vä rooli myös seurakuntien viestinnässä. Internetiä on käyttänyt vuonna 2010 suomalaisista 86 %, ja päivit-
täisiä tai lähes päivittäisiä käyttäjiäkin oli 72 %. Ikäryhmistä vähiten päivittäisiä käyttäjiä on 65-74 -
vuotiaissa (19%), mutta merkittävin Internetin käytön kasvu tapahtuu juuri tässä samaisessa ikäryhmässä;
kasvua oli vuoden aikana 2009-2010 kymmenen prosenttiyksikköä. Lisäksi merkille pantavaa on, että suo-
malaisista 42 % on rekisteröitynyt jonkin verkkoyhteisön jäseneksi.¹⁴⁵

Kokonaiskirkon verkkotyö koostuu monista osa-alueista. Ensimmäiset verkkosivunsa kirkko avasi vuonna
1995, ja puolestaan ensimmäisenä keskustelufoorumina toimi vuonna 1993 perustettu tietopankki.¹⁴⁶ Esi-
merkkinä kirkon uusimmista verkkopalveluista ovat kirkon Facebook-sivut sekä Suomi24 –verkkosivustolla
toimiva Kirkko kuulolla –keskustelupalsta, jolla kirkon työntekijät vastaavat kirkkoa ja uskoa koskeviin ky-
symyksiin. Kirkko kuulolla käynnistettiin lokakuussa 2010 Yle TV1:n ns. homoillan ja sen aiheuttaman kirkos-
ta eroamisen aallon jälkimainingeissa. Kirkko kuulolla –palsta on ollut onnistunut toimintamuoto palstan
ollessa yksi verkkosivuston suosituimmista asiantuntijakeskustelupalstoista.¹⁴⁷ Kirkko kuulolla –palstalla on
ollut eri käyttäjiä perustamisesta tähän päivään kuukausittain 5185 (kesäkuu 2011) - 8755 (lokakuu 2011),

¹⁴⁴ Leppisaari 2000, 262. Oppimisesta ks. myös Manninen & Pesonen 2000, 70.

¹⁴⁵ Suomen virallinen tilasto (SVT): Tieto- ja viestintätekniiikan käyttö [verkkajulkaisu].
ISSN=1799-3504. 2010. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 2.9.2011].

Saantitapa: http://www.stat.fi/til/sutivi/2010/sutivi_2010_2010-10-26_tie_001_fi.html.

Suomen virallinen tilasto (SVT): Tieto- ja viestintätekniiikan käyttö [verkkajulkaisu].

ISSN=1799-3504. 2010, Liitetaulukko 4. Internetin käyttö, käytön useus sekä määrä iän, toiminnan ja asuinpaikan kau-
punkimaisuuden mukaan 2010. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 2.9.2011].

Saantitapa: http://www.stat.fi/til/sutivi/2010/sutivi_2010_2010-10-26_tau_004_fi.html.

¹⁴⁶ Tietopankin käyttäjiksi oli rekisteröitynyt n. 3000 käyttäjää, mutta näistä 30 käyttäjää oli aktiivisuudellaan ylitse
muiden. Kinanen 2008; ks. Laiho 2011, 21-22.

¹⁴⁷ <http://evl.fi/EVLUutiset.nsf/0/1A548E547D5B91DFC22578F400306959?opendocument&lang=Fi>. Viitattu
18.10.2011.

päivittäisiä viestejä sivustolle tulee 400-500¹⁴⁸. Kirkkoa ja uskoa koskevissa verkkokeskusteluissa kiinnostavimmat ja puhuttavimmat keskustelunaiheet ovat tuttuja: kirkkoon kuuluminen/kirkosta eroaminen, seksuaalisuuden ja parisuhteen kysymykset, perhe ja läheiset ihmissuhteet, yhteisöllisyys sekä hengellisyys ja toimimattomana pidetty jumalanpalvelus.¹⁴⁹ Kokonaiskirkon rinnalla paikallisseurakunnat ja seurakuntayhtymät ovat luoneet omia toimintojaan verkkoon, muun muassa suorat Internet-lähetykset jumalanpalveluksista¹⁵⁰ ja verkkopappien ja –keskustelupalvelujen tarjonta¹⁵¹.

Yleistä Internetin käytön aktiivisuutta vasten tarkasteltuna yksittäisten seurakuntien verkkoviestinnän rooli korostuu ja on perusteltua pohtia aikuistyötä verkkoviestinnän pohjalta. Millä tavoin seurakunnissa tunnistetaan verkkoviestinnän merkitys ja millaista verkkoviestintää seurakunnat harjoittavat? Tähänkin seurakuntien verkkosivuaineiston tarkastelussa kiinnitetään huomiota.

Keräsin seurakuntien verkkosivuaineistoa elo-syyskuussa 2011. Aineisto muodostuu kahdesta erilaisesta aineistosta. Ensimmäinen aineisto kattaa aikuistyön työalana tehtävän aikuistoiminnan esittelyn, toinen aineisto kattaa sellaisen aikuisille suunnatun toiminnan, jota tehdään yleisen seurakuntatyön puitteissa eikä aikuistyön/toiminnan työalana. Internet-haku sanoilla ”kirkon/seurakunnan aikuistyö” antaa vastaukseksi listan¹⁵² seurakunnista, jotka tarjoavat erityisesti aikuisille suunnattua toimintaa. Keskeistä seurakuntien valinnassa oli se, että ne ovat verkkosivuillaan kertoneet aikuisista omana kohderyhmänään, muun muassa lasten ja nuorten toiminnan rinnalla. Tällaisella valinnalla ne seurakunnat, joilla on aikuisille suunnattua toimintaa, mutta ilman, että se on erityisesti sivustolla aikuisille nimetty tai aikuistoiminnaksi esitelty, muodostavat selvityksen toisen aineiston, jota käytetään vertailupohjana ensimmäiselle aineistolle. Kaksitahoisena aineiston kerääminen antaa mahdollisuuden tarkastella eroja siinä, miten aikuistyötä omana toimintamuotonaan esittelevät seurakunnat ovat nähneet aikuiset erityiseksi kohderyhmäksi ja kutsuvat aikuisia

¹⁴⁸ Päivittäisten viestien määrä on syksyllä 2011. Henna Ahlfors 18.10.2011. Yksityinen sähköpostiviesti.

¹⁴⁹ Paananen 2011, 26.

¹⁵⁰ Esimerkiksi Oulun seurakunnat.

¹⁵¹ Verkkopappi mm. Tampereen seurakunnilla ja keskustelupalsta Huojentamo Vantaan srky:n sivuilla.

¹⁵² Poimin listasta ensin 37 seurakunnan aikuistyötä omana työmuotonaan esittelevää verkkosivua ja myöhemmin täydensin seurakuntien määrää niin, että erikokoiset seurakunnat olisivat paremmin esillä. Lopullinen verkkosivustojen määrä on 44 seurakuntaa. Näiden verkkosivuihin tutustuin tarkastelemalla seuraavia kysymyksiä: 1) esitelläänkö kohderyhmää 2) esitelläänkö aikuistyötä ja sen tavoitteita ja 3) millaista toimintaa aikuistyö-nimikkeellä on. Seurakunnat poimin pääasiassa hakukoneen antamassa järjestyksessä, mutta jotta esillä olisi mahdollisimman tasaisesti erikokoisia seurakuntia talouden ja jäsenmäärän suhteen huomioin myös srk-talouksien pohjalta olevat vertailuryhmät niin, että mahdollisimman monesta vertailuryhmästä oli edustettuna seurakuntia ja että kustakin vertailuryhmästä oli vähintään kolme seurakuntaa (mikäli aikuistyötä esiteltiin omana työalanaan srk:n verkkosivuilla). Edustettuina eivät ole vertailuryhmän 1 srk:t, koska 1, srk:ien verkkosivuilla ei esitelty aikuistyötä erikseen tai srk:lla ei ollut verkkosivuja. Vertailuryhmien 2 ja 4 srk:ista kustakin ryhmästä vain yhdellä sivustolla esiteltiin erikseen aikuistyötä. Vertailuryhmä 3:sta kahdella srk:lla esiteltiin aikuistyötä omana työmuotonaan. Ensimmäisten vertailuryhmien seurakunnat ovat talouden koolla ja jäsenmäärällä mitattuina pienimpiä ja maaseutumaisia. Tilastokeskuksen Internetin käyttöä kartoittavan tilaston näkökulmasta on kuitenkin tärkeää huomioida, etteivät Internetin käytön määrät eroa niin merkittävästi maaseudulla/taajamissa ja kaupungeissa. Kun käyttäjät jaoteltiin seuraavasti asuinpaikan mukaan: pääkaupunkiseutu, suuret kaupungit, muut kaupunkimaiset kunnat ja taajaan asutetut/maaseutumaiset kunnat, niin päivittäisiä/lähes päivittäisiä Internet-käyttäjää maaseudulla oli 45 % käyttäjistä ja suurissa kaupungeissa 55 % pääkaupunkiseudun luvun ollessa suurin, 61 %. Suomen virallinen tilasto (SVT): Tieto- ja viestintätekniikan käyttö [verkkokäyttö].

ISSN=1799-3504. 2010, Liitetaulukko 4. Internetin käyttö, käytön useus sekä määrä iän, toiminnan ja asuinpaikan kaupunkimaisuuden mukaan 2010. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 2.9.2011].

http://www.stat.fi/til/sutivi/2010/sutivi_2010_2010-10-26_tau_004_fi.html. Nämä käyttäjäerot ovat niin pienet, että niillä nettisivujen puutetta on vaikea perustella. Kyse onkin todennäköisemmin verkkoviestinnän merkityksellisyden ymmärtämisestä, työntekijäresursseista ja verkkoviestintätaitoista.

mukaan ja miten tämä tapahtuu niiden seurakuntien verkkosivuilla, joilla tällaista aikuisten erillisenä ikäryhmänä hahmottamista ei ole. Seuraavassa keskityn ensimmäisen, aikuistyön aineiston tarkasteluun.

Ensimmäisen aineiston keruuvaiheessa tarkasteluun valikoitui ensin 37 seurakuntaa, ja täydensin aineistoa valitsemalla uusia seurakuntia niin, että eri kokoluokkien seurakuntia olisi tasaisemmin edustettuna. Seurakuntia on kaikkiaan 44. Aineistoksi kokosin aikuistoimintaa tarjoavilla sivuilla esiteltävää ohjelmaa. Ohjelmat keräsin verkkosivuilta elokuun 2011 lopulla, ja koska osalla seurakuntia kesän jälkeen ei ole päivitetty vielä syksyn ohjelmaa, tein täydentävää hakua syyskuun 2011 puolivälin jälkeiselle viikolle asti¹⁵³. Joissakin tapauksissa täydensin aineistoa vielä myöhemmin syksyllä. Joidenkin seurakuntien sivuilla oli esiteltynä koko syksyn -11 ohjelman runko, toisten seurakuntien kohdalla tarkasteluun tuli vain esillä ollut lähiviikkojen ohjelmatarjonta¹⁵⁴. Tarkastelin kunkin seurakunnan aikuistoimintaa kiinnittäen huomiota 1) kohderyhmän esittelyyn, 2) tavoitteiden esittelyyn ja 3) siihen, millaista toimintaa aikuistyö-nimikkeen alla tarjotaan. Nämä kolme näkökulmaa auttavat hahmottamaan kokonais kuvaa seurakuntalaisten ja työntekijöiden välisestä suhteesta seurakunnan toiminnassa.

Kohderyhmän huomioiminen: sisältö ja käytäntö

Toiminnan kohderyhmä huomioidaan toiminnan esittelyssä usealla tavalla. Kohderyhmä voidaan kertoa suoraan, mutta myös toiminnan nimi, toiminnan sisällön esittely, toiminnan ajankohta ja joskus myös järjestäjä voivat kertoa toiminnan kohderyhmästä.

Seurakuntien aikuistyön kohderyhmänä toiminnalle nimetään yleisesti aikuiset ja toimintamuotoja esiteltiin ensisijaisesti otsikon aikuistyö alla¹⁵⁵. *Kohderyhmän mainitsemattomuus* ja tietynlainen ryhmän nimi voi olla kohdentamista, jolloin toiminta kohdennetaan tietyille, toiminnan ennestään tuntevalle ryhmälle. Seurakunta saattaa mainostaa erilaisissa laitoksissa pidettäviä hartauksia laitoksen nimellä taikka piirejä kokoontumispaikan nimellä; "X:n hartaus, Y:n raamattupiiri"¹⁵⁶. Useat paikkakuntalaiset voivat laitoksen nimellä ilmoitetun ryhmän tunnistaa laitostilaisuudeksi, samoin hyvin seurakunnan kokoontumistiloja nimeltä tunteva ymmärtää mistä on kyse tilan nimellä ilmoitetusta tilaisuudesta/piiristä. He, jotka eivät kokoontumistilojen nimiä tai esimerkiksi laitoksia tunne, eivät pysty helposti erottamaan tarjonnasta sellaista toimintaa, joka heitä voi koskettaa. Niukasti informoiva tilaisuusilmoitus rajoittaa kutsun tiedostamattomasti – joskus kenties myös tiedostetusti – tietyille ryhmälle.¹⁵⁷ Kynnys osallistua vaikkapa ryhmään, jonka ilmoitetaan kokoontuvan ´sovitusti´, on korkea - semminkin jos ryhmän tietojen rinnalla ei ole ilmoitettu yhteystietoja, kehen ottaa kokoontumisten osalta yhteyttä. Tilaisuuden ilmoittaminen lyhytsanaisesti johtaa helposti

¹⁵³ Joissakin seurakunnissa merkittävä osa toiminnasta on kesätauolla yhtäältä työntekijöiden lomien, toisaalta kävijöiden olemattomuudesta johtuen, ja siksi syksyn ohjelman ottaminen tarkasteluun antaa todenmukaisemman kuvan seurakuntien tarjonnasta aikuisille.

¹⁵⁴ Tutkimusaineisto ei luonnollisesti voi kattaa yksityiskohtaisesti kaikkea seurakunnissa tehtävää aikuistoimintaa jo pelkästään siksin, ettei kaikkea tarjontaa ole löydettävissä tutkimusaineiston keruuhetkellä verkosta. Toiminnan järjestäminen ja vierailujen sopiminen ei aina tapahdu pitkän aikajänteen suunnittelulla, joten toiminnan muutoksia voi tapahtua tuon tuosta. Myös ajankohtaiset ilmiöt ja tapahtumat voivat muuttaa toimintaa merkittävästi lisäämällä ajankohtaiseksi osoittautuneen tapahtuman tms. ohjelmaa.

¹⁵⁵ 44 seurakunnasta 29 esitteli toimintaa otsikolla aikuistyö. Muissa seurakunnissa toiminta otsikoitiin joko "aikuisille" tai aikuistyö oli yhdistetty jumalanpalveluselämän, perhetyön ja diakoniatyön kanssa samaan otsikkoon.

¹⁵⁶ Mm. A1502.

¹⁵⁷ On keskeistä tunnistaa missä määrin tietoisesti rakennetaan erilaisia suljettuja piirejä seurakuntiin. Esimerkiksi sururyhmien ja päihderyhmien osalta suljetun piirin rakentaminen on perusteltua. Onko sellaista toimintaa, jolla halutaan

siihen, että vain ennestään tutut kävijät osaavat lukea seurakuntien toiminnan tarjontaa riittävällä ymmärryksellä. Liian niukka tiedottaminen voi johtua useista syistä: oletetaan kohderyhmän olevan ennestään tuttua kävijäjoukkoa tai luotetaan ihmisten keskinäiseen viestintään, jossa tarkempi tieto kulkee suusanallisesti. Seurakuntien sivustoilla usein kuitenkin toivotetaan tervetulleiksi myös ”uudet” kävijät. Jotta ennestään seurakunnan toimintaa tuntemattomat voivat toimintaan osallistua, heidän on saatava riittävästi tietoa toiminnasta. Viestinnän ollessa riittävän avointa, voi osallistujakin kokea toiminnan avoimeksi ja itsensä tervetulleeksi toimintaan mukaan.

Niukan viestinnän taustalla on mahdollisesti seurakuntien aikaisempi viestintämalli: seurakuntaviestintää julkisessa mediassa hoidettiin sanomalehtien ilmoituksilla, jotka puolestaan edellyttivät kalleutensa johdosta tiivistä ilmaisua, jotta ilmoituskulut pysyisivät riittävän alhaisina. Verkkosivuilla näyttää jatkuvan samanlainen hyvin niukka ilmaisumuoto, vaikka tekstiä on runsaasti ja on mahdollisuus täysin uudenlaiseen viestinnälliseen tyyliin ja ihmisen todelliseen kohtaamiseen verkossa¹⁵⁸.

Kohderyhmä oli mainittu selkeästi 18 seurakunnan verkkosivuilla ainakin joidenkin tilaisuuksien osalta. Osassa sivustoja, joilla kohderyhmä oli mainittu, oli tarkennettu joidenkin toiminnallisten ryhmien kohdalla sitä, kenelle ryhmä erityisesti oli tarkoitettu: eläkeläiset, naiset, miehet, nuoret aikuiset. Kohderyhmäksi määriteltiin joko aikuiset tai vielä tarkemmin työväestö. Toisinaan kohderyhmäksi tarkennettiin vielä kirkosta vieraantuneet, mikä kertoo siitä, että paikoin seurakunnissa on kyllä huomioitu kirkon viimeaikainen jäsenkehitys, mutta käytetyn kohderyhmäilmaisun kutsuvuutta ei ole mietitty; kokeeko kirkon näkökulmasta katsottuna kirkosta vieraantunut itsensä tervetulleeksi, jos häntä puhutellaan vieraantuneeksi¹⁵⁹? Onko edes oletettavaa, että kirkosta vieraantunut tai eronnut etsii seurakuntien verkkosivuilta itseään kiinnostavaa toimintaa?¹⁶⁰

Kohderyhmän luonnehdinnassa on nähtävissä myös etäisyyttä suhteessa kohderyhmään: kohderyhmän puhuttelemisen aikuis- tai työväestöksi kertoo enemmän kohderyhmän tilastollisesta määrittelemisestä kuin kutsusta henkilökohtaiseen kohtaamiseen, mitä taas sanallisissa toiminnan kuvauksissa toiminnan tavoitteeksi esitetään. Tällöin verkkoviestintää ei hahmoteta niinkään vuorovaikutukseksi seurakuntalaisen kanssa, vaan faktapohjaisemmaksi tiedottamiseksi.

Yleisesti ottaen kohderyhmän nimeäminen kertoo siitä, että näissä seurakunnissa on huomioitu kohderyhmä, jolle toimintaa suunnitellaan ja tunnustetaan, että seurakunnan toiminnalla pyritään tavoittelemaan erilaisia kohderyhmiä. Kohderyhmän nimeäminen ei kuitenkaan suoraviivaisesti kerro toiminnan suunnitelmallisuudesta, jossa mietitään kohderyhmän ja sisällön yhteensopivuutta riittävästi. Karkeimmillaan kuvattu tilaisuus ei vastaa yleiseen oletukseen siitä, mitä kyseinen kohderyhmä voisi seurakunnalta toivoa. Erään seurakunnan kohderyhmänä aikuistyölle esitellään ”kotikirkosta vieraantuneet työikäiset”, ja aikuistyö-otsikon alla olevaa ainoaa toimintaa esitellään näin:

¹⁵⁸ Kiitos Raija Eevalle huomiosta nykyisen verkkoviestinnän tyylin ja aikaisemman sanomalehti-ilmoitusperinteen yhteyden suhteen!

¹⁵⁹ Vieraantuneisuuden tematiikkaan liittyy myös kiinnostava huomio siitä, kuka on vieraantunut ja kenestä? Elisa Wathén tarkasteli pro gradu –opinnäytteessään ns. Case Kallio –tutkimuksen yhteydessä nuorten aikuisten uskonnollisuutta ja osallistumista hengellisiin tilaisuuksiin. Hänen tutkielmastaan nousee esille yksittäisten nuorten aikuisten kokemus siitä, että pikemminkin kirkko on vieraantunut nuorten aikuisten elämästä eivätkä niinkään he itse koe vieraantuneensa kirkosta. Wathén 2008, 31.

¹⁶⁰ Epäilemättä satunnaisia kirkosta vieraantuneita voi seurakuntien verkkosivuilta etsiä itseään kiinnostavaa toimintaa, mutta tällainen kohderyhmä on niin marginaalinen, että kokonaiskuva huomioiden seurakuntien tulee hyödyntää toiminnalliset voimavaransa kohdennetummin heihin, joihin seurakunnilla on vielä jonkinlainen kontaktipinta.

1. "Kahvikellari [*lisäys MR: joka toinen keskiviikko klo 13-15*] on pistäytymispaikka, kahvittelepaikka, yhdessä tekemisen paikka. Mukaan voi ottaa vaikka oman käsityön, lausua runoja, laulaa omaksi ja muiden iloksi tai ihan vain tulla juttelemaan. Kahvi ja pulla ei maksa mitään."¹⁶¹

Toisessa seurakunnassa kohderyhmän ja toiminnan sisältö ovat myös ristiriitaisia:

2. "Ilosanomapiiri tarkoittaa raamattupiiriä, jonne kutsutaan mukaan kirkkoon kuulumattomia ja kirkosta vieraantuneita. Kysymykset on suunniteltu sillä tavalla, että niiden pohjalta voi keskusteluun osallistua myös sellainen ihminen, joka ei tiedä kristinuskosta ja Raamatusta yhtään mitään. Moni Ilosanomapiiriin osallistunut voi todistaa, että piirissä saadun kokemuksen kautta Raamattu on alkanut elää. Lisätietoja Ilosanomapiiristä: www.ilosanomapiiri.fi."¹⁶²

Edellisen kaltaisissa toimintamuodoissa kohderyhmäksi nimetään epäilemättä haastavin; kirkon näkökulmasta vieraantuneet, jopa kirkosta eronneet, mutta toiminnan sisällön kuvaukset kertovat perinteiseen tapaan toteutetusta toiminnasta. Esimerkit kertovat myös keskenään erilaisesta toiminnasta. Ensimmäisessä esimerkissä painottuu arkisempi yhdessäolo, joskin oletus työikäisten arkisesta yhdessäolosta ei yleensä toteudu runonlausunnan ja iltapäivisin julkisesti tai yhdessä laulamisen muodossa. Ilosanomapiirin sisältö puhuttelee aktiivisesti Raamatusta kiinnostuneita ja rakentuu henkilökohtaiseen uskonratkaisuun tähtäävän raamattutyöskentelyn varaan.¹⁶³ Kun esimerkkien kaltaista toimintaa järjestetään kirkosta vieraantuneille, kuinka todennäköisesti kirkosta vieraantuneiden tarpeet ja seurakunnan tarjonta kohtaavat ja kuinka todellisesti kohderyhmän tarpeita on toiminnan suunnittelussa huomioitu? Toiminnan sisällön ja kohderyhmän yhteen sovittaminen lähtee tasapuolisesti tavoiteltavien osallistujien ja seurakunnan sanoman yhteensovittamisesta. Ennestään, kenties pitkäänkin toteutettua, olemassa olevaa toimintaa ei voi kohderyhmää nimellisesti muuttamalla muuttaa muulle kohderyhmälle kuin mitä toiminnan sisältö on. Ihmiset eivät noudata nimellistä kutsua "Jokaiselle"¹⁶⁴, "matala kynnyks"¹⁶⁵, "uskosta vieraantuneet ja heidän perheensä"¹⁶⁶, "työikäiset"¹⁶⁷, vaan he päättävät osallistumisesta toiminnan sisällön kuvauksen perusteella. Sisällön suunnittelu ja sen esittely kohderyhmän tarpeita silmällä pitäen on todellinen kutsu toimintaan.

Tärkeää kohderyhmän ja toiminnan yhteen sovittamisessa on myös toiminnan ajankohdan huomioiminen. Toiminnan kohderyhmä ja ajankohta saattavat helposti olla ristiriidassa:

3. "Kaffetassi perjantaisin klo 10–12 aikuisväelle [seurakuntatalon erityisnimi] seurakuntatalolla, [kadun nimi ja numero]. Aikuisten olohuone ja tapaamispaikka. Keskustelua, kahvitteletta ja lyhyt ohjelmatuokion. klo 10.30- 11. Toimintaa pyörittävät vapaaehtoiset isännät ja emännät. Kaikenikäiset aikuiset tervetuloa."¹⁶⁸

Seurakunnan Kaffetassi –toiminnan kuvaus herättää kysymyksen todellisesta kohderyhmästä: mahdollisesti "aikuksilla" tarkoitetaan ensisijaisesti eläkeläisväestöä, jolla olisi arkisin aamupäiväisin parhaiten mahdollista osallistua toimintaan. Ristiriitaisuutta kohderyhmän ja toiminnan ajoituksen suhteen oli ennen kaikkea silloin, kun kohderyhmäksi mainittiin aikuiset taikka työikäiset, ja toiminta järjestettiin päiväaikaan. Ongelmallisinta toiminnan ajoitus oli silloin, kun seurakunnan kaikki tai merkittävä osa aikuisille suunnattu toi-

¹⁶¹ A802.

¹⁶² A1304.

¹⁶³ <http://ilosanomapiiri.fi/ll.shtml?whatis/whatis1.htm&i=1>. Viitattu 8.11.2011.

¹⁶⁴ A1201.

¹⁶⁵ A1201.

¹⁶⁶ Mm. A703.

¹⁶⁷ Mm. A903.

¹⁶⁸ A1303.

minta tapahtui samaan vuorokauden aikaan.¹⁶⁹ Vastakkaisena esimerkkinä tästä on seurakunnat, joissa erilaiset piirit kokoontuivat eri aikoihin ja sama raamatunopiskeluryhmä pidettiin sekä päivällä että illalla, jolloin eri aikaan liikkuvien ihmisten oli mahdollista osallistua ohjelmaan.¹⁷⁰

Toiminnan *nimeämisellä* voi olla yllättävän suuri merkitys toiminnan kiinnostavuuden kannalta. Tarkastelu-kohteena olleissa seurakunnissa oli merkittävä määrä erilaisia piirejä. Piirinimitys on vanhahtava ja kertoo maantieteellisin ja mahdollisesti muunlaisinkin perustein erotellusta työstä¹⁷¹. Raamattupiirit ja lähetyspiirit kokoontuvat eri kylien ja kaupunginosien perusteella taikka tietyn lähetystyöntekijän tukemiseksi. Käytännössä esimerkiksi lähetystyöstä kiinnostunut seurakuntalainen saattaa osallistua useisiin eri lähetyspiireihin vain, koska lähetystyön rahoittamista seurakunnissa organisoidaan kunkin lähetin tukirenkään kautta. Mahdollisesti lähetystyön paikallisuonteen korostamisesta johtuen lähetystyö voi rakentua seurakuntalaisen näkökulmasta katsottuna sirpalemaiseksi, tietyn ihmisen/tiettyjen ihmisten toiminnan tukemiseksi, vaikka lähetystyössä keskiössä on kristinuskon yhteisen sanoman välittäminen.

”Piiri¹⁷²” ja ”ryhmä” nimitysten rinnalla muutamassa seurakunnassa toimintaa on nimetty rentoutta tavoittelevilla toimintanimillä. Mutta kun ihmisiä kutsutaan mukaan ”huru-ukkoihin¹⁷³”, ”avoimeen ikkunaan¹⁷⁴”, ”Suvikeitaaseen¹⁷⁵” taikka ”lähimmäisen rakkaus silmukoiksi -piiriin¹⁷⁶” eikä toiminnan luonnetta esitellä millään tavoin, ollaan vastaavassa tilanteessa kuin liian niukalla tiedottamisella: toimintaa tuntematon ei saa käsitystä toiminnan sisällöstä eikä näin ollen voi tunnistaa nimen perusteella kuuluuko kohderyhmään vai ei ja todennäköisimmin jättää menemättä tilaisuuteen.

Työn tavoitteellisuus

Tavoitteiden määrittäminen oli kohderyhmän kuvaamista selvästi yleisempää. Tavoitteita määriteltiin 30 seurakunnan verkkosivuilla¹⁷⁷. Ryhmittelin seurakuntien verkkosivuilla esiteltyjä aikuistyön tavoitteita teemoihin ja ryhmittelyn pohjalta on johdettavissa neljä teemaa siitä, mitä tavoitteita aikuistyössä on:

- Vastuuttaminen
- Kristityn identiteetti
- Osallistaminen
- Yhteyden kokeminen

Runsaimman esiintymisen perusteella vahvin tavoite on vastuuttaminen. Pyrkiessään vastuuttamaan seurakunta etsii aikuistyön kautta yhtäältä vapaaehtoisia toimijoita ja toisaalta herättelee seurakuntalaisia ottamaan vastuuta seurakunnastaan. Vapaaehtoisia toimijoita etsitään suoralla kutsulla:

¹⁶⁹ Tähän tarkemmin siitä, missä määrin tällaista ajoitusta oli.

¹⁷⁰ A1403; A1501.

¹⁷¹ Vrt. Athertonin ajatus yhteisömuodon pohjautumisesta menneeseen yhteiskunnan rakenteeseen.

¹⁷² Piiri-nimitys voi hyvin liittyä tiettyyn aikakauteen, jolloin ilmaisun käyttö on lisääntynyt. Se viittaa maantieteelliseen jakoperusteeseen.

¹⁷³ A1001.

¹⁷⁴ A1001.

¹⁷⁵ A1603.

¹⁷⁶ A1507. Tämän ryhmän nimestä voi päättelemällä päätyä arvaamaan, että kyse on jonkinlaisesta käsityöryhmästä, joka liittyy mahdollisesti diakoniaan taikka lähetystyöhön.

¹⁷⁷ Kohderyhmän määrittely 18/41 seurakunnan verkkosivuilla.

4. ”Oletko kiinnostunut aikuisten kanssa toimimisesta, elävästä yhteydestä toiseen ihmiseen? Aikuisten vapaaehtoistoiminnan avulla pidetään yllä erilaista piiri- ja kerhotoimintaa. Kaunis kiitos kuuluu kaikille niille, jotka ovat reippaasti avustaneet useita kertoja kuukaudessa kokoontuvia pienryhmiä. Lisää kaivataan, ja uudet ovat tervetulleita! Oman kiinnostuksesi mukaan voit hakeutua alla esitelyihin tehtäviin auttamaan, tai keksiä uutta puuhaa työaloista vastaavien kanssa. --- Lähimmäispalvelussa voit toimia lähimmäisenä...^{178,,}

Tällä vapaaehtoiskutsulla määritellään myös vapaaehtoistyön sisältöä ja merkitystä: vapaaehtoisuus on ”yhteyttä toiseen ihmiseen” ja ”lähimmäisenä toimimista” – kristilliseen yhteisön ja etiikan peruspilareita. Näillä vapaaehtoisuuden määreillä myös vedotaan mahdollisiin vapaaehtoisiin. Muiden vapaaehtoistoimintoja aikuistoiminnan kautta etsivien verkkosivujen kutsu aikuistoimintaan on edellistä lyhyemmin ilmaistu:

5. ”--- ota yhteyttä myös, jos haluat toimia seurakunnan vapaaehtoisena tavalla tai toisella! [työntekijän yhteystiedot]^{179,,}

6. ”Diakoniatyön vapaaehtoistoiminnasta lisätietoja [työntekijän yhteystiedot].^{180,,}

7. ”Vapaaehtoiseksi? Vapaaehtoisia tarvitaan myös monenlaisiin tehtäviin. Lue lisää vapaaehtoistoiminnasta [vapaaehtoistyön sivuilta](#) [alleviivattu teksti linkki].^{181,,}

Vapaaehtoisia etsitään hyvin aktiivisesti neljässä tarkastelun alla olleessa seurakunnassa¹⁸², mutta vastavasti kutsu tulla rakentamaan seurakuntaa, puhe oman tehtävän löytämisestä ja toimimisesta aktiivisesti seurakunnassa voivat myös viitata seurakunnan vapaaehtoisena työskentelyyn.¹⁸³ Yhtä kaikki toimintaan kutsuminen on hyvin yleistä seurakuntien aikuistyön yhteydessä, ja sen pohjalta voi todeta, että seurakuntien aikuistoiminta on pitkälti nimensä mukaisesti hyvin toimintaorientoitunutta. Se on toimintaa, jossa seurakuntalaisia herätellään aktiivisuuteen ja toimeliaisuuteen. Tällaisen ajattelun taustalla on nähtävissä seurakuntanäkemykset, jossa seurakunnan tehtävänä on palvella toiminnallaan Jumalaa ja toisia ihmisiä sekä todistaa toiminnallaan Jumalasta.

8. ”Monenlaiset pienpiirit, talkoot, tapahtumat, retket ja monet muutkin seurakunnan toiminnot ovat mahdollisuuksia osallistua aikuisena kirkon jäsenenä kotiseurakunnan elämään. Tule mukaan ja tuo myös oma panoksesi seurakunnan rakentamiseen.^{184,,}

¹⁷⁸ A1507. Tämän seurakunnan aikuistyön esittely tekee poikkeuksen muiden seurakuntien vastaavasta. Verkkosivujen päävalikon kohdasta ”vapaaehtoiset” löytyy otsikko ”aikuistyö”, joka on vapaaehtoistyön esittelyä ja siihen kutsumista. ”Vapaaehtoiset”-linkin kanssa rinnakkainen linkki on ”Aikuiset”, ja tämän linkin takaa löytyy erilaisten toimintojen esittely. Aikuistyö mielletään tällä sivustolla aikuisten parissa tehtäväksi työksi, jota tekevät sekä vapaaehtoiset seurakuntalaiset että todennäköisesti myös seurakunnan työntekijät. Aikuiset-osio on puolestaan varattu sen toiminnan esittelyyn, jota vapaaehtoiset pyörittävät (piirit, ryhmät yms.).

¹⁷⁹ A1401.

¹⁸⁰ A1506.

¹⁸¹ A1204.

¹⁸² Aktiiviseksi vapaaehtoisten etsimiseksi olen katsonut ne seurakunnat, jotka verkkosivuillaan kertovat etsivänsä nimeltä mainiten ”vapaaehtoisia”: A1401, A1204, A1506 ja A1507. On kuitenkin huomioitava, että vapaaehtoisia etsitään keskenään eri tavoin: A1507 seurakunnan aikuistyötä käsittelevät verkkosivut ovat rakentuneet hyvin pitkälti vapaaehtoisten etsimisen ympärille, joskin ko. seurakunnalla on myös aikuisille-osio, jossa esitellään erilaista toimintaa erikseen. Mm. A1204 ja A1401 sivuilla on lyhyt maininta siitä, että halukkaat vapaaehtoiset voivat olla yhteydessä srk:aan.

¹⁸³ Kiinnostava tutkimusaihe: millaiseksi vapaaehtoisuus seurakunnassa nähdään. Vrt. keskustelu siitä, milloin vapaaehtoisten omat lahjat ja toiveet ovat esillä vapaaehtoisuudessa tai milloin vapaaehtoisuus on ensisijaisesti seurakunnan työntekijöiden ohjaamaa. Vrt. myös keskustelu vapaaehtoisuus-seurakuntalaisuus –terminologiasta.

¹⁸⁴ A801.

9. "Aikuis- ja evankelioimistyön toiminta-ajatuksena on tavoittaa seurakunnan työikäinen väestö ja tukea seurakuntalaisia elämään Jumalan yhteydessä ja aktiivisina seurakunnan toimijoina. --- Tervetuloa rakentamaan yhteistä seurakuntaamme¹⁸⁵"

10. "Tavoitteena on tukea aikuisia elämään seurakunnan jäsenenä ja kantamaan vastuuta seurakunnalle annetusta todistus- ja palvelutehtävästä.¹⁸⁶"

Toimintänäkökulmaan liittyy ajatus seurakunnasta kristittyjen yhteisönä ja ajatus, että tulemalla mukaan rakennetaan seurakuntaa, voi viitata myös siihen, ettei seurakuntaa koeta olevan seurakunnan toiminnan ulkopuolella. Seurakunnan toteutuminen yhdessä tekevänä, yhdessä olevana yhteisönä vaikuttaa vahvimmalta tavalta hahmottaa seurakuntaa. Hyvin suorasukaisesti yhteisön ja kristillisyyden yhteys kerrotaan tässä seurakunnan aikuistyön kuvauksessa:

11. "Kristittyinä kasvaminen ja vastuullisessa elämäntavassa kypsyminen tapahtuu yhteydessä toisten seurakunnan jäsenten kanssa.¹⁸⁷"

Vastuuttamista tehdään vetoamalla kristityn tehtäviin (kantaa vastuuta, aktiivinen seurakunnan toimija, osallistua kirkon jäsenenä) ja tällöin todennäköisimmin viitataan lähetyskäskyyn, jonka "mennä ja tehdä" – rakenne tukee aktiivisuuteen kehottamista ja kristittyinä olemisen aktiivisuutta.

Toimintaorientoituneisuudessa keskeistä on yksilön aktiivisuus. Toiminnasta voidaan aikuistyössä puhua myös toisenlaisesta näkökulmasta, jossa keskeisintä on seurakunnan toiminnan luoma tila: seurakunnan toiminnalla halutaan tarjota virikkeitä ja mahdollisuutta olla seurakunnassa¹⁸⁸.

11. "Aikuistyö tarjoaa virikkeitä jokaiselle seurakunnan toiminnasta, uskon kysymyksistä ja elämänkysymysten pohdinnasta kiinnostuneelle. Tarjolla on sekä toiminnallista että pohdiskelevaa tapahtumaa. Mutta kaikessa on periaatteena, että maallista ja hengellistä pitää olla sopivassa suhteessa keskenään. Kynnys ei toivottavasti ole liian korkea. Tule rohkeasti tutustumaan."¹⁸⁹

12. " [Paikkakunnan nimi] seurakunnat tarjoavat aikuiselle monenlaisia mahdollisuuksia olla mukana seurakunnan toiminnassa toivon kantajina, etsijöinä ja välittäjinä."¹⁹⁰

Karkeasti jaoteltuna voisi todeta, että toimintaorientoituneessa ajattelussa seurakuntalainen on seurakunnan yhteistä tehtävää varten, kun taas toimintaa tarjoavasta näkökulmasta seurakunta on seurakuntalaista varten.

Vastuuttamisen tavoitteen jälkeen esiintymisen perusteella tasavahvoja tavoitteita ovat kristityn identiteettiin liittyvät kysymykset, osallistaminen ja yhteyden kokemisen tarjoaminen. Verkkosivujen materiaalista on luettavissa ainakin kaksi erilaista linjausta *kristityn identiteetin* osalta. Vahvimmin esillä on ajatus, että seurakunnalla on mielessä, millainen kristitty aikuisesta tulee kasvaa ja kasvu tietynlaiseksi, kuin mallin mukaiseksi kristityksi, tapahtuu seurakunnassa.

¹⁸⁵ A903.

¹⁸⁶ A803.

¹⁸⁷ A801.

¹⁸⁸ Tätä erottelua kuvastaa myös aikuistoiminnan sisältöjen vertailu.

¹⁸⁹ A1201.

¹⁹⁰ A1601.

13. "--- auttaa --- löytämään oman identiteetin ja kutsumuksen kristittyinä."¹⁹¹

14. "Aikuistyö. Auttaa kasvamaan kristittyinä."¹⁹²

Kuten lainauksessa 11, näissäkin kristityn identiteetti liittyy seurakuntayhteisöön. Kristittyinä kasvaminen on seurakunnassa tapahtuvaa, ja myös seurakunnan ohjaamaa – siihen viittaavat verbit ´auttaa´ ja ´auttaa löytämään´. Jälkimmäinen ilmaisu vielä korostaa sitä, kuinka jotain valmista on löydettävissä seurakunnassa. Auttamisen ja tukemisen näkökulma nostaa seurakuntalaisen jollain tapaa rikkonaisen tai avun tarpeessa olevan rooliin. Tämän rinnalla on tunnistettavissa vielä ajatus, että elämiseen kristittyinä tässä ajassa tarvitaan tukea ja rohkaisua:

15. "--- aikuistyön tavoitteena on aikuisikäisen väestön tavoittaminen ja rohkaiseminen elämään kristittyinä."¹⁹³

Tukemis- ja auttamispainotteisessa puheessa kristillisyydestä tulee muutokseen tähtäävää, tavoitteellista olemista – sen sijaan, että kristityn identiteetistä voisi tulla esimerkiksi tila, jossa sen hetkinen oleminen riittää¹⁹⁴.

Yhden seurakunnan sivuilta on nähtävissä, ettei kristityn identiteettiä ole mietitty valmiiksi, vaan se jätetään avoimemmaksi, otetaan vastaan seurakuntalaisen identiteetti eikä sanota pyrittävän muutokseen.

16. "Aikuistyössä yhtenä arvona on ihmisten kohtaaminen siten, että kunnioitetaan aikuisen identiteettiä ja kasvua kristittyinä."¹⁹⁵

Osallistamisessa on kyse siitä, että aikuistyön kautta pyritään osallistamaan seurakunnan toimintaan, yksinkertaisesti tulemaan mukaan. Osallistaminen poikkeaa siitä, mistä vastuuttamisessa on kyse: osallistamiseen liittyy "valmiille tulemisen" idea, jolloin osallistujalta ei edellytetä omatoimisuutta – osallistuminen järjestettyyn tilaisuuteen riittää.

17. "Aikuistyön perustehtävänä on järjestää toimintaa seurakunnan aikuisväestölle. Aikuistyön piiriin kuuluu mies- ja naistyö, sekä erillistilaisuudet, joiden kautta pyritään tarjoamaan seurakuntalaisille monimuotoista toimintaa."¹⁹⁶

18. "Seurakunnan aikuistyön tavoitteena on erilaisen aikuisille suunnatun ryhmätoiminnan sekä muiden tilaisuuksien ja retkien järjestäminen."¹⁹⁷

Tässä toiminnan järjestämistä painottavassa aikuistyössä huomionarvoista on myös se, että seurakuntien aikuistoiminnan tavoitteeksi on asetettu toiminnan järjestäminen: retket, tilaisuudet yms. Valmiin toiminnan tarjoamisessa on selkeä ero niihin seurakuntiin, jotka jo olemassa olevien toimintojen rinnalle pyytävät seurakuntalaisilta uusia ideoita¹⁹⁸.

¹⁹¹ A1202.

¹⁹² A1003.

¹⁹³ A1002.

¹⁹⁴ Vrt. Kirkko 2020.

¹⁹⁵ A1001

¹⁹⁶ A1502

¹⁹⁷ A1003

¹⁹⁸ Seurakunnat A703, A1505, A1602

Yhteyden kokemista tavoitellaan kolmella tasolla – tai oikeammin sanottuna seurakunnan aikuistyö toivoo, että seurakuntalaiset voisivat kokea yhteyttä kolmella taholla - toisiinsa, seurakuntaan ja Jumalaan.

19. "--- seurakunnan aikuistyön tarkoituksena on koota aikuisväestöä rakentamaan keskinäisestä kokemusten vaihdosta ja yhteisen hartauselämän äärelle."¹⁹⁹

20. "Seurakunnan aikuistyön tehtävänä on toteuttaa ajatusta seurakunnasta keskinäisen yhteyden paikkana."²⁰⁰

Kirkon roolin ja olemuksen näkökulmasta yksi keskustelua herättävistä teemoista liittyy tähänkin: onko yhteys toisiin samaa kuin yhteys seurakuntaan? Tästä ajattelusta poikkeavat ainakin ne seurakuntien toiminnot, joissa puhutaan yhteydestä toisiin ihmisiin ja lähimmäisyydestä ilman, että sen tulisi toteutua seurakunnassa. Seurakunta toimii tässä yhteyden luomisessa lähinnä välineenä, joka mahdollistaa esimerkiksi vertaisuuden (vrt. keskinäinen kokemusten vaihto, keskinäinen yhteys). Toisaalla sitten yhteydellä toisiin ihmisiin tavoitellaan yhteyttä muihin seurakunnan toimintaan osallistuviin. Seurakunta on siis keskeinen tekijä yhteyden rakentamisessa toisiin ihmisiin, sitä pidetään myös pääasiallisena yhteyden tavoittelemisen kohteena:

21. "Aikuistyön tarkoitus on vahvistaa yhteyttä seurakuntaan ---"²⁰¹

22. "Seurakunnan aikuistyön johtosäännön mukaisen toiminnan tavoitteena on auttaa aikuisväestöä elämään seurakunnan hengellisesti elävinä jäseninä ja kantamaan vastuuta seurakunnalle annetusta todistus- ja palvelutehtävästä"²⁰²

Työlle asetettuja tavoitteita asetettiin paria? poikkeusta lukuun ottamatta koko aikuistyön työalalle, ei yksittäisille toiminnoille työalan sisällä. Tässä seurakunnassa aikuistyössä toteutettavalle raamattupiirille asetettu tavoite liittyy seurakuntayhteyteen:

23. "Raamattupiirin tarkoituksena on syventää ryhmäläisten seurakuntayhteyttä."²⁰³

24. "Aikuistyön tavoitteena on järjestää --- toimintoja --- työikäisen väestön tavoittamiseksi ja heidän seurakuntayhteytensä lujittamiseksi."²⁰⁴

Mitä yhteydellä seurakuntaan käytännössä sitten tarkoitetaan? Tätä ei suoranaisesti millään verkkosivustolla selitetä, mutta paikoin seurakuntayhteys on tunnistettavissa ennen kaikkea seurakunnan toimintaan osallistumiseksi (sekä osallistujana että vastuunkantajana) ja Jumalan kohtaamiseksi.

Pisimmälle seurakuntaa korostavassa ajattelussa mennään tämän seurakunnan aikuistoiminnassa, jonka avulla seurakunnan tärkeys voidaan tunnistaa. Seurakuntalaiset ja heidän toiveensa eivät tällaisessa ajattelussa ole tavoitteiden keskiössä, vaan seurakunta ja sen tekemä työ:

25. "Työn keskeisenä ajatuksena on auttaa aikuisväestöä kokemaan seurakunta tärkeänä paikkana."²⁰⁵

¹⁹⁹ A502

²⁰⁰ A1401

²⁰¹ A704

²⁰² A902

²⁰³ A1304. Myös A1602 –seurakunnassa yksittäiselle toiminnalle oli asetettu omia tavoitteita (rukousvastauksien saaminen ja yhteys muihin kyselijöihin)

²⁰⁴ A1203

²⁰⁵ A803

Kolmas yhteyden tavoittelemisen kohde on yhteys Jumalaan. Tässä yhteyden muodossa elää vahvana ajatus, että Jumala kohdataan seurakunnan toiminnassa. Paikoin aikuistyön keskeisimpänä tavoitteena onkin evankelioiminen:

26. "Koko työ [aikuistyö] tähtää kuitenkin jumalanpalveluselämän ja kirkkovuoden ymmärtämiseen ja siihen kirkon perustehtävään, että ihminen saa elävän yhteyden Vapahtajaan Jeesukseen."²⁰⁶

27. "Aikuis- ja evankelioimistyön toiminta-ajatuksena on tavoittaa seurakunnan työikäinen väestö ja tukea seurakuntalaisia elämään Jumalan yhteydessä ---."²⁰⁷

28. "Tavoitteena on huolehtia kristillisen sanoman julistamisesta ja Jumalan sanan opettamisesta aikuisväestölle ---."²⁰⁸

Tavoitteiden sisällöllisen analyysin rinnalla huomio kiinnittyy myös siihen, kelle tavoitteita asetetaan ja mitä se kertoo tavoitteiden asettamisesta yleensä. Osa tavoitteista kohdentui suoraan osallistujalle, osa työntekijöille, ja osan kohdennusta ei voi selkeästi erottaa:

29. "Seurakunnan aikuistyön tehtävänä on toteuttaa ajatusta seurakunnasta keskinäisen yhteyden paikkana."²⁰⁹

30. "Seurakuntayhtymän aikuistyön tehtävänä on seurakuntien aikuistyön ja –kasvatuksen tukeminen ja kehittäminen yhteistyössä seurakuntien työntekijöiden kanssa."²¹⁰

31. "--- seurakunta on tila sinulle, aikuinen, etsiä, kantaa ja välittää toivoa. Se on tila ihmetellä, epäillä ja löytää, tila uskoa ja rakastaa."²¹¹

Useimmiten tavoitteiden asettamisen sanoitus kertoo sellaisesta asiatyylisestä, jota käytetään muun muassa seurakuntien toimintakertomuksissa. Tavoitteet sanottavat osallistujille sitä, mihin seurakunta itse pyrkii tekemällään aikuistyölle: ne kuvastavat tilaa tai kokemusta, jota toiminnan on tarkoitus herättää osallistujassa. Työntekijälle suunnattuja tavoitteita esitellään kohtuullisen usein, ja ne toimivat pikemminkin muistutuksena itse työntekijöille, miksi kyseistä työtä tehdään tai miten asetettuihin tavoitteisiin päästään.

Seuraavassa siirryn tarkastelemaan sitä, mitä käytännössä aikuistyölle asetettujen tavoitteiden saavuttamiseksi tehdään²¹² eli mitä aikuistyö käytännössä on.

Mitä seurakuntien aikuistyö on?

Keräsin kunkin seurakunnan aikuistoiminnan esittelystä maininnat siitä, mitä aikuistyö kyseissä seurakunnassa on. Seurakunnat ilmaisivat aikuistoiminnan sisältöä eritasoisesti: toiset kertoivat yleisesti aikuistyön olevan pienryhmiä tai vastaavia, kun toiset seurakunnat luettelivat yksityiskohtaisesti jokaisen aikuisille

²⁰⁶ A1102

²⁰⁷ A903

²⁰⁸ A1202

²⁰⁹ A1401

²¹⁰ A1601

²¹¹ A1503

²¹² On tärkeää muistaa, ettei tämä kysymysmuoto "millaisia toimintoja aikuistyö käytännössä on" tee oikeutta aivan kaikille seurakunnille: seurakunnista 30 verkkosivuilla mainittiin tavoitteet aikuistyölle, 11 sivuilla tällaista yleistä tavoiteasettelua ei esitetty, vaan keskityttiin kertomaan pelkästään se, mitä aikuistyössä tarjotaan.

suunnatun toiminnan. Ei ollut myöskään yksiselitteistä sijoittaa toimintoja tiettyihin ryhmiin: esimerkiksi perheille -osion toiminnoista osa olisi löytänyt sijoituspaikan toisaaltakin, mutta koska on tärkeä hahmottaa myös sitä, mille ryhmille aikuistoimintaa suunnataan, poimin tähän osioon ne seurakuntien toiminnot, jotka olivat nimenomaisesti suunnattu perheille.

Poimin erilaiset maininnat toiminnasta taulukoksi, joka on määrien osalta suuntaa antava. Esimerkiksi erään seurakunnan raamattupiirit merkitsin vain kerran nimellä ´raamattupiirit´, vaikka yksittäisiä raamattupiirejä seurakunnassa oli kaikkiaan 11. Vastaavasti jonkin toisen seurakunnan kohdalla merkitsin erillisillä maininnoilla raamattupiirit, jos ne poikkesivat toisistaan merkittävästi esimerkiksi toisen ollessa ”tavallinen” ja toisen viittomakielinen. Lisäksi monet seurakunnat eivät luetelleet piirejä ja ryhmiä, vaan maininta ”raamatturyhmiä”, pitää sisällään kaksi tai useampia raamatturyhmiä. Vaikka taulukkoon ei ole koostettu tai voitu koostaa kaikkia yksittäisiä ryhmiä, verkkosivulta kerättyjen mainintojen määrä antaa kuitenkin osviittaa siitä, miten erilaiset toiminnot aikuistoiminnassa painottuvat. Edellä mainitut varaukset mielessä pitäen seuraavasta taulukosta saa yleiskuvan siitä, mitä seurakuntien tarjoama aikuistyö on:

Aikuistoiminnan keskeinen sisältö	Mainintojen määrä srk:ien verkkosivuilla	Eri seurakuntien mainintoja (kaikkiaan srk:ia 44)
Raamattu ²¹³	61	36
Muu ²¹⁴	43	23
Sisältö erittelemätön ²¹⁵	41	24
Keskustelu/vapaa oleskelu ²¹⁶	37	21
Liikunta/luonto/sauna ²¹⁷	25	20
Jumalanpalvelus ²¹⁸	21 ²¹⁹	36

²¹³ Raamattupiirit (lisäksi Israel- ja nuorten aikuisten ja työikäisten -), viittomakielinen, avoimet, miesten, naisten ja sekaraamattupiirit, raamattuillat, raamattuviikonloput, katekismusluennot, kinkerit, ilosanomapiirit, Alfa-kurssit, raamattuluontosarjat, elämä pelissä -illat, toivon torstai –raamattuopetus (Huom: Toivon torstai –toimintamalli on KUA:n luoma malli ja sen teemana on kansainvälinen diakonia ja KUA:n toiminta.), matka halki Raamatun –sarja, aamukahvi Raamatun äärellä, hetki sanan äärellä, luterilainen puolituntinen, psalmiopetus.

²¹⁴ Muut -kohtaan merkitsemäni toiminnot: 1) yleiset: tiekirkko, yhteydet sidosryhmiin, seurakunnan viestintä, lehtikirjoitusten laatiminen – 4 mainintaa (verkkosivuilla mainitaan, että aikuistyö vastaa seurakunnan viestinnästä. Ei käy ilmi, onko tarkoitettu, että aikuistyöhön vastuutetut työntekijät huolehtivat seurakunnan viestinnästä vaiko niin, että aikuistyön toimintoihin osallistuvat vastaisivat työntekijöiden kanssa seurakunnan viestinnästä), 2) khra antaa lisätietoja – 1 maininta, 3) koulutus – 2 mainintaa, 4) evankelointi – 1 maininta, 5) syntymäpäivät – 3 mainintaa, 6) runopiiri, draamaryhmä, seurakuntien näyttelytilla – 3 mainintaa, 7) koti- ja laitospöytä, henkilökohtaiset tapaamiset: - 4 mainintaa, 8) kansainvälinen työ – 1 maininta, 9) retket – 8 mainintaa, 10) esirukouspyynnöt, sielunhoito ja rippi, palveleva netti, hengellinen ohjaus – 4 mainintaa, 11) vapaaehtoistoiminta – yleisesti tai eriteltynä: - 7 mainintaa, 12) aikuisrippikoulu – 3 mainintaa.

²¹⁵ Tässä ryhmässä seuraavia: päiväpiiri, päivätuokio, SLEY:n iltapäivä, tilaisuudet kristillisten järjestöjen kanssa, miesten- ja naistenpiirit sekä miesten ja naisten päivät, Levähtäkää vähän –naistenillat, ihanien naisten iltapäivä, yhteydenillat, perhetyö, nuorten aikuisten työ, huru-ukot, avoin ikkuna, kasvupäivät, Marianpäiväjuhla, parisuhdeillat, solut, eläkeläispiirit, yksinelävien ryhmä, kesäillat kirkolla, levähdyspaikka, ohjelmatuokio, uuden elämän illat, elämäntaari-ryhmä, iloisen sanoman illat, varttuneen väen kerho, ystävän kammari, herrakammari, naistenkerho, merimieskirkkopiiri, omaishoitajaryhmä.

²¹⁶ Keskusteluryhmät, kahvilat, lautapeli-illat, lukupiirit.

²¹⁷ Kävelypiiri, miesten kotailat, miesten- ja naistenpiirit, saunailat, lentopallo (myös nuorten aikuisten), sähly, erätulet, boccia-saunailta, sauna- ja raamattuilla, saunaseura, kuntojumppa, hiihtomatka Lappiin, liikunnalliset harrastuspiirit.

²¹⁸ Yleisesti jumalanpalveluselämä ja jumalanpalvelukset (myös arkisin iltakirkkoina), tuomasmessut, metsäkirkot, vartiokirkot, aamu- ja iltaehtoolliset, keskipäivän rukoushetket, leipäsununtait, kesäkirkot, kutsujumalanpalvelukset, motoristikirkot, rennoiksi tai vapaamuotoisiksi mainostetut messut, perhemessut.

Rukous & Raamattu ²²⁰	18	15
Perheet/parisuhte ²²¹	18	13
Rukous ²²²	17	15
Musiikkipainotteiset/musiikkia korostavat tilaisuudet ²²³	17	12
Seurat, hartaudet ²²⁴	12	11
Tapahtumat (kertaluonteiset) ²²⁵	10	9
Lähetys ²²⁶	8	5
Kädentaidot ²²⁷	7	6
Kriisiapu ²²⁸	7	7
Ruokailu ²²⁹	5	5
Retriitti ²³⁰	5	4

Taulukko 2. Tutkimus seurakuntien aikuistoiminnan jakautuminen eri sisältöryhmiin.

Tarkastelukohteena olleiden seurakuntien verkkosivujen aikuisille suunnattu toiminta koostuu pääasiassa Raamatun ympärille rakennetusta toiminnasta. Kyse on sekä säännöllisesti kokoontuvista raamattupiireistä ja raamattuopiskeluryhmistä että yksittäisistä raamattuilloista/tilaisuuksista. Aineistona olleesta 44 seurakunnan verkkosivuista viidellä ei kerrottu aikuistyön puitteissa raamattupiireistä. Se ei välttämättä tarkoita, etteivätkö kyseiset seurakunnat sellaisia järjestä, vaan pikemmin se voi kertoa aikuistyön tarjonnan hahmottamisesta; raamattupiirejä voidaan pitää eri ikäluokille suunnattuna yleistoimintana eikä erityisenä aikuisille suunnattuna toimintana.

Määrällisesti rakennetussa taulukossa myöhempana on listattu Raamatun ja rukouksen ympärille rakentuva toiminta. Käytännössä raamatturyhmät ja raamattu ja rukous -ryhmät saattavat olla luonteeltaan sisäkkäisiä: joissakin rukouspiireissä vuorotellaan Raamatun luvun ja rukouksen kanssa, toisissa raamattupiireissä rukoillaan vuoroin Raamatun luvun kanssa – nimet kertovat joko ryhmän korostuksista tai voivat olla myös periytyneitä aikaisemmasta toiminnasta. Lisänä raamattu ja rukous -ryhmissä ovat myös musiikkia sisältä-

²¹⁹ Joidenkin srk:ien kohdalla yleinen maininta ´jp-elämä´, toiset srk:t luetelleet erilaisia jp:ia, kuten tuomasmessu, aamuehtollinen yms. Vrt. haasteellisuus muutoinkin eri toimintojen määrien suhteen. Määrät vain viitteellisiä.

²²⁰ Raamattu- ja rukouspiirit, nuorten työikäisten naisten, miesten ja naisten raamattu- ja rukouspiirit, sanan, rukouksen ja opetuksen illat, ilon ja valon koti-illat.

²²¹ Perheille suunnattu ja parisuhteita korostava aikuistyö on: perheiden viikon erilaiset tapahtumat, perheleirit, parisuhdenäytelmä, avoimet perhekerhot, perheretket, 1-vuotishääpäiväjuhla, rukousta ja musiikkia sisältä toiminta, jossa lastenhoitoon kiinnitetty huomiota (toinen mahdollinen sijoituspaikka tapahtuma tai musiikki-ilta).

²²² Kotien rukouselämän tukeminen, naisten rukouspiirit, rukouspalveluillat, rukouspiirit ja -ryhmät (myös aamu-), rukous- ja keskustelupiirit, lähetysten rukousryhmä.

²²³ Kirkkokuorot (illalla), majataloillat (selkeä sijoittaminen vaikeaa, mutta kuvauksissa olevien musiikkikorostusten johdosta tässä), ilta särkyneille, kuorokerho, konsertit, kuorotoiminta, työikäisten sekakuoro, yhteislauluillat, virsi-illat, hevosenkenkäillat, gospellaulajat –kuoro.

²²⁴ Seurat, kotiseurat, hartaushetket laitoksissa ja palvelutaloissa, päivähartaudet.

²²⁵ YV-keräysesittelytapahtuma, kylätapahtumat, juhannuskokko, miestenillat, särkyneiden ilta, naisten iltapäivä, orpokotijuhla, kylvön siunaus, ekumeeninen rukousviikko, elojuhlat.

²²⁶ Lähetyspiiri, ystävyysseurakuntapiiri, työ- ja lähetyspiiri, raamattu- ja lähetyspiiri, evankelinen lähetyspiiri, sapat-tiateria.

²²⁷ Askartelutupa, puutyo lähetykselle, lähetysten askarteluryhmä, nuttujuttu, ompeluseura, käsityöpiirit, kutomakerho.

²²⁸ Kriisi- ja eheytymisryhmä, sururyhmät (myös avoin), AL-anon -ryhmä (alkoholistien omaisten ryhmä, ei seurakunnan omaa toimintaa), taideterapia.

²²⁹ Lounastuokio, miesten keittolounas (myös vähävaraisten), isän- ja äitienpäivälounaat, keskiviikkolounaat.

²³⁰ Hiljaisuuden viljely, arkiretriitti, retriitit, hiljaisuuden retriitti.

vät sanan ja rukouksen illat sekä niiden tapainen toiminta. Ryhmien lomittaisuus vahvistaa erityisesti Raamatun ympärille rakennetun aikuistyön määrää ja merkitystä aikuistyössä: Raamattu eri tavoin keskiöön asetettuna on kirkkaasti vahvin aikuistyön toimintamuoto.

Raamatturyhmien toiminnan laatua ja sisältöä on mahdotonta päätellä yksiselitteisesti vain toiminnan nimien esittelyn pohjalta. Kun raamatturyhmien nimiä tarkastelee, on kuitenkin nähtävissä, että erityisellä nimeämistavalla tunnutaan erottautuvan perinteisestä (Raamatun lukeminen ja tekstistä keskusteleminen) raamattupiiritoiminnasta. Yhden seurakunnan²³¹ sivuilla nostettiin esille bibliodraama, joka menetelmänä poikkeaa perinteisestä raamattupiiritoiminnasta selkeästi. Tällaista toiminnallista tai sisällöllistä erottautumista ei muutoin tapahdu, jolloin on oletettavaa toiminnan olevan keskustelua luetun Raamatun katkelman pohjalta, kuten toisten seurakuntien sivuilla raamattupiirejä hieman avataankin.

Raamattu ei ole välttämättä merkityksetön elementti raamatturyhmiä listalla seuraavissa keskustelu- ja vapaa oleskelu sekä liikunta/luonto/sauna –ryhmien toiminnossakaan. Toisten toimintojen kuvaukseen liittyy hartaushetkeä kuvaava luonnehdinta ”hiljentymistä sanan äärellä”. Pääpaino näissä toiminnissa on kuitenkin nimensä mukaisesti keskusteluissa ja liikkumisessa.

Seppo Häkkinen toteaa kirkon toiminnan painopisteen muuttuneen evankeliumin julistamiseen keskittyvästä toiminnasta sosiaalisen toiminnan suuntaan.²³² Aikuistoiminnassa tämä selvityksen pohjalta mainittu kehityskulku ei näy, vaan päinvastoin siellä korostuu erityisesti Raamattuun ja julistamiseen keskittyvä toiminta. Jos kirkossa kerättyjä toimintatilastoja tarkastelee, huomaa Raamatun ympärillä tapahtuvan toiminnan määrän ja laajuuden laskun. Otan tarkastelukohteeksi viimeiset 20 vuotta. Seuraavaan on koottu Raamatun ja rukouksen²³³ ympärillä olevan toiminnan ja keskusteluryhmien tilastoja välillä 1990-2010 ja nuolilla on ilmaistu lukemien kehityssuunta.²³⁴

Vuosi	Raamattu- opetustilais- suuksien osal- listujat	Raamattu- ja rukousryhmät	Vapaaehtoiset vetäjät	Raamattu- ja rukousryhmien osallistujia	Keskustelu- ryhmät	Keskustelu- ryhmien jäse- niä
1990	191676	2858		26275	1067	10912
1995	217407 ↑	2772 ↓		25010 ↓	922 ↓	9394 ↓
2000	166208 ↓	2290 ↓		19770 ↓	824 ↓	8930 ↓
2005	121499 ↓	2102 ↓		17698 ↓	733 ↓	7573 ↓
2007	102027 ↓	2014 ↓	1904			
2008	106822 ↑	1967 ↓	1823 ↓	16687 ↓	823 ↓	7921 ↑
2009	99934 ↓	1926 ↓	1808 ↓	18458 ↑	670 ↓	8451 ↑
2010	86590 ↓	2119 ↑	1971 ↑	20774 ↑	635 ↓	7734 ↓

Taulukko 3. Tilastotietoa Raamattuun ja rukoukseen sekä yleisesti keskusteluryhmiin liittyvästä toiminnasta.

Raamatturyhmien määrä on ollut tasaisessa laskussa, joskin viimeisimmät vuodet ennakoivat hienoista laskun kääntymistä nousuun. Kirkkohallitus tilastoi myös ´muiden aikuistyön ryhmien´ määrän. Vuonna 2007 muita aikuistyön ryhmiä (ei raamattu- ja rukousryhmät) oli 1107 ja niissä osallistujia 15241. Vuonna

²³¹ A1601

²³² Häkkinen 2010, 258.

²³³ Tilastolomakkeissa kysytään raamattu- ja rukousryhmiä, ei eriteltynä, mikä käytännössä voisi aiheuttaa horjuntaa ryhmien sijoittamisessa toiminnan päällekkäisyydestä johtuen.

²³⁴ Vaikka 20 vuotta on suhteellisen lyhyt aika, tämän aikavälin tilastot kertovat jo suuntaa-antavasti kehityksen.

2010 muita aikuisryhmiä (ei rukous- ja raamatturyhmät, keskusteluryhmät ja parisuhteeseen liittyvät pienryhmät²³⁵) oli yhteensä 1039, osallistujia 17517.²³⁶ Pienryhmätoiminnan osallistujien määrät ovat viime vuosien lukemien perusteella hienoisessa nousussa, joskaan tilastot eivät kerro toiminnan kehittämisen kannalta elintärkeää tietoa siitä, millaista toiminta on ja toisaalta muutokset ovat niin pieniä, että muutoksen suunta voi vaihtua nopeasti.²³⁷ Kokonaisuus huomioiden lasku ei siis kohdistu vain raamattupiireihin, vaan myös suosittuina pidetyt keskusteluryhmien osallistujamäärät ovat laskeneet. Ja vastaavasti molemmissa on vuonna 2010 tapahtunut nousua. Kapean vertailun perusteella voisi todeta perinteisten toimintamuotojen elävän samansuuntaista liikettä. Joskin myös yksittäistilaisuuksina pidettävien, ei niin perinteistä toimintamuotoa edustavien, retriittien määrät ja osallistujamäärät ovat olleet myös laskussa. Keskeisimmäksi kysymykseksi jää ei-kokoavan työn määrän hahmottaminen ja tavoitavuus – sitä ei juurikaan toiminnan tilastoissa hahmoteta²³⁸.

Miltei kaikissa seurakunnissa mainittiin jumalanpalvelus aikuistyön toiminnaksi. Toiset seurakunnat kertoivat enemmän alkamisajoiltaan ja sisällöltään poikkeavista messuista, kun toiset seurakunnat puhuivat yleisesti jumalanpalveluselämästä aikuistyönä.

Huomionarvoista taulukossa on, että lähetystyön toimintaa on verrattain vähän. Kyse on erilaisista lähetysten piireistä. Esimerkiksi monesti lähetystyön nimissä tehtävää myyjäistoimintaa ei tässä aineistossa mainittu. Lähetykseen liittyvää toimintaa on kuitenkin pieneltä osin myös muun toiminnan alla: rukoustoiminnan kohtaan on sijoitettu yksi lähetysaiheinen ryhmä, lähetysten rukousryhmä, kädentaitoihin lähetysten puutyöryhmä ja askarteluryhmä.

Toinen huomionarvoinen seikka on myös erittelemättömän seurakuntatoiminnan määrä. Erittelemättömäksi toiminnaksi olen merkinnyt liki pitäen kaiken sen toiminnan, josta ei voi päätellä nimen perusteella toiminnan laatua. Poikkeuksen olen tehnyt jumalanpalvelustoiminnan, retriittien, hartauksien sekä seurojen suhteen. Ennestään toimintaa tuntematon ei tiedä, mitä ovat esimerkiksi seurakuntat, leipäjumalanpalvelukset tai retriitit. Myös messu-käsitteen tunnistaminen voi olla vaikeaa. Jumalanpalvelus- ja hartaustoiminnan nimeämisessä ja esittelemisessä tulisi pystyä myös huomioimaan ne, joille toiminta on ennestään vieraampaa.

Hyvin usein erittelemättömäksi toiminnaksi olen sijoittanut nais- ja miestyön. Toisinaan ko. toimintamuodot on nimetty keskustelupiireiksi, jolloin ne on sijoitettu keskustelupiirien joukkoon. Useimmiten nais- ja miestyötä ei kuitenkaan selitetä; todetaan vain, että seurakunnan aikuistyötä on mies/naistyö. Seurakunnissa on runsaasti toimintaa, joka on nimetty yleisellä tai erityisellä nimellä, mutta nimestä ei voi päätellä toiminnan sisältöä. Toisinaan voi kohderyhmän päätellä: mies, nainen, nuori aikuinen, eläkeläinen, yksinläjä. Esimerkiksi nuorten aikuisten kohdalla on tärkeää tunnistaa, että 'nuori aikuinen' on ensisijaisesti tilastollisesti ikäryhmiä hahmottava ilmaisu, ei omaa identiteettiä rakentava, jolloin ko. ikäryhmään kuuluvien ei ole kovinkaan helppoa tunnistaa 'nuorten aikuisten toimintaa' juuri itselleen kohdennetuksi. Näin yleinen kohdennus kertoo, ettei seurakuntalaisten elämäntilanteita tai kiinnostuksen kohteita juurikaan huomioida

²³⁵ Tilastointilomakkeisiin oli lisätty kohta 'parisuhteeseen liittyvät pienryhmät'.

²³⁶ Yleisen seurakuntatyön tilastot vuosilta 2007 ja 2010, Kirkkohallitus.

²³⁷ Tutkimushaaste: Miten tilastoinnin ohella voidaan sekä selvittää että seurata toiminnan laatua? Laadun kokonaiskuvan hahmottaminen vastaa parhaiten toiminnan kiinnostavuuteen liittyviin kysymyksiin.

²³⁸ Lukuun ottamatta erilaisissa laitoksissa, oppilaitoksissa ja "talon ulkopuolella" pidettäviä hartauksia ja yksittäisiä tilaisuuksia. Nähtävissä on tilastointitapojen kehittämisen tarve, sillä nykyinen keruutapa pohjautuu kokoontuvan toiminnan rakenteeseen, kun taas tulevaisuudessa (paikoin jo nyt) kokoava toiminta on vain yksi, ei määräävä osa, seurakunnan toimintaa.

työn suunnittelussa, vaan tiettyyn ikäryhmään kuulumisella ja sukupuolella on keskeinen rooli toiminnan suuntaamisessa. Laajalla tähtäyspisteellä käy helposti niin, että harvat kokevat toimintaa omakseen.

Kiinnostavaa on, että vaikka toiminta sisällön perusteella on suunnattu tietyille ikäryhmille, sitä ei tuoda kovinkaan usein selkeästi esille. Taulukkoon on koottu kaikkiaan 350 merkintää erisisältöisestä toiminnasta²³⁹. Nuorille aikuisille suunnattua toimintaa on kerrottu olevan kuuden eri ryhmän verran²⁴⁰. Työikäisille suunnattua toimintaa on neljän ryhmän verran²⁴¹, ja näistä yksi ryhmä on samalla suunnattu myös nuorille aikuisille²⁴². Aikuisille suunnattuja ryhmiä (toiminnan nimeen on kirjattu ryhmän olevan aikuisille – sen lisäksi, että se on aikuistyön toiminnoissa esillä) on kaksi²⁴³. Eläkeläisille (nimillä eläkeläiset, varttunut väki, ikääntyneet, vanhempi väki) ryhmiä on kuusi²⁴⁴. Näitä eri-ikäisten ryhmiä tarjoavia seurakuntia on tarkasteluseurakunnista 16/44. Eri-ikäisille nimettyjä ryhmiä on kaikkiaan 18.

Ikäryhmän lisäksi toimintaa on rakennettu jossain määrin elämäntilanteen pohjalta. Tällaista toimintaa on perheille ja yksineläville²⁴⁵ suunnattu toiminta, parisuhteeseen liittyvä toiminta, paluumuuttajaryhmä, ke-sääsukkaiden toiminta sekä motoristikirkko, joka on selkeimmin elämäpiirin ympärille rakennettu toimintamuoto. Vähävaraisille suunnatun toiminnan voi määritellä myös elämäntilannepohjaiseksi toimintatavaksi, joskin tämä toimintamuoto tavoittaa vain tietyn vähävaraisten joukon: toiminta on poikkeuksetta vähävaraisten ruokailuja arkipäivisin, jolloin työssä käyvät, lapsiperheet eivät juuri toimintaan voi osallistua. Erilaisessa kriisitoinnassa osallistumisen lähtökohtana on elämäntilanne; useimmiten kriisitoinnasta toteutuu sururyhminä, jossa läheisen menetys on osallistuvia yhdistävä tekijä. Kriisi- ja eheytyseriöryhmän kohdalla elämäntilanteen oletetaan olevan jollain tapaa särkynyt ja kriisissä, mutta samoin kuin taideterapiaan osallistuvan on tässäkin osallistujan aktiivisesti selvitettävä toiminnan sisältöä, ennen kuin voi saada käsityksen ryhmän soveltuvuudesta itselleen.

Merkille pantavaa erittelemättömän työn kohdalla on se, että toimintamuotojen heikko sisällöllinen esittely kohdentuu tiettyihin seurakuntiin: 41 mainintaa on peräisin 24 seurakunnan verkkosivuilta. Erittelemättömän työn kohdalla kokoontumispaikkoja ja -ajankohtia tarkastelemalla sekä nimen perusteella voi joissain tapauksissa päätellä, minkälaisesta toiminnasta ja mille kohderyhmälle toiminta on suunnattu. Jää paljolti tilaisuudesta kiinnostuneen vastuulle ottaa selvää tilaisuuden luonteesta.

Työn suuntaamisesta tietyille kohderyhmälle kertoo myös järjestämisajankohta. Aikuistyötä esitteleviltä sivuilta löytyi usein luetteloita siitä, millaista toimintaa kyseisen seurakunnan aikuistyö järjestää. Kuitenkaan ei esitelty selkeästi sitä, mitä toimintaa milloinkin on, vaan lukijan on itse etsittävä itselleen sopiva toiminta tapahtumakalenterista. Aikuistyötä esittelevät sivut toimivat helposti juuri aikuistyöstä (työalasta)

²³⁹ Edelleen on keskeistä muistaa, ettei kyse ole tarkasteluseurakuntien eri toimintojen kokonaismäärästä, joka on suurempi kuin 350. Kyse on erilaisten toimintojen maininnasta, jotka ryhmitelty sisällön perusteella. Esimerkiksi seurakunnan sivuilla on mainittu seurakunnassa toimivan kolme raamatturyhmää. Tästä seuraa, että olen taulukkoon merkinnyt yhden maininnan kohtaan Raamattu. Jokin muu Raamattuun liittyvä toiminta (vaikkapa raamattuopetus) on puolestaan tuottanut samalta seurakunnalta toisen merkinnän kohtaan Raamattu. Vain jos nämä kolme raamatturyhmää sisältää yhden ryhmän nuorille aikuisille, olen jakanut nämä kolme raamatturyhmää yhden maininnan sijaan kahdeksi maininnaksi. Yksittäisiä erilaisia ryhmiä on tutkimusaineistossa siis käytännössä enemmän kuin 350.

²⁴⁰ A1602, A1503, A1502, A1102, A1001 ja A301.

²⁴¹ A1503, A1303 kaksi ryhmää, A301.

²⁴² A1503.

²⁴³ A1204 ja A1303.

²⁴⁴ A1601, A1507, A1506, A1505, A704.

²⁴⁵ Kaikesta 44 seurakunnan toiminnasta vain yksi ryhmä on suunnattu yksineläville. Perheille sen sijaan toimintoja oli selkeästi enemmän – mainintoja perheille ja parisuhteeseen liittyen oli 18, osa näistä maininnoista piti sisällään useita eri tapahtumia, esim. perheiden viikon useita tapahtumia.

kertomisena, ei itse aikuistyönä. Verkkosivujen sisäinen linkittäminen ei ollut itsestään selvää – vain osa seurakunnista hyödynsi aikuistyötä esittelevien sivujensa tukena muita saman seurakunnan tai kokonaiskirjon verkkosivuja. Esimerkiksi yksinkertaista tapahtumakalenteriin tai vastaavaan säännöllistä toimintaa listaaviin sivuihin tapahtui suhteellisen harvoin. Joissain seurakunnissa, joissa aikuistyötä esiteltiin yleisenä toimintojen luettelona, saattoi olla niin, ettei kyseistä toimintaa kuitenkaan tapahtumakalenterista löytynyt. Esimerkkinä seurakunta A701 kertoi aikuistyöhönsä kuuluvan mm. raamattupiirin. Kuitenkaan n. kuu-kauden ajanjakson sisältävästä tapahtumakalenterista ei löytynyt yhtään raamattupiiriä. Vastaavasti seurakunta A703 kertoi aikuistyöhönsä kuuluvan pienryhmiä, mutta tarkemmin ei esitellä, mitä nämä pienryhmät ovat. Jää jälleen lukijan pohdittavaksi ja nimen ja kokoontumisajan perusteella pääteltäväksi koskevatko tapahtumakalenterin tilaisuudet aikuisia vai eivät ja millaisella aikuisryhmälle ne tarkemmin on suunnattu. Tilaisuudet jakaantuvat ajankohdiltaan varsin tasaisesti sekä iltoihin että päiviin. Jonkin verran - erityisesti yksittäisiä tapahtumia ja teemapäiviä – pidettiin viikonloppuina. Kun keskustelupiiri kokoontuu iltapäivällä, voi päätellä tilaisuuden olevan suunnattu eläkeläisille ja vastaavasti illalla kokoontuva keskustelupiiri kohdentuu yleisemmin kaikille aikuisryhmille. Aamu- ja päiväajankohdilla rajataan osallistujajoukkoa, mutta toisaalta varsin harvoin rajausta sanotaan toiminnan nimessä: päiväkokootumisia ei juurikaan nimetä eläkeläisten toiminnaksi, vaikka lähinnä vain eläkeläisillä (ja työttömillä, harvoin vuorotyöläisillä) on mahdollisuus osallistua toimintaan. Perhetoiminnan osalta ajankohtina ovat usein aamupäivät – perhetoiminta kohdistuu useimmiten lapsen kanssa kotona olevalle. Koko perheitä kokoavaa, esimerkiksi iltakahvilatoimintaa, oli aineistossa vähän. Koko perheitä tavoittavat kuitenkin viikonloppuihin sijoitetut tapahtumat ja satunnaiset iltatilaisuudet.

Seurakuntien aikuistyö on kokonaisuudessaan hyvin raamattupainotteista. Keskustelu, liikkuminen ja saunominen ovat myös hyvin yleisiä aikuistyön muotoja. Jumalanpalvelus ja rukous, perheiden ohjelma, musiikkipainotteiset tilaisuudet sekä yksittäiset tapahtumat kuuluvat myös seurakuntien keskeiseen työhön.

Kuka aikuistyötä tekee?

Aikuistyötä tehdään seurakunnissa sekä omien että vieraillevien työntekijöiden voimin. Seuraavassa esitellään ensin sitä työtä, jota tekevät seurakunnan omat työntekijät. Tämän jälkeen tarkastelen aikuistyötä vierailunäkökulmasta: keitä vierailijat ovat ja mitä he aikuistoiminnan piirissä tekevät?²⁴⁶

Oman seurakunnan työntekijät aikuistoiminnan järjestäjinä

Tutkimusseurakunnista 14:n toiminnassa ei ilmoitettu ulkopuolisesta järjestäjästä, taikka toiminnassa ei hyödynnetty eri järjestöjen ja liikkeiden toimintamalleja. Omien työntekijöiden toimintaan liittyy myös vapaaehtoisten käyttäminen pienryhmien vetäjinä, mitä ei läheskään aina seurakuntien tapahtumatiedoissa ilmoiteta, taikka pelkän vetäjän nimen mainitseminen ei kerro vielä siitä, että kyseessä ei ole seurakunnan työntekijä.

Aiemmin todetun mukaisesti seurakuntien aikuistyötä tekevät laaja-alaisesti kaikkien työalojen edustajat. Toisissa seurakunnissa aikuistyön erityiset työmuodot kuuluvat aikuistyöstä vastaavan työtehtäviin.²⁴⁷ Tässä

²⁴⁶ Aineiston osalta on tärkeää huomata, että toisten seurakuntien kohdalla käytössä oli koko syyskauden ohjelmatarjoilu, toiset seurakunnat taas päivittävät toimintatietoja esimerkiksi 2-3 viikon välein. Näin ollen seurakuntien toimintakalenterit eivät ole määrien perusteella vertailtavia, vaan niiden pohjalta voidaan pohtia vain yleisesti toiminnan järjestämistä ja sisältöä.

²⁴⁷ Aikuistyön työalavastaavien määrää ei ole saatavissa tilastoista.

tarkastelen sitä mikä on työntekijöiden rooli seurakunnan ja toiminnan sekä toimintaan osallistuvien näkökulmasta.

Työntekijät ovat keskeisessä asemassa pohdittaessa aikuistoimintaa, sen suunnittelua, siihen osallistumista ja sen kutsuvuutta. Käytännön seurakuntatyössä niin aktiiviset seurakuntalaiset (jotka toimivat usein vapaaehtoistyössä esimerkiksi pienryhmäohjaajina) kuin työntekijätkin luovat osaltaan seurakunnan julkisuuskuvaa. Paikallisseurakuntatasolla ihmisten mielikuvia omasta seurakunnasta ei ole tutkittu kovinkaan laajamittaisesti useissa seurakunnissa, mutta paikoin julkisuuskuvaan on kiinnitetty huomiota.²⁴⁸ Esimerkiksi Naantalin seurakunta toteutti strategian luomisen yhteydessä julkisuuskuvaa käsittelevän kartoituksen, jossa lähetettiin kysely satunnaisotannalla 2000 seurakuntalaiselle, joista 662 vastasi. Kyselyn perusteella seurakunnan palvelutarjontaa tunnettiin huonosti, ja toiveena oli, että seurakunnan toiminnassa lähtökohdana olisi matalakynnyksisyys, jolloin osallistuminen olisi helpompaa, ja hengellistä sisältöä toivottiin tuotavan esille viihteellisemmin, rennommin. Lisäksi toiminnalta toivottiin, että se olisi muun muassa lähempänä ihmisten arkea, sillä seurakuntaa pidettiin vieraana tavalliselle ihmiselle. Edellä esille nostetut teemat koskevat kaikki työntekijöitä (työn suunnittelu, tavoitteet, sisällön luominen), mutta työntekijöiden vaikutus julkisuuskuvaan nousi myös erityisesti esille. Vastaajien mielestä seurakunnan maineeseen vaikuttavan kolmen tärkeimmän tekijän joukossa on työntekijät.²⁴⁹ Kun työntekijä on seurakunnan kasvot ja käytintortti, hänen toimintatapsansa lähtien tavoitteista ja periaatteista vaikuttaa kuvaan, jonka seurakuntalaiset yhteisöstä muodostavat. Tällöin työntekijän henkilökohtainen hengellinen elämä ei ole pelkästään yksityistä²⁵⁰, vaan rakentaa seurakunnan toimintatapoja ja luo kuvaa seurakunnasta. Lopulta on mahdotonta saada tarkkaa kuvaa työntekijöiden asemasta seurakuntakuvan luomisessa, mutta suuret linjat on nähtävissä esimerkiksi herätysliikesidonaisuuden kautta²⁵¹.

Seurakuntien työntekijöiden keskuudessa hengellinen tausta näkyy kuulumisena herätysliikkeeseen tai vaikutteiden kautta. KTK toteuttaa tietyin väliajoin seurakuntien työntekijöille suunnattua kyselyä erilaisin teemoin. Työntekijäkyselyssä 2008 kysyttiin muun muassa herätysliikesidonaisuuksista²⁵². Kyselyn eri ky-

²⁴⁸ Julkisuuskuvanäkökulman olemassaolo esim. Vantaan segmentointitutkimuksessa?

²⁴⁹ Työntekijät mainittiin ensimmäisenä, mutta tutkimusraportista ei käy ilmi, oliko tekijät esitelty mainintojen määrän mukaan. Meristö & Tuohimaa 2007, 36, 40, 41. Myös Turun Mikaelin seurakunnan alueella asuville nuorille aikuisille kohdennetussa tutkimuksessa nousi työntekijöiden vaikutus julkisuuskuvaan esille yksittäisten mainintojen kautta, mm. arvostettiin kirkkoherran toimintaa taikka työntekijöiden jalkautumista arjen keskelle. Numminen & Wihanto 2009, 36, 37. Tutkimusaihe: paikallisseurakunnat ja julkisuuskuva (ja erityisesti eritellysti eri tekijöiden vaikutus julkisuuskuvaan) ei-aktiivisten seurakuntalaisten piirissä. Laadullinen lähestymistapa ehdottomasti lähtökohdana, mutta myös määrällisin pohjalta näkökulmia. Heli Jääskeläinen on tutkinut Keski-Pohjanmaan ammattikorkeakoulussa opinnäytetyössään Haapajärven seurakunnan julkisuuskuvaa. Tutkimukseen vastasi reilu 16 % seurakunnan äänivaltaisista jäsenistä ja tutkimus toteutettiin seurakuntavaalien yhteydessä äänestyspaikoilla. Jääskeläinen 2011. Tutkimuksen vastaajajoukoksi profiloitui jossain määrin aktiivisimmat seurakuntalaiset. Vuoden 2010 seurakuntavaalien kohdalla äänestäjäjoukossa oli kuitenkin parisuhteensa rekisteröineiden parien kirkollista siunaamista käsittelevästä laajasta julkisesta keskustelusta johtuen paljon ensikertalaisia äänestäjiä, joten äänestäjäjoukko on todennäköisesti Haapajärvelläkin ollut monipuolisempi verrattuna aikaisempiin vuosiin.

²⁵⁰ Tutkimusaihe-ehdotus: työntekijän hengellisyys – rajanveto yksityisyyden ja yhteisyyden välillä. Mm. miten kirkollinen lainsäädäntö yms. ohjaavat työntekijän hengellistä toimintaa, sen harjoittamista. Vrt. omantunnon vapautteen vetoaminen. Näkökulmana esim. kirkollinen lainsäädäntö ja ohjaaminen.

²⁵¹ Huomionarvoista tässä on se, että herätysliikesidonaisuuksia kysyttäessä kartoitetaan ns. suuret herätysliikkeet, mutta rinnalle on nostettu yksittäisiä muita liikkeitä ja yhteisöjä (mm. hiljaisuuden liike, tuomasyhteisö), jotka eivät ole rinnakkaisia vanhoille, perinteisille herätysliikkeille, vaan pikemminkin toiminnallisuutta perinteisten herätysliikkeitten edustaessa opillisia painotuksia.

²⁵² Kyselyssä kysytään ensin kuulumista nimettyihin liikkeisiin. Jatkossa kysytään, onko jonkin herätysliikkeen tai säätiön jäsen. Työntekijäkysely 2008.

symyksiin vastasi erisuuruinen joukko: enimmillään herätysliikekysymyksiin vastasi 658²⁵³, vähimmillään 623²⁵⁴ vastaajaa. Kiinteän taikka löyhän liikkeeseen kuulumisen näkökulmasta hengellisenä taustana seurakuntien työntekijöillä on useimmiten herännäisyys ja evankelisuus²⁵⁵. Kun tarkastellaan kiinteää kuulumista herätysliikkeisiin, vahvimmin kuulutaan evankelisuuteen. Kiinteästä tai löyhästä kuulumisesta herätysliikkeisiin²⁵⁶ pystyy rakentamaan suuntaa antavan kuvan liikkeisiin kuulumisesta tai niiden vaikutuspiirissä toimimisesta: toisissa liikkeissä lähtökohtana on vahvempi sitoutuminen kuin toisissa. Esimerkiksi kuuluminen liikkeeseen hiljaisuuden liikkeen tai Tuomasyhteisön kohdalla ei merkitse samaa kuin vaikkapa lestadiolaiseen herätysliikkeeseen kuulumisen. Vastaavasti ns. viidennen herätysliikkeen piirissä esimerkiksi KRS edustaa säätiömuotoista toimintaa, jossa jäsenyysajattelu ei ole vahvaa. Vaikka herätysliikkeisiin ei kuuluisikaan kiinteästi tai edes löyhästi, useat seurakuntien työntekijät tunnistavat eri liikkeiden vaikutuksen ajatteluunsa. Koska liikkeisiin kuulumisen ei ole useimpien herätysliikkeiden ajattelussa keskeistä, huomioimalla työntekijöiden tunnistamat herätysliikevaikutteet saadaan laajempi kuva hengellisen taustan roolista seurakuntatyössä. Kiinteästä liikkeeseen kuulumisesta ilmaisi yhteensä kyselyyn 136 vastannutta, löyhästä kuulumisesta 207 vastannutta. Jäsenyydestä liikkeeseen tai säätiöön kertoo 92 vastaajaa. Liikkeiden vaikutuksen tunnistaa merkittävästi laajempi työntekijäjoukko: vastauksissa on kaikkiaan 979 mainintaa jonkin liikkeen vaikutuksesta ajatteluun. Työntekijät eivät vaikutteiden osalta määrity tietyn liikkeen ja perinteen edustajaksi, vaan useat liikkeet ja niiden ajattelumaailma vaikuttavat työntekijöissä päällekkäin. Selvästi eniten vaikutteita koettiin saatavan herännäisyydestä, Kansan Raamattuseurasta, Tuomasyhteisöstä ja evankelisuudesta.²⁵⁷ Jälleen on muistettava, että yksi työntekijä voi tunnistaa ajattelussaan useammankin liikkeen vaikutusta, todennäköisimmin kuitenkin niin, että vanhojen herätysliikkeitten vaikutus jakautuu joko herännäisyyden, evankelisuuden, lestadiolaisuuden tai viidennen herätysliikkeen järjestöjen välillä, sillä erityisesti viidennen herätysliikkeen kohdalla useammalla liikkeellä on keskenään samankaltaisia painotuksia, joten toiminnan ja opillisten painotusten sisällöissä on myös paljon yhteneväisyyttä.

Herätysliikesidonnaisuuteen vaikuttaa myös ikä. Sidonnaisuus on vahvinta vanhemmissa ikäluokissa; alle 30-vuotiaista evankeliseen liikkeeseen sitoutuneita on 4 % ja herännäisyyteen 6 %, kun yli 60-vuotiaissa evankelisuuteen sitoutuneita on 16 % ja herännäisyyteen 22 %.²⁵⁸ Vastaava ikään kytköksissä oleva suuntaus on nähtävissä muun muassa Kansanlähetykseen, Kansan Raamattuseuraan ja Suomen Raamattuopistoon sitoutumisen suhteen: ikääntymisen myötä sidonnaisuus lisääntyy.²⁵⁹ Kirkon henkilöstöstä yli puolet on 45-vuotiaita, ja sama ikäpainotus näkyy esimerkiksi seurakuntapappien ja diakoniatyöntekijöiden kohdalla.²⁶⁰ Ikään liittyvä sidonnaisuus herätysliikkeisiin kuvastaa jossain määrin myös herätysliikepainotuksia itse työs-

²⁵³ Kysymys kuulumisesta evankeliseen liikkeeseen. Työntekijäkysely 2008.

²⁵⁴ Kysymys kuulumisesta muuhun karismaattiseen liikkeeseen. Työntekijäkysely 2008.

²⁵⁵ Kiinteästi evankelisuuteen kuuluu 7 %, löyhästi 6 %. Herännäisyyteen kuuluu kiinteästi 4 % ja löyhästi 10 %. Tässä huomioitu kaikki työntekijäryhmät.

²⁵⁶ Kyselylomakkeessa kysytään kuulumista seuraaviin nimettyihin liikkeisiin: evankelisuus, herännäisyys, Länsi-Suomen rukoilevaisten yhdistys, Suomen rukoilevaisen kansan yhdistys, vanhoillislestadiolaisuus, esikoislestadiolaisuus, Rauhan Sana, Uusheräys, Kansan Raamattuseura, Suomen Raamattuopisto, evankelisluterilainen Kansanlähetytys, Opiskelija- ja koululaislähetytys, Tuomasyhteisö, hiljaisuuden liike, Nokia missio, muu karismaattinen liike. Työntekijäkysely 2008, kyselylomake, KTK.

²⁵⁷ Herännäisyys 157 mainintaa, Kansan Raamattuseura 132 mainintaa, Tuomasyhteisö 120 mainintaa ja evankelisuus 117 mainintaa. Työntekijäkysely 2008.

²⁵⁸ <http://evl.fi/EVL/Utiset.nsf/Documents/0FDDDB6AFBE905EB4C22575D70043F414?OpenDocument&lang=FI>. Viitattu 17.10.2011. Uutisointi käsittelee KTK:n työntekijäkyselyä vuodelta 2009. Sitoutuminen kattaa kyselyssä sekä löyhän sitoutumisen että jäsenyyden.

²⁵⁹ [http://apostoli6.evl.fi/julkaisut.nsf/0/C224D9C4F9A81C38C2257731001D829B/\\$file/www20.pdf](http://apostoli6.evl.fi/julkaisut.nsf/0/C224D9C4F9A81C38C2257731001D829B/$file/www20.pdf) Viitattu 17.10.2011

²⁶⁰ Kirkon tilastollinen vuosikirja 2010, 34.

sä – ne työntekijät, jotka työskentelevät eniten aikuistyössä²⁶¹, ovat ikänsä perusteella eniten myös herätysliikesidonnaisia, jolloin herätysliikkeiden vaikutus työssä on ilmeisempää kuin nuorempien ja herätysliikkeisiin kuulumattomien työntekijöiden keskuudessa.

Vierailutoiminta ja sen luonne aikuistyössä

Erilaisten herätysliikkeitten vaikutus näkyy seurakunnissa. Useat suomalaiset kuuluvat herätysliikkeisiin tai ovat saaneet vaikutteita niistä.²⁶² Seurakuntien työntekijöiden lisäksi seurakunnissa on myös runsaasti vierailevia aikuistyöntekijöitä. Tutkimuseurakunnista kahdessa²⁶³ mainittiinkin työn tavoitteeksi tehdä yhteistyötä erilaisten kristillisten järjestöjen kanssa.

Yhteistyötapa vaikuttaa tehtävään yhteistyöhön ja siinä esillä oleviin kullekin liikkeelle/yhteisölle ominaisiin painotuksiin. Tämä tulee esille vaikkapa Mannerheimin Lastensuojeluliiton kaltaisten yhteistyökumppaneiden kanssa toimittaessa: seurakunta ja MLL voivat järjestää yhdessä perhekahvilan, ja seurakuntaa järjestää siellä perustehtävästään nousevaa hengellistä ohjelmaa (mm. hartauksia, lauluhetkiä, kirjallisuutta, alustuksia, keskusteluja). Vastaavanlainen yhteistoiminta on kyseessä, kun järjestetään yhteiskristillisiä tilaisuuksia²⁶⁴, jolloin kukin toimija on yhteisesti järjestäjä ja sisällöntuottaja tuoden omia painotuksiaan esille. Seurakuntien toiminnan järjestämisen osalta tilanne on erilainen: kyse on kirkon perustehtävään pohjaavaa toimintaa, jolloin toiminnan sisällön tulee olla sopusoinnussa kirkon opetuksen kanssa.²⁶⁵

Yhteistyö eri järjestöjen kanssa on suhteellisen runsasta: 15 seurakunnan toiminnan esittelystä ei ollut luetavissa muuta kuin seurakunnan omien työntekijöiden tai seurakunnan vapaaehtoisten vetämää toimintaa. Sinänsä erilaisten järjestöjen vierailumäärät eivät vielä kerro kaikkea järjestöjen vaikutuksesta toimintaan, sillä myös jokainen työntekijä tuo omaa hengellistä viitekehystään ja mahdollista edustamansa järjestön näkökulmaa työhönsä, mutta katsaus toiminnan eri järjestäjiin antaa jonkinlaisen kuvan eri järjestöjen tekemästä työstä seurakunnissa sekä samalla kuvaa seurakunnan painotuksia.

Tarkastelun kohteena olevissa seurakunnissa aikuistyötä teki²⁶⁶ seurakuntien omien työntekijöiden rinnalla kaikkiaan 19 erilaista, pääasiassa kristilliseltä pohjalta, toimivaa järjestöä tai yhdistystä.²⁶⁷

²⁶¹ Vuonna 2010 papistoa oli 2229, joista 1084 oli yli 50-vuotiaita. Diakoniatyössä ikäsuhde on jo toisenlainen: 1469 diakoniatyöntekijästä yli 50-vuotiaita on 648. Vertailukohtana esimerkiksi nuorisotyö, jossa yli 50-vuotiaita työntekijöitä on 222, kun kaikkiaan nuorisotyöntekijöitä on 1272. Aikuisten parissa työskentelevät pääasiallisesti papit ja diakoniatyöntekijät. Päätoimisena lähetyssihteerejä toimii vain pienessä osaa seurakuntia, ja usein lähetyssihteerin tehtävät on jaettu, ja lähetystyöstä vastaa usein myös pappi.

²⁶² Kirkkomonitor 2004 tutkimuksen perusteella kuuluu 10 %, vaikutteita saanut niin ikään 10 %. Monikasvoinen kirkko 2008, 239.

²⁶³ A1202 (tutkimusta varten poimitussa toiminnan esittelystä kuuden eri järjestön edustajan vierailu); A1401 (tutkimusta varten poimitussa toiminnan esittelystä kolmen eri järjestön edustajan vierailu).

²⁶⁴ A11102 ja A1403.

²⁶⁵ tarkennettavaa tästä? Vrt. helluntailaisuus, vapaakirkko.

²⁶⁶ Katolinen kirkko Suomessa ja Suomen ortodoksinen kirkko eivät ole varsinaisia yhteistyötahoja, vaan paikallisseurakunta antaa kirkkojen järjestää messuja ja liturgioita omassa kirkossaan. Näin ollen ei ole kyse evankelisluterilaisen seurakunnan omasta toiminnasta, vaan tilalainasta ja messujen/liturgioiden järjestämisestä tiedotetaan seurakunnan (A1102) tapahtumakalenterissa.

²⁶⁷ Väillillisenä toimijana seurakuntien aikuistyössä voidaan pitää Päivä oy:tä, jonka kustantaman materiaalin pohjalta toteutetaan Alfa-kurssit. Luonnollisesti kurssin pitäjällä on merkittävä rooli Alfa-kurssin sisällön toteutuksessa, joskin Alfa-kurssia varten on tehty oma materiaali, joka jaetaan kurssilaisille. Materiaalia käytetään kurssin toteutuksessa eri tavoin. Vielä näiden lisäksi neljän seurakuntavierailun (A1301; A1302; A1303; A1501.) taustayhteisö ei käynyt ilmi

- kirkon virallisia lähetysjärjestöjä tai herätysliikkeitä (10): Evankelisluterilainen lähetysyhdistys Kylväjä, Radiolähetysjärjestö Sanansaattajat (SanSa), Suomen Piiliseura, Suomen Evankelisluterilainen Kansan Lähetys (SEKL), Suomen Luterilainen Evankeliumiyhdistys (SLEY), Suomen Lähetysseura (SLS), Herättäjä-Yhdistys (HY), Kansan Raamattuseura (KRS), Suomen Raamattuopisto (SRO) ja vanhoillislestadiolaisuutta edustavat Rauhanyhdistykset. Myös Kirkkohallitus on ollut seurakuntavierailijana.
- muut kristilliset yhteisöt ja niiden edustajat (4): Besal'el lähetys ry, Karmel-yhdistys, Raamatunlukijain liitto ja Parikanniemisäitiö.
- muut uskonnolliset yhteisöt (3): Katolinen kirkko Suomessa, Suomen ortodoksinen kirkko, Suomen Helluntaikirkko ja Suomen Vapaakirkko.
- Yksittäisenä ei-uskonnollisena yhteistyötahona on MLL, joka toimii yhteistyökumppanina perheiden viikon tapahtumien järjestämisessä²⁶⁸.

Vierailijat järjestävät seurakunnissa raamattuopetusta tai tuottavat materiaalia siihen, järjestävät evankeliointi- tai esitelmointitilaisuuksia, hengellisiä seuroja, musiikkitilaisuuksia tai konsertteja ja erilaisia tapahtumia.²⁶⁹ Myös toiminnalliset rungot²⁷⁰, kuten esimerkiksi Alfa-kurssi (KRS), on luettavissa järjestöjen toiminnaksi paikallisseurakunnissa. Tilaisuuden konseptit on perusteltua tulkita liikkeen/järjestöjen toiminnaksi, sillä jo helposti tietynlainen toiminnallinen rakenne voi kertoa keskeisesti uskonnäkemyksistä (esim. kääntymiskokemuksen tarpeellisuuden oletus).²⁷¹ Tarkasteltaessa seurakunnissa toimivien yhteisöjen korostuksia painottuu henkilökohtaisen uskonratkaisun rooli²⁷². Raamatun osalta suuri osa toimijoista nostaa esille Raamatun ehdottoman auktoriteettiaseman, sen synnyn Pyhän Hengen vaikutuksesta ja Raamatun roolin uskonelämän ohjaajana.

Raamatuntulkintatavat eroavat seurakunnissa vierailevissa yhteisöissä, mistä seuraa myös moninainen raamattuopetuksen tarjonta. Herätysliikkeillä on raamatuntulkinnan suhteen erilaisia korostuksia, jotka

taikka oli vahvasti tietoista uskonratkaisua ja armolahjojen merkitystä uskossa korostavaa. Kaikkiaan näitä yhteistyötoimintoja oli seurakuntien tapahtumiin kirjattu 96 kappaletta (mukaan lukien tilalainat katoliselle ja ortodoksille kirkolle). Tässä yhteydessä tärkeää muistaa, että välttämättä kaikki seurakunnat eivät ilmoita omissa tiloissa tapahtuvista muiden yhteisöjen tilaisuuksista, vaikka ko. seurakunnassa tämä linja on otettukin. Mielenkiintoinen tilanne on käänteisestikin: kun evankelisluterilainen seurakunta ilmoittaa toisen uskonnollisen yhteisön toiminnasta omassa tiedotuksessaan, onko toiminta opillisine korostuksineen vähintään seurakunnan suosittamaa toimintaa? Tällaisissa tapauksissa evankelisluterilainen seurakunta osallistuu toiminnan järjestämiseen ainakin taloudellisesti, ilmoituskulujen kautta. Aineistossa tätä ei ilmennyt, mutta seurakuntien ilmoittelua seuraamalla tätä on nähtävissä.

²⁶⁸ A501.

²⁶⁹ Tilaisuuksien luonteita arvioitaessa on nähtävissä, että evankeliointi/julistus²⁶⁹ - ja opetustehtävät ovat keskeisessä roolissa SLEY:n, SRO:n, KL:n ja KRS:n toiminnassa. HY:n ja RY:ten toiminta on ensisijaisesti perinteistä seuratoimintaa. Tämän pohjalta on nähtävissä, että evankelisuutta edustava SLEY ja viidesläisyttä edustavat SRO, KL ja KRS panostavat vahvasti raamattuopetukseen ja henkilökohtaiseen uskonratkaisuun tähtäävään julistustoimintaan.

²⁷⁰ Muita vastaavia eri järjestöjen luomia toimintarakenteita ovat: Hanna-rukousryhmä (SanSa), Ilosanomapiiri (OP-KO/Kylväjä) ja Matka halki Raamatun (SRO). Tiettyyn perinteeseen yhdistyvä toimintamalli on myös Kansan Raamattu-seuran käynnistämät Sanan ja rukouksen illat, joita järjestetään useimmiten kutsumalla puhujavieraita joko oman työntekijäjoukon rinnalle tai toteutus on yksinomaan vieraiden varassa. Sisällöllisesti lähelle Sanan ja rukouksen iltoja tulevat erilaiset ylistys- ja rukous(palvelu)illat, joita kuitenkin järjestetään hyvin erilaisten yhteisöjen toimesta. Yleisesti arvioiden näissä korostuu Sanan ja rukouksen iltoja enemmän karismaattisuus. Perinteisiä tällaisia tiettyyn järjestykseen/yhteisöön liittyviä toiminnallisia rakenteita ovat seurakunnat, joita kunkin perinteen piirissä kutsutaan omalla nimellä, mm. Siioninvirsiseurat, Siionin kannel seurakunnat.

²⁷¹ Yhtä helposti aktiivisesti seurakuntaelämää tuntevat taikka seurakuntien työntekijät eivät välttämättä tunnista tällaisten toiminnallisten rakenteiden roolia uskontosisällöstä viestivänä, sillä usein tietyt vakiintuneet rakenteet arvioidaan analyttisemmin silloin, kun niihin osallistutaan harvoin/ensimmäistä kertaa?

²⁷² Toimijoiden korostuksen koottu liitteeseen.

ovat Jouko Talosen mukaan pääpiirteissään sijoitettavissa joko pelastushistorialliseen linjaan tai Kristuskeskeiseen ortodoksiaan. Kaikkien evankelisluterilaisen kirkon sisällä vaikuttavien suurten herätysliikkeitten raamattunäkemyksen taustalla on oppi sanainspiraatiosta. Tätä taustaa vasten raamattukeskustelussa keskeisinä ovat olleet erilaiset näkemykset Raamatun erehtymättömydestä ja suhteesta historiallis-kriittiseen raamatuntutkimukseen ja ylipäänsä tieteellisen raamatuntutkimuksen suhde Raamattuun kirkon opin perustana.²⁷³ Uuspietistisissä eli henkilökohtaista uskonratkaisua korostavissa liikkeissä raamatuntulkintaa sävyttää yhä sanainspiraation vahva perinne.²⁷⁴ Tämän joidenkin herätysliikkeitten ja kristillisten järjestöjen keskuudessa keskeisenä olevan raamatuntulkintatavan rinnalla on myös kokonaiskirkon piirissä esitetyt näkemykset Raamatusta ja sen tulkinnasta. Tuorein tällainen lausuma on vuodelta 1972, jolloin piispojen yhteisessä lausumassa nostetaan esille muun muassa pelastuskeskeisen aineksen erityinen painoarvo Raamatussa, jolloin erotetaan ns. kehällisempi aines eikä nojaututa Raamatun kirjaimelliseen lukutapaan, johon ns. sanainspiraatio-opissa nojaututaan.²⁷⁵ Suomalaisten suhde Raamattuun on tutkimusten mukaan monitahoinen, joskin kirjaimellinen raamatuntulkinta on kannatukseltaan vähäisintä; Raamattu on osalle suomalaisista kirjaimellisesti ilmoitettua Jumalan sanaa ja suurimmalle osalle suomalaisista joko muinainen, myyttejä sisältävä kirja taikka Jumalan innoittamien ihmisten kirjoittama kirja, jota ei tule ottaa kirjaimellisesti.²⁷⁶

Aktiivisimmat yhteistyötahot (tarjoten joko toiminnallisen konseptin tai yhteisön edustaja vierailee srk:ssa²⁷⁷) ovat Kansan Raamattuseura, jolla on määrällisesti selkeästi eniten toimintaa taikka vaikutusta konseptin kautta, ja sitä seuraavat varsin tasaväkisinä Suomen Luterilainen Evankeliumiyhdistys ja Suomen Raamattuopisto²⁷⁸. Seuraavaksi aktiivisimmat tahot ovat Herättäjä-Yhdistys, Suomen Evankelisluterilainen Kansanlähetys ja Rauhanyhdistykset²⁷⁹. Aktiivisimman, KRS:n, toiminnan määrä oli omaa luokkaansa 18 tilaisuudella/konseptilla verrattuna seuraavaksi aktiivisimpiin SRO:oon (10 tilaisuutta) ja SLEY:een (9 tilaisuutta). Tuoreimman nelivuotiskertomuksen perusteella levinneisyydeltään suurimmat herätysliikkeet oli-

²⁷³ Talonen 2004, 112-114.

²⁷⁴ Ks. esim. <http://www.sekl.fi/sekl/kansanlahetys/oppiperustamme/ohjelma>. Viitattu 17.10.2011. Ohjelmassa korostetaan Raamatun syntyä kokonaisuudessaan, myös kaanonin rakentumisen osalta, Pyhän Hengen inspiroimana.

²⁷⁵ Suomen evankelis-luterilaisen kirkon piispojen julkilausuma vuodelta 1972.

²⁷⁶ Ks. Ketola 2010, 32. Ketola viittaa tutkimuksiin Suomalaisten käsitykset Raamatusta 1997-2008, Elämänarvostukset 1997, Gallup Ecclesiastica 2003 ja ISSP 2008. Vuoden 2008, 2003 ja 1997 kyselyjen (2008 N = 1136, 2003 N = 1009, 1997 N = 530) mukaan prosenttiosuudet jakautuvat raamattunäkemyksen välillä seuraavasti: Raamattu kirjaimellisesti ilmoitettua Jumalan sanaa, ja kaikki siinä kirjoitettu tulee ottaa kirjaimellisesti 7 % (16 %, 18 %), Raamattu on Jumalan innoittamien ihmisten kirjoittama, mutta kaikkea siinä kirjoitettua ei tule ottaa kirjaimellisesti 38 % (55 %, 49 %) ja Raamattu on muinainen kirja, jossa on tarinoita, myyttejä, historiallisia tapahtumia ja moraalisia opetuksia 41 % (26 %, 28 %).

²⁷⁷ Seurakunnista parissa tehtiin vierailuja KRS:n omistamaan Oronmyllyyn ja Parikanniemisäätön Orpokotijuhlille Saarelle. Paikallisseurakunta oli myös juhla järjestäjän roolissa mukana.

²⁷⁸ KRS: Sanan ja rukouksen illan sekä Alfa-kurssin konseptin käyttö ja vierailut yhteensä 18 yhteistyömerkintää 15 eri seurakunnassa. Konseptien käytöstä muodostui merkittävä osa KRS:n kohdalle tulevista tapahtumanjärjestäjämerkinnöistä: 14. SRO: vierailuja/opetusta 10 kertaa 10 eri seurakunnassa. SRO:n vierailut ovat evankeliointi/julistusvierailuja (6) ja raamattuopetusta (3). SRO:n kehittämää Matka halki Raamatun –konseptia toteutetaan kerran. SLEY: vierailuja/opetusta 9 kertaa 7 eri seurakunnassa. SLEY:n vierailut ovat SRO:n vierailujen tavoin pääasiassa evankeliointi/julistusvierailuja (4) ja raamattuopetusta (4). Myös yksi Siionin kanteleen lauluilta on SLEY:n järjestämä.

²⁷⁹ HY: 6 tilaisuutta 6 eri seurakunnassa (Siioninvirsiseuroja 5 kertaa, yksi Jaakko Löytyn konsertti). KL: 6 tilaisuutta 4 eri seurakunnassa. Tilaisuuksista puhetilaisuuksia on 2, raamattuopetusta pidetään 3 kertaa, ja kerran tarkemmin kuvailematon ystäväilta. Rauhanyhdistykset: 5 tilaisuutta 5 eri seurakunnassa (kaikki seuroja).

vat vanhoillislestadiolaisuus (levinneisyys seurakuntiin 68 %) ja Kansanlähetys (65 %). Niitä seuraavat tasa-väkinä evankelisuus (57 %) ja herännäisyys (57 %), ja näitä seurasivat SRO (46 %) ja KRS (42 %).²⁸⁰

Kun vertaa kirkon nelivuotiskertomusta varten vuonna 2007 kerättyjä tietoja ja verkkosivuilla kuvailtua yhteistyötä, on muistettava aineistopohjan laatuun liittyvät vertailun rajoitukset. Lisäksi verkkosivujen materiaalia tarkasteltaessa olen huomionut myös järjestöjen välillisen vaikutuksen: järjestön kehittämä toimintamalli materiaaleineen on enemmän tai vähemmän toimintaa seurakunnassa.²⁸¹ Nämä rajoitteet mielessä pitäen yhteistyön tekemistä voidaan arvioida vertaillen. Yhteistä on se, että samat järjestöt/liikkeet ovat aktiivisimpien kärjessä. Pienenä erona on aktiivisuusjärjestys. Johtuen konseptin huomioimisesta yhteistyönä KRS eroaa muista merkittävästi aktiivisimpana yhteistyötahona. KRS:n aktiivisuudesta merkittävä osa on juuri konseptin leviämisestä seurannutta; KRS:n aloittamaa toimintaa taikka sen luomia konsepteja käytetään seurakunnissa aktiivisesti.

Vierailutoimintaa harjoittavat yhteisöillä on alueellisesti rakentunut paikallistoiminnan verkosto, jolloin yhteisöjen alueelliset työntekijät tulevat paikallisseurakunnissa työntekijöille ja aktiivisimmille seurakuntalaisille tutuiksi. Herätysliikkeisiin sitoutuneilla seurakuntalaisilla on myös mahdollisuus osallistua liikkeiden omaan toimintaan, jolloin herätysliikkeistä alueellisine työntekijöineen muodostuu seurakunnalle rinnakkainen toiminnan rakenne. Herätysliiketoiminta on kirkkoon sitoutumisen näkökulmasta vahvistava: herätysliikeaktiiviset seurakuntalaiset ovat myös omaan seurakuntaansakin aktiivisemmin sitoutuneita.²⁸²

Tutkimusseurakunnista tarkastelun alaisena olevien tapahtumien perusteella kaikkiaan viidessätoista ei ollut vierailevia toimijoita. Todellisuudessa luku voi olla pienempikin, sillä vierailuja voidaan sopia lyhyellä varoitusajalla ja toisaalta kaikkea toimintaa ei aina huomata ilmoittaa tiedotuksessa. Nämä varaukset huomioiden voi kuitenkin todeta suurimmassa osassa tutkimusseurakuntia olleen vierailevia aikuistyön järjestäjiä.

YLEINEN SEURAKUNTATYÖ AIKUISEN NÄKÖKULMASTA

Selvityksen ensimmäisessä aineistossa on paneuduttu *erityisesti* aikuisille suunnattuun toimintaan, jota nimetään seurakunnissa aikuistyöksi tai seurakunnassa esitellään toimintaa 'aikuksille'. Kuvaa tästä toiminnasta täydentää vertaaminen siihen toimintaan, jota ei ole kohdennettu erityisesti aikuisille, mutta joka silti on aikuisille tarkoitettu (toinen aineisto). Yleiskuvan tällaisesta toiminnasta olen muodostanut perehtymällä sellaisten seurakuntien verkkosivuihin, joissa ei ole erityistä 'aikuksille' osiota tai heille nimenomaisesti suunnattua toimintaa. Käytännössä tämä merkitsee, ettei seurakuntatyöyhteisössä ole nimetty ketään erityisestä aikuistoiminnasta vastaavaksi ja osallistujan on poimittava aikuisille ajateltavissa toiminta kaiken muun toiminnan seasta.

²⁸⁰ Monikasvoinen kirkko 2008, 241.

²⁸¹ On toki muistettava, että toisin paikoin materiaalia ja sen sisällöllisiä painotuksia noudatetaan orjallisemmin, jolloin tietynlaiset liikepainotukset tulevat toiminnassa vahvemmin esiin. Toiminnallisissa konsepteissa (esim. erilaiset rukous ja todistusillat) järjestön teologinen korostus tulee esille muun muassa silloin, kun esitetään tietynlaista henkilökohtaisen uskon omaksumisen mallia.

²⁸² Salomäki 2010, 209-210.

Aineistoksi olen kerännyt 37 seurakunnan toimintatiedot seurakuntien verkkosivuilta. Seurakunnat on valittu satunnaisesti erikokoisten seurakuntien joukosta, joskin olen pyrkinyt ottamaan mukaan erityisesti ruotsinkielisiä seurakuntia²⁸³.

Yleistä seurakuntatyötä tekevien seurakuntien osalta on nähtävissä, ettei kirkon/seurakunnan rooli tai tavoitteita seurakunnan toiminnalle aseteta yhtä runsaasti kuin silloin, jos toiminta kohdennettu aikuisille. Vain 9 seurakunnan verkkosivuilla kerrotaan seurakunnan/kirkon merkityksestä tai tavoitteista. Sen sijaan hyvin usein diakonian ja lähetyksen osalta näiden omilla sivuilla kerrotaan diakoniatyön ja lähetystyön merkityksestä ja lähtökohdista. Vähäisempi tavoitteiden asettaminen kertoo todennäköisesti siitä, että kun toiminnan kohderyhmät ovat tiedostetummat, tavoitteitakin pohditaan tarkemmin ja mahdollisesti tavoitteiden erilaisuutta eri kohderyhmien välillä huomioidaan myös.

Yleisen seurakuntatyön osalta asetetut tavoitteet olen jakanut kolmeen ryhmään:

- 1) uskon näkyminen elämässä
- 2) yhteys toisiin ihmisiin ja Jumalaan
- 3) aktiivinen osallistuminen

Useimmin tavoitteeksi asetettiin uskon näkyminen ihmisten elämässä. Yhtäältä usko näkyy hengellisinä kokemuksina; Jumalan antamana lepona, syntien anteeksisaamisena taikka sitten uskon, rakkauden ja toivon lisääntymisenä. Useimmiten tämän ryhmän tavoitteena oli kuitenkin uskon näkyminen käytännön elämässä tekoina ja valintoina, jotka kumpuavat kristillisestä uskosta. Yksityiskohtaisimmin tällaisista teoista puhutaan lähimmäisenrakkauden osoittamisena, mutta muutoin ei eritellä, millaiset teot ja valinnat ovat arvomaailmaltaan kristillisiä.

Yhteyttä toisiin ja Jumalaan tavoitellaan seuraavaksi useimmin: seurakunta esitellään paikkana, jossa ihmiset muodostavat yhteisön sekä paikkana, jossa opitaan luottamaan Jumalaan²⁸⁴. Toimintaan kutsuminen on vähäistä, ja vain yhden seurakunnan tavoitteissa mainittiin kutsu seurakunnan toimintaan.

Yleisen seurakuntatyön aineistossa on nähtävissä sama ilmiö kuin erityisen aikuistyönkin aineistossa: tavoitetta ei välttämättä laadita oman seurakunnan lähtökohdista, vaan hyödynnetään toisen seurakunnan kanssa yhteistä tavoitteen asettelua²⁸⁵.

Verrattaessa erityisen aikuistyön puitteissa asetettuihin tavoitteisiin on huomionarvoista, ettei osallistumis- ja vastuuttamistavoitteet näy juuri ollenkaan tavoitteenasettelussa. Sen sijaan yhteistä on kristityn identiteettiin liittyvä ajatusmaailma, joskin jossain määrin erilaisena: kasvatustavoitetta ei aseteta yhtä vahvasti, vaan korostetaan uskon merkitystä arkielämäntilanteissa. Yhteyden osalta tavoitteet ovat yhtenevät: yhteys toisiin ihmisiin ja Jumalaan on vastaavalla tavalla yleisen seurakuntatyön osalta läsnä.

²⁸³ Näin siksi, ettei erityistä aikuistyötä esittelevän aineiston joukkoon löytynyt kovinkaan monta ruotsinkielistä seurakuntaa. En ole silti valinnut aineistoon kaikkia ruotsinkielisiä seurakuntia. Ruotsinkielisten seurakuntien saaminen osaksi aineistoa on vaikeaa siksi, että pyrin valitsemaan seurakuntia tasaisesti eri koon ja talouden perusteella ryhmitetyistä vertailuryhmistä eikä useilla valintakriteereihin sopivilla ruotsinkielisillä seurakunnilla ei ole verkkosivuja. Yleistä seurakuntatyötä kartoittavan aineiston osalta oli haastavaa löytää suurikokoisempia seurakuntia, jotka eivät tekisi erityistä aikuistyötä. Tämän johdosta suuria seurakuntia on vertailuaineistossa vähemmän kuin erityistä aikuistyötä tekevien seurakuntien aineistossa.

²⁸⁴ Jumalasta puhutaan usein myös Taivaan Isänä.

²⁸⁵ Seurakunnalla Y061 seurakunnan toiminnan tavoite on sama kuin Töysän seurakunnalla, joka ei ole tutkimusseurakuntien joukossa. Tässä ei pystytty toteamaan kumman tavoite on ensin asetettu tai onko tavoitteiden asettamisessa tehty sovitusti yhteistyötä valiten yhteinen tavoitelause seurakuntana olemiselle.

Kun laadin yleisen seurakuntatyön osalta toiminnan sisältöä erittelevän taulukon, painotukset poikkeavat erityisen aikuistyön painotuksista.

Yleisen seurakuntatyön keskeinen sisältö	Mainintojen määrä srk:ien verkkosivuilla	Eri seurakuntien mainintoja (kaikkiaan srk:ia 37)	Erityisen aikuistyön osalta mainintojen määrä
Musiikkipainotteiset/musiikkia korostavat tilaisuudet ²⁸⁶	83	33	17
Jumalanpalvelus ²⁸⁷	56	31	21
Sisältö erittelemätön ²⁸⁸	43	21	41
Lähetys ²⁸⁹	25	15	8
Seurat, hartaudet ²⁹⁰	24	18	12
Keskustelu/vapaa oleskelu ²⁹¹	22	19	37
Perheet/parisuhte ²⁹²	17	12	18
Rukous ²⁹³	15	11	17
Ruokailu ²⁹⁴	14	11	5
Raamattu ²⁹⁵	14	11	61
Muu ²⁹⁶	13	11	43
Kädentaidot ²⁹⁷	10	9	7
Kriisiapu ²⁹⁸	8	6	7
Tapahtumat, retket (kertaluonteiset) ²⁹⁹	7	6	10

²⁸⁶ Kuorotoiminta (kirkkokuorot, kamarikuorot, gospelkuorot), majataloillat (selkeä sijoittaminen vaikeaa, mutta kuvauksissa olevien musiikkikorostusten johdosta tässä), ilta särkyneille, konsertit, virsi-illat, kauneimmat joululaulut, musikaali.

²⁸⁷ Yleisesti jumalanpalveluselämä ja jumalanpalvelukset (myös arkisin iltakirkkoina), pyhäkoulut, metsäkirkot, aamu- ja iltaehtoillat, rukoushetket, kesäkirkot, kutsujumalanpalvelukset, perhemessut, jazz-messut, pop-messu.

²⁸⁸ Tässä ryhmässä seuraavia: orpokotipiiri, ystäväkerho, opistoilta, tukiystävien kokoontuminen, ikäihmisten kerho, päiväpiiri, Saran piiri, eläkeläisten kerho, lyhtyjuhla, miesten piiri, seurakuntailta, kultaisen iän kerho, ukko-kerho, diakoniapiiri, sana ihmiselle –tilaisuus, diakoniamatkat, tuokio, eläkeläisten virkistyspäivä, ilta särkyneille, lähimmäistupa, miestenilta, yli 60-vuotiaiden kerho, lähetysten kammari, porinapiirit, töppösilta, ystäväparkki, kultaisen iän kerho, työelämästä pois jääneiden ryhmä, toivon torstai –illat (toivon torstai on KUA:n toimintamalli, mutta tässä yhteydessä kyse on jonkinlaisesta puhe-tilaisuudesta eri vieraineen), nuttukerho, varttuneen iän kerho, omaishoitajaryhmä, majakka.

²⁸⁹ Lähetyspiiri, lähetysilta, Israel-lähetysilta, lähetysten myyjäiset/kirpputori, lähetysompelupiiri.

²⁹⁰ Seurat, kotiseurat, hartaushetket laitoksissa ja palvelutaloissa, päivähartaudet, joulurauhan julistaminen.

²⁹¹ Keskusteluryhmät, kahvilat, viriketupa eläkeläisille, näkövammaisten kerho, omaishoitajien kokoontuminen, syntymäpäiväkäynnit iäkkäiden kotona, juttutupa, naisten aamiaisen.

²⁹² Perheille suunnattu ja parisuhteita korostava aikuistyö on: perheleirit, parisuhteileiri, avoimet perhekerhot, perhetretket, perheneuvonta, yksinhuoltajaperheiden illat, näytelmä perheille, perheiden vertaisryhmät.

²⁹³ Rukouspiiri, rukousryhmä, aamurukous, kristittyjen yhteinen rukous, rukoustapahtuma, esirukouslomake.

²⁹⁴ Isänpäivälounas, diakoniaruokailu, lähetyslounas, elokuuhlan ruokailu, keskiviikkoruokailu, nepalilainen ateria, arkilounas,

²⁹⁵ Raamattupiirit; miesten, naisten ja sekaraamattupiirit, raamattuillat, katekismuluennot, kinkerit, Alfa-kurssi.

²⁹⁶ Muut -kohtaan merkitsemäni toiminnot: Teija Sopasen muistojuhla, näytelmä, ystäväpalvelukurssi, joulupakettikeräys, arpajaiset ja arvuuttelua, uskontokasvatusta päiväkodille, KL:n kohtaamispaikka, kirpputori, joulumyyjäiset, jouluvaellus, ekumeeninen ilta, vapaaehtoistyön kurssi.

²⁹⁷ Tuunausilta, leivontatalkoot, käsityöpiiri, akvarellimaalaus ja keskustelu.

²⁹⁸ Päihdeleiri, päihderyhmä, sururyhmä, mielenterveyskuntoutujien piiri, vammaisten kerho.

Rukous & Raamattu ³⁰⁰	5	4	18
Liikunta/luonto/sauna ³⁰¹	4	4	25
Retriitti	--	--	5

Taulukko 4. Tutkimusseurakuntien yleisen seurakuntatyön jakautuminen eri sisältöryhmiin sekä vastaavien toimintojen osalta mainintojen määrä erityisessä aikuistyössä.

Kahden taulukon vertailu kertoo ensinnäkin seurakuntien toiminnan monipuolisuudesta. Yhteistä erityisen aikuistyön ja yleisen seurakuntatyön sisällössä on ensinnäkin erittelemättömän, toisin sanoen, epäselvästi esitellyn toiminnan määrä: seurakunnat järjestävät runsaasti toimintaa, jota verkkosivujen ilmoituksissa (usein nimellä kirkolliset ilmoitukset, tapahtumakalenteri, toimintaa –otsakkeiden alta löydettävissä) kuvataan heikosti. Ennestään toimintaa tuntemattoman on vaikea tällöin hahmottaa tapahtumakalenterin esitelyjen perusteella, mikä toimintamuoto olisi itselle sopiva. Paremmen kuvan saaminen edellyttää lisätiedon hankkimista, mikä aina lisää myös kynnystä hakeutua toimintaan.

Yleisen seurakuntatyön kantavana voimana on toiminnan esittelyn perusteella musiikkityö ja jumalanpalvelukset. Musiikkityö on runsasta kuorotoimintaa ja erilaisia konsertteja sekä esiintymisiä. Osaksi joulunalausaika kauneimpine joululauluineen ja joulukonsertteineen vaikuttaa musiikkityön roolin korostumiseen yleisessä seurakuntatyössä, mutta ilman näitäkin se on silti runsasta.

Jumalanpalvelustyön yhteydessä mainitaan messujen ja sanajumalanpalvelusten lisäksi monesti kinkeritoiminta. Jumalanpalvelukset ovat enimmäkseen sunnuntain päiväjumalanpalveluksia, mutta joissakin seurakunnissa säännöllisesti muuhunkin aikaan järjestettävät jumalanpalvelukset kertovat totutusta poikkeavan kohderyhmän huomioimisesta. Esimerkkinä tällaisista jumalanpalveluksista ovat arki-illan vesper³⁰² ja iltakirkot³⁰³. Aineiston keruuajankohtaan osuvat myös pyhäinpäivän iltakirkot, joita järjestetään useissa seurakunnissa³⁰⁴ sekä erilaiset joulukirkot.

Yleisen seurakuntatyön osalta on nähtävissä diakoniatyön toimintojen sijoittuminen ´sisältö erittelemätön´ -osioon. Monet tämän ryhmän toiminnoista on tunnistettavissa diakoniatyön osaksi, mutta nimien ja esittelyjen muodossa diakoniatyöhön liittämistä ei tehdä. Erityisessä aikuistoiminnassa on selvästi enemmän keskusteluryhmiä kuin yleisessä seurakuntatyössä. Lisäksi yleisen seurakuntatyön keskustelupiirit ovat järjestämisaajan perusteella suunnattu iäkkäämmälle väelle: ne pidetään usein iltapäivällä, kun taas erityisessä aikuistoiminnassa keskustelupiirejä järjestetään myös iltaisin, mikä mahdollistaisi päivätyössä käyvien osallistumisen.

Erityisessä aikuistyössä keskeisimmällä sijalla olevat Raamatun ympärille rakentuva erityistoiminta on taas suhteellisen vähäistä; raamattuopetuksia ei paria seurakuntakuntaa lukuun ottamatta pidetty, ja raamattuopettajien määräkin on vähäinen verrattaessa erityiseen aikuistyöhön. Yksi selitys Raamatun ympärille rakentuvan toiminnan vähäisyyteen löytynee vierailutoiminnan määrästä. Kun aikuistyössä vierailijat joko olivat pitäjinä tai tiettyjen järjestöjen materiaalia käytettiin 21 raamattuopetuksessa, yleisessä seurakuntatyössä vastaava luku oli 3 tilaisuutta. Muutoinkin vierailijatilaisuuksien määrä oli selkeästi vähäisempi. Eri vierailija-

²⁹⁹ Retki jääkiekko-otteluun, itsenäisyysjuhla, eri kerhojen joulujuhlat: yksinäisten, eläkeläisten, vapaaehtoisten. Toivon torstai –vaellus, Israelin matka, matka Nepaliin SLS:n työhön tutustumaan, naisten hiihtoretki Lappiin.

³⁰⁰ Sanan ja rukouksen illat.

³⁰¹ Naistenilta nuotiolla, avantouinti, seurakunnan jääkiekkovuoro.

³⁰² Y032.

³⁰³ Y042 ja Y053.

³⁰⁴ 8 seurakunnassa 15:sta.

tahoja oli kaikkiaan 19, joista osa oli erilaisia ei-hengellisiä toimijoita, kuten SPR, vapaaehtoiskeskus ja Reilu Kauppa. Vierailijoita on 37 seurakunnasta 21:ssä, jolloin yli puolessa seurakuntia on vierailutoimintaa. Eri-tyisen aikuistoiminnan osalta suhde oli lähes vastaava: vierailijoita 29 seurakunnassa 44:stä. Määrällisesti vierailutoimintaa oli yleisen seurakuntatyön näkökulmasta³⁰⁵ kuitenkin vähemmän ja pienemmällä toimijamäärällä. Merkittävimmän osan yleisen seurakuntatyön vierailutoiminnasta järjesti vanhoillisestadiolaisuus pitämällä seuroja ja järjestämällä myyjäisiä. Toiseksi eniten vierailutoimintaa järjestivät Kansanlähetys ja Kansan Raamattuseura.³⁰⁶

Vierailutoiminnan runsautta aikuistyössä voidaan selittää sillä, että erityisesti tietyille ryhmälle kohdennettu toiminta on työllistävämpää ja vierailijoiden käyttö sekä tarjoaa sisällöllistä monipuolisuutta että helpottaa toiminnan sisällön suunnittelua.

TULOSTEN POHDINTAA

Seuraavassa esittelen kootusti selvityksen tuloksia. On keskeistä huomioida, mihin tulokset perustuvat. Ne eivät kerro kaiken kattavasti sitä, mitä aikuistyö seurakunnissa on. Sen sijaan tulokset kertovat siitä, mitä seurakunnat haluavat verkkosivujen avulla aikuistyöstä kertoa ja millaisena aikuistyö verkkosivujen avulla esitellään ja millaisena se verkosta tietoa hakevalle näyttäytyy.

Aikuistoiminnan sisältö ja tavoitteet

Tiiviisti ilmaistuna seurakuntien aikuistyö on heikohkosti kohdennettua ja toimintaorientoitunutta Raamatun ympärille rakentuvaa aktiiviseen seurakuntalaisuuteen kehottavaa toimintaa, jossa seurakunta toteuttaa ennen kaikkea seurakunnan toiminnassa, ja juuri tässä toiminnassa tavoiteltavan kristillisen uskon ja identiteetin uskotaan löytyvän. Seuraavaksi puran tätä tiivistettyä aikuistyön luonnehdintaa peilaten sitä sekä selvityksen alussa esitettyihin teoreettisiin ja strategisiin näkökohtiin että nostaten esiin aikuistyön tulevaisuuden kannalta keskeisiä kysymyksiä.

Vaikka raamatturyhmien määrä on viime vuosikymmenien aikana kirkossa vähentynyt, tutkimusaineistossa raamatturyhmillä on keskeinen rooli aikuistoiminnassa: merkittävä osa aikuistyöstä on Raamatun ympärille rakentunutta toimintaa, jossa painottuu keskustelu ja opetusluonne. Toimintojen ja ryhmien sisältöjä vertaillaessa on kuitenkin muistettava, että Raamatulla on roolinsa eri toiminnoissa, vaikkei ryhmien nimissä Raamattu esillä olisikaan. Raamattuun painottuvan aikuistyön osalta on keskeistä huomata, että seurakuntien aikuistyön raamattuopetuksesta huolehtivat usein vierailijat.³⁰⁷ Vierailutoimintaa harjoittavien tahojen raamatuntulkinnassa painottuu ajatus Raamatusta kirjaimellisena Jumalan sanana. Lisäksi henkilökohtainen uskonratkaisu on korostetussa roolissa. Paikoin myös armolahjapainotus on vahvana vierailijoilla. Vierailevien puhujien joukossa on myös sellaisten yhteisöjen³⁰⁸ edustajia, joiden suhteen esimerkiksi kastekysymys ja sen myötä näkemys uskon olemuksesta on ristiriidassa kirkon näkemysten kanssa. Vierailukäytännön perusteella on nähtävissä yhtäältä opetuksen painottumista tietynlaiseen raamattu- ja uskonnäkemykseen

³⁰⁵ Yleisen seurakuntatyön osalta 42 eri tilaisuutta, kun aikuistyössä vastaava luku 102. Pieni ero aineistona olevien kokonaisuus seurakuntien määrässä ei selitä yksistään vierailutoiminnan määrässä olevaa eroa, vaan aikuistyössä käytetään runsaammin vierailijoita toiminnan järjestämisessä kuin yleisessä seurakuntatyössä. Osaltaan tämä johtunee seurakuntien kokoeroista: ensimmäisessä aineistossa joukossa on suurempia seurakuntia enemmän kuin toisessa aineistossa.

³⁰⁶ RY:n tilaisuuksia 10, eri seurakuntia 7. KL:n osalta luvut 7/5 ja KRS:n 5/5.

³⁰⁷ Vierailutoiminnan painotus aikuistyön raamattuopetuksessa näkyy erityisesti sitäkin taustaa vasten, ettei yleistä seurakuntatyötä tekevien seurakuntien osalta vierailevaa raamattuopetusta ole juuri ollenkaan.

³⁰⁸ Esimerkiksi helluntailaisuus.

ja toisaalta seurakunnan omien työntekijöiden vetäytymistä keskeisestä työmuodosta. Tällöin seurakuntien kuva luterilaisen kristillisyyden eri variaatioiden edustajana on olematon. Aikuistyön kehittämisen näkökulmasta seurakunnan tarjoamien raamattu- ja uskonnäkemyksen tunnistaminen on keskeistä. Samoin seurakuntien omien työntekijöiden teologisen ammattitaidon hyödyntämiseen on hyvä kiinnittää huomiota.³⁰⁹

Seurakuntien aikuistyön painottumisen Raamatun ympärille voi nähdä yhdistyvän yhteen aikuistyön vahaan tavoitteeseen, joka liittyy kristilliseen identiteettiin. Puheeseen kristillisestä identiteetistä ilmenee käsitys tietynlaisesta kristillisestä identiteetistä, jota seurakunnan toimintaan osallistuminen rakentaa ja jota seurakunnan toiminta edustaa. Tämä ajattelutapa viittaa oletukseen uskon keskeneräisyydestä, joka voidaan saattaa valmiimmaksi ja sopivan suuntaiseksi seurakunnassa ja sen toiminnassa.³¹⁰ Usko on pikemminkin tavoitetila kuin jo olemassa oleva, sellaisenaan hyväksyttävä. Tällainen uskon olemuksen hahmotus nojaa pietistiseen ajatteluun, jossa henkilökohtainen uskoon tunnustautuminen on keskeistä.

Myös seurakuntien aikuistoiminnalle asettamat tavoitteet linjaavat seurakunnan omaksumaa kirkko ja -seurakuntakäsitystä. Laajasti ottaen voi luonnehtia olevan kolme erilaista kirkkokäsitystä, joiden rinnalla voidaan puhua myös seurakuntatyön toimintalinjoista.

Seurakuntien ja kirkon rakentumista voi tarkastella kirkkokäsitteen kautta.³¹¹ Voitto Huotari erittelee kirkkokäsityksiä seuraavasti:

- 1) Kansankirkollinen: kirkko tunnustuksellisenä yhteisönä ei korostu, eri kansanryhmät kokevat kirkon omakseen, kirkon tehtävä vaikuttaa yhteiskunnassa ja kulttuurissa
- 2) Pietistinen³¹²: henkilökohtainen uskoon tunnustautuminen keskeistä, raja todellisen seurakunnan ja nimikristittyjen välillä
- 3) Liturginen: korkeakirkollisuutta, jossa virka korostuu, jumalanpalveluselämä ja sakramentit keskeistä, henkilökohtaisen uskon hoitaminen korostuu

Huotari erottelee vielä seurakuntatyössä erottuvia toimintalinjoja, joita ovat 1) kansankirkollisuus, 2) pietistinen, 3) avarakirkollinen ja 4) sakramenttikeskeinen toimintatapa.

Kun tarkastellaan seurakuntien toimintataulukkoa, on nähtävissä toiminnan monipuolisuus. Se ilmenee monipuolisuus ennen kaikkea eri seurakuntien kokonaisuuden kautta; yksittäisissä seurakunnissa toiminta voi painottua yksipuolisestikin. Voitto Huotari toteaa seurakunnan toteuttavan tarkoitustaan viiden perustehtävän kautta, ja nämä perustehtävät ovat: Julistus, kasvatus, sielunhoito, palvelu ja lähetys. Nämä perustehtävät toistuvat sekä seurakuntien työalojen nimissä että jossain määrin myös hallinnollisessa koordinaatiossa, kuten Kirkkohallituksen yksiköiden³¹³ jaottelussa. Nämä perustehtävät voivat olla myös avain seurakuntien aikuistoiminnan avaamiseen: miltei kaikki aikuistoiminta voidaan ryhmitellä kuuluvaksi johonkin Huotarin mainitsemaan perustehtävään, jolloin perustehtäväajattelun voi nähdä myös ohjanneen toiminn-

³⁰⁹ Voi pohtia, onko tarvetta lisätä teologisen ammattitaidon soveltamista lisäävää koulutusta seurakuntien työntekijöille, erityisesti teologisen korkeakoulutuksen saaneelle papistolle.

³¹⁰ Tutkimusaihe: Seurakunnan toiminta uskonnäkemyksen heijastajana → miten toiminta rakentaa ja millaista kuvaa uskosta.

³¹¹ Häkkinen 2010, 58-70.

³¹² Tämä käsityksen kanssa on rinnastettavissa se tapa ymmärtää kansankirkkoa, josta Juhani Veikkola toteaa, että pietistis-beckiläinen perinne ymmärsi kansankirkon kansan kasvatuslaitokseksi, jossa tunnustavat kristityt muodostivat ydinseurakunnan sekä olivat toiminnan subjekteja. Veikkola 1990, 488.

³¹³ Vuoden 2012 alusta toteutuu Kirkkohallituksen organisaatiomuutos, jossa on nähtävissä tämän osa-aluejaottelun purkautumista.

taa metodisesti. Samalla perustehtävään sidotun toimintatavan valitseminen on jäykistänyt toimintaa niin, ettei se ole seurannut yhteiskunnallisia muutoksia toivotulla tavalla.

Vaikkei aineistosta ole yksityiskohtaisesti eritelty tapahtumien ja tilaisuuksien pitopaikkoja, yleisenä havain-
tona on, että seurakunta järjestää toimintaa joka toteutetaan useimmiten seurakuntien tiloissa. Tämän
pohjalta on mahdollista tulkita, että seurakuntien tavoitteissa korostuu seurakunnan kokoavan työn ote,
jossa seurakunta muodostuu yhdessä koolla olevista ja toimivista seurakuntalaisista. Tätä seurakuntanäke-
mystä täydentää ajatus tietystä kristillisestä identiteetistä ja uskosta, johon juuri seurakunnan piirissä kas-
vaa. Näkemys edustaa hyvin puhtaana pietististä kirkkonäkemyksiä, jota tuetaan pietistipohjaisella toimin-
nan ohjaamisella. Tämä näkemys eroaa selkeästi kansankirkollisesta ja avarakirkollisesta kirkkokäsityksestä
ja seurakunnan toimintalinjauksesta, jossa uskon ja jäsenyyden rajoja ei vedetä yhteisön toimesta. Voiko
siis erilaisten tunnistettujen ja tunnistamattomien kirkkokäsitysten vaikutus näkyä näin selkeästi aikuistyön
järjestämisessä? Näkökulman pohtiminen käytännön työn suunnittelussa on tarpeellista. Tähän kysymyk-
seen liittyy myös Ilkka Halavan, Pontus Salmen ja Matti Helinin esittämä väite kirkosta yhden kansanosan
kirkkona, jolloin vain tietyn jäsenryhmän toiveet seurakunnan toimintaa suunniteltaessa huomioidaan, ja
aktiiviseurakuntalaisten määrä hupenee, kun seurakunnan toiminta ei kosketa eri jäsensegmenttejä.³¹⁴

Toiminta ja tavoitteet toimivat vahvana viestinä seurakunnasta ja kirkosta, jota edustetaan. Kuinka aikuis-
työssä vastataan tämän kirkkonäkemysten ja toisaalta sitä tukevien toiminnan osallistumistilastojen las-
kuun. Tunnistetaanko käytännön toiminnan linjausten merkitys kirkkokuvan rakentamisen välineenä? Ai-
kuistyön tulevaisuuden kannalta keskeistä on pystyä selvittämään myös toiminnan suunnittelun ja toteut-
tamisen ja aikuistyön tavoitteiden asettamisen prosessit ja suunnitelmallisuus.

Tavoitteiden asettamisesta aikuistyössä on yleisesti nähtävissä, ettei tavoiteasettelu työväliseinä ole kovin
tuttu tarkasteluseurakunnissa. Usein tavoitteet olivat pikemminkin suunnitelmaa työntekijöille siitä, mikä
on oman tehtävän työn tavoite ja miten tavoitteeseen päästään, kuten jo edellä esitellyn lainauksen 22
tekstissä ja sen jatkossa:

32. "Seurakunnan aikuistyön johtosäännön mukaisen toiminnan tavoitteena on auttaa aikuisväestöä
elämään seurakunnan hengellisesti elävinä jäseninä ja kantamaan vastuuta seurakunnalle annetusta
todistus- ja palvelutehtävästä. Tavoitteisiin pyritään pienpiiritoiminnan, perhe- ja avioparityön sekä
erilaisten tapahtumien, tilaisuuksien ja retkien järjestämisen kautta."³¹⁵

Se, että verkkosivuilla kirjataan aikuistoiminnan tavoitteita yleensä pelkästään työalalle, saa kysymään,
tunnistetaanko työn suunnittelussa erilaisten tavoitteiden mahdollisuus. Esimerkiksi useimmissa niissä ta-
voitteissa, joissa puhuttiin yhteydestä Jumalaan, oli helppo mieltää tavoitteen puhuvan ennen kaikkea rat-
kaisukeskeisestä uskonnollisuudesta. Jos koko työn tavoitteena – osin myös tiedostamatta - on tämän kal-
tainen uskonnollisuus, miten voidaan tavoittaa niitä seurakuntalaisia, joille ratkaisukeskeinen uskonnollinen
ajattelu ei ole läheinen, saati tavoiteltava?³¹⁶ Vahvasti tiettyyn ajattelumalliin sitoutuvat tavoiteasettelut
rakentavat mielikuvaa seurakunnasta ja väistämättä myös rajaavat kiinnostusta seurakuntaan.

³¹⁴ Halava, Salmi & Helin 2009, 31-32.

³¹⁵ A902

³¹⁶ Herätyskristittyjen määrästä ei Suomessa ole tarkkaa tietoa, mutta Kirkkomonitor 2007 –kyselyyn vastanneiden
mukaan 5 % suomalaisista arvioi itsensä uudestisyntyneeksi kristityksi. Uskovaisena itseään pitää 15 %. Ratkaisukristit-
tyjen määrä liikkuu tässä haarukassa, todennäköisesti lähempänä viittä kuin 15 prosenttia. [Lähde Monikasvoinen
kirkko, 44.] Suomalainen uskonnollisuus poikkeaa monin tavoin esimerkiksi amerikkalaisesta. Vertailuna todettakoon,

Aikuistoiminnalle asetetut tavoitteet puhuvat seurakuntalaisista kahdella tapaa: aktiivisina ja passiivisina seurakuntalaisina. Seurakuntalaisten aktiivisuutta korostetaan silloin, kun heitä kutsutaan toimintaan mukaan. Passiivisiksi he muuttuvat silloin, kun siirrytään puhumaan uskosta. Tällöin rakentuu kuva kirkosta opettajana, kasvattajana, joka opastaa oikeaan suuntaan ja auttaa löytämään ”valmiin” uskon. Aktiivista osallistumista korostava tavoiteasettelu muuttuu sekin passiivista seurakuntalaisuutta edustavaksi tavoitteenasetteluissa, joissa seurakuntalaisia pyydetään enemmän osallistumaan valmiiseen kuin suunnittelemaan yhdessä. Lopulta tavoitteiden asettelussa todellinen aktiivisuus näyttelee vain pientä roolia. Siinä korostuu paikalle tuleminen, joskin todennäköistä on, että paikalle tulleiden kohdalla aktiivisuutta halutaan jatkaa valmiiksi suunnitelluilla tehtävillä, joita voi ottaa hoitaakseen.³¹⁷ Aktiivisuuden luova ja vapaampi puoli korostuu niiden seurakuntien toiminnassa, joissa vapaaehtoisia kutsutaan pienryhmien vetäjiksi, ja tällöin vapaaehtoisen vastuu toiminnan sisällöstä ja omaehtoisuus kasvaa.

Aktiiviseurakuntalaisuuden tavoitteena on yhteys Jumalaan, seurakuntaan ja toisiin seurakuntalaisiin. Ajatus seurakuntayhteyden vahvistamisesta on seurakunnan työntekijän näkökulmasta ymmärrettävä: tavoitteena on, että kristillisiin arvioihin pohjautuvaan toimintaan otetaan osaa ja samalla jaetaan yhteisiä kristillisiä arvoja. Osallistuminen seurakunnan toimintaan merkitsee työntekijän näkökulmasta katsottuna seurakunnan merkityksen hyväksymistä ja vahvistamista. Entä, kun osallistumista seurakunnan toimintaan ajattelee seurakuntalaisten näkökulmasta ja vertaa sitä työntekijöiden odotuksiin? Haasteen muodostaa se, etteivät seurakuntalaiset ole heterogeeninen ryhmä, jossa seurakunta saa ensisijaisen merkityksen toimintaan osallistumisen kautta. Toimintaan osallistumisen tilastojen pohjalta on selkeästi nähtävissä, että seurakunnan merkitys jäsenistönsä parissa nousee muualta kuin mielekkään toiminnan tarjoamisesta ja siihen osallistumisesta³¹⁸. Kuitenkin monen tarkasteluseurakunnan verkkosivuilla selkeästi esitettiin, että aikuisuustoiminnan tavoitteena on toiminnan järjestäminen. Tämä tulee eksplisiittisesti esillä lainauksessa 24. Vastaavasti merkille pantavaa on, ettei yleisen seurakuntatyön puitteissa aktiivinen seurakunnan toimintaan osallistuminen saa juuri minkäänlaista roolia tavoitteiden asettamisessa. On todennäköistä, että aktiivisuuden korostus kasvaa sen myötä, mitä enemmän erilaiseen toiminnallisuuteen seurakunnassa panostetaan.

Tunnetaanko seurakuntalaisten tarpeet ja tunnistetaanko ylipäänsä tarvetta miettiä seurakuntaa ja sen olemusta seurakuntalaisten näkökulmasta, vai pohjautuuko seurakunta kaikkein aktiivisimpien seurakuntalaisten ja työntekijöiden toiveitten varaan³¹⁹? Aikuistoiminnan luonteessa korostuva kokoavan työn ajatus nojautuu yhteisön merkityksen vahvistamiseen. On kuitenkin nähtävissä, että yhteisöllisyys, johon nojataan, on perinteistä, säännölliseen jojoontumiseen pohjautuvaa. Samaan aikaa laajasti on tunnistettu yhteiskunnassa yhteisöllisyyden murros: paikkaan sidotut ja pitkäkestoiset yhteisöt eivät enää vedä, vaan yhteisöllisyys rakentuu yksilön elämänarvojen rakentamiseksi projektiluontoisesti. Hyvinvointiin liittyvillä kysymyksillä ja valinnoilla on merkittävä rooli arkielämässä, ja hyvinvoinnille raivataan arjen kiireisestä elä-

että itseään uudestisyntyneinä kristittyinä Yhdysvalloissa pitää yli 40 % väestöstä. Tulos pohjautuu kyselyyn, jossa otos 1385. <http://www.people-press.org/question-search/?qid=1789851&pid=51&ccid=51#top>. Viitattu 15.11.2011.

³¹⁷ Esimerkiksi jumalanpalveluksen ne osat, joita perinteisesti vapaaehtoisille tarjotaan: tekstin luku, kolehdin keruu, tervetulleeksi toivottaminen. Jumalanpalveluksia seuraavien kirkkokahvien kattamisessa ja keittämisessä vapaaehtoisuutta suositetaan myös.

³¹⁸ Merkityksellisimpiä seurakuntaan liittyviä asioita seurakuntalaisten elämässä ovat kirkolliset toimitukset ja rippikoulu.

³¹⁹ Tutkimusaihe: mikä ohjaa seurakuntien toiminnan suunnittelua ja toteutusta? Huomionarvoista suunnittelun lähtökohdat (talous, historia, strategia, työntekijät, aktiiviset seurakuntalaiset, ei-aktiiviset seurakuntalaiset → miten kartoitetaan kaikkien seurakuntalaisten toiveita ja tarpeita?)

mänrytmistä tilaa. Tämän on koettu johtavan helposti ns. kevytyhteisöllisyyteen³²⁰, mikä epäilemättä näkyy myös kirkon jäsenyyteen (perinteiseen yhteisökäsitykseen nojaavaan, lokaaliin instituutioon) sitoutumisen heikkenemisessä. Kaikki ei kuitenkaan ole muuttunut: elämänarvojen ja merkityksien etsintä ja identiteetti ovat yhä ihmisyyttä. Muodot ovat muuttuneet, staattisesta on tullut dynaamista, ja yhteisöt uudessa muodossaan ovat erilaisissa elämäntilanteissa oleville eri tavoin tärkeitä.³²¹

Passiiviseen seurakuntalaisuuteen liittyvä tavoitteellisen kasvun ilmiö on tunnistettavissa Tommi Hoikkalan nuorten aikuisuudesta puhumista tarkastelevasta tutkimuksesta. Samalla tavoin kuin nuoruus nähdään jollain tapaa vajavaiseksi ja aikuisuus täydentyneeksi, kuva uskosta seurakunnan toiminnan ulkopuolella on ikään kuin keskeneräinen, mutta seurakunnan yhteydessä täydentyvä, ”täysi-ikäinen usko”³²² Kirkossa puhutaan useassa yhteydessä ”täysivaltaisesta kirkon jäsenyydestä” ja siitä, että kasteesta lähtien ihminen on kirkon täysivaltainen jäsen, vaikka tietyt oikeudet hän saakin vasta konfirmaation jälkeen. Voi kysyä, kohdentuuko se vain täysivaltaisen jäsenyyden yhteydessä mainittuihin kirkkolaissa ja -järjestyksessä pohjautuviin oikeuksiin³²³ ja jääkö oma uskonnollinen pohdinta täysivaltaisuuden ulkopuolelle? Rinnalla voi vielä pohtia identiteetikäsityksen hahmotusta.³²⁴ Kun aikuistoiminnan tavoitteena on kristillisen identiteetin rakentaminen ja ihmisten auttaminen sen muodostamisessa, muodostuu helposti ymmärrys, ettei kristillistä identiteettiä pysty rakentamaan kirkon kokoavan toiminnan ulkopuolella. Tällainen identiteetin ymmärtämisen tapa poikkeaa täysin siitä, mitä identiteettiin ja sen rakentamiseen liittyvä tutkimus nostaa esille: identiteetti on liikkuva, monipaikkainen ja jatkuvasti rakentuva eikä koskaan valmis. Vain muutamassa tutkimuskohteena olleessa seurakunnassa nojattiin selkeästi yleiseen ymmärrykseen identiteetistä muutoksenalaisena. Identiteetin ja sen kasvun hahmottamisen osalta on tärkeää pystyä puhumaan auki seurakunnissa omaksutut tavat ymmärtää identiteetti. Helposti puhe kristillisestä identiteetistä ja sen vahvistamisesta³²⁵ tulkitaan puheeksi pysyvistä ja tietyistä identiteetistä, vaikka identiteetin muuntuvuus ja rakennettavuus ja myös kerroksittaisuus ei suljakaan pois kristillisyyden elementtejä. Tapaa hahmottaa seurakuntalaisuuden luonnetta on tärkeä pohtia jatkossa myös luterilaisuudessa keskeisen, kasteen teologian näkökulmasta, sillä kasteen teologia rakentaa vahvan kuvan uskosta ja sen olemuksesta ja samalla seurakunnan suhteesta kastettuun jäseneseen ja kastetun jäsenen roolista. Tämän selvityksen pohjalta on nähtävissä ristiriitaa seurakunnan toiminnan ja luterilaisen kasteteologian painotusten välillä, ja vähintäänkin kasteen teologian yksipuolista painottamista, mutta tämän suhteen parempi ymmärtäminen edellyttää syvällisempää teologian ja käytännön välisen suhteen selvittämistä.

Viestintä aikuistoiminnan rakentajina

Aikuistyön toimintakenttä on laaja kattaen valtavan määrän erilaisissa elämäntilanteissa eläviä ihmisiä. Kohderyhmän tunnistamisen jälkeen viestinnällä on merkittävä rooli aikuistoiminnan tiedottamisessa ja samalla myös aikuistoiminnan julkisen kuvan rakentamisessa³²⁶.

³²⁰ Ks. mm. Hämäläinen 2009, 10-11. <http://www.sitra.fi/julkaisut/Selvityksi%C3%A4-sarja/Selvityksi%C3%A448.pdf>. Viitattu 6.9.2011.

³²¹ Heli Vaaranen nostaa esille yhteisöllisyyden roolin erityisesti nuorten elämässä. Vaaranen nostaa sosiologi Zygmunt Baumanin (1925 -) ajatteluun pohjautuen kysymyksen aikuisten yhteisöllisyydestä osattomuudesta: aikuisuutta leimaa helposti yksilöllinen elämäntapa, kun taas nuorille erilaiset yhteisöt ovat merkittävä osa oman elämän ja identiteetin rakentamista.³²¹

³²² Hoikkala 1993.

³²³ Mm. oikeus kummiuteen, kirkolliseen vihkimiseen.

³²⁴ Ks. Hautamäki 2001 ja Hoikkala 1993.

³²⁵ Mikä oli myös Nuori aikuinen kirkon jäsenenä –projektin tavoite.

³²⁶ Lähtöoletuksena toki, että toiminnan sisältö vastaa julkista viestintää.

Aikuistyössä vain yhdessä seurakunnassa oli yksi toiminta suunnattu yksineläville. Perheellisille tai parisuhteeseen liittyen toimintaa oli kaikkiaan 12 seurakunnassa³²⁷. Seurakuntalaisen näkökulma (elämäntilanne, tietyn ikäisten elämäntilanteiden vaihtelevuus yms.) jää helposti huomiotta. Työn suunnitelmallisuuden näkökulmasta olisi keskeistä saada tietää, missä määrin seurakunnissa hyödynnetään mahdollisuuksia selvittää seurakuntalaisten toiveita seurakunnalle, väestöpohjan rakennetta, käyttäytymistä ja vastaavia seurakunnan toimintaan osallistumiseen liittyviä tekijöitä.³²⁸ Oma kysymyksensä on myös se, millä tavoin toiminnan suunnittelu nojaa perinteisiin toimintatapoihin ja mikä tällaisen perinteeseen nojaavan suunnitelmallisen suhde on seurakunnan väestörakenteen mahdollisiin muutoksiin ja ylipäänsä toimintaympäristön muutoksiin.

Epäilemättä uskonnon ja yhteiskunnan medioituminen tunnustetaan kokonaiskirkon tasolla, mutta tätä selvitystä varten kootun seurakuntien verkkosivuaineiston pohjalta näyttää, että paikallisseurakunnassa ainakaan verkkoviestinnän merkitystä ei ymmärretä. Verkkoviestintää vaivaavat erityisesti seuraavat haasteet:

- Verkkoviestinnässä käytettävä tyyli on vieras → perinteinen ilmoitus- ja monistetyyli on siirtynyt verkkosivuille, käytetty kieli usein kankeaa
- Verkkoviestinnän mahdollisuuksia ei tunneta → vuorovaikutteisuutta ei sivustoilla juurikaan ole, sivuston kokonaisuuden käyttö on heikkoa
- Verkkoviestinnän rytmi on paikoin vieras → päivitystahti on osittain hidasta, useimmiten panostetaan tilaisuuksien ajankohtiin ja paikkoihin liittyvään tiedotukseen³²⁹, yleinen aikuistyön esittely päivitys vaikuttaa olemattomalta. Vrt. verkkoviestinnän käyttö ilmoitustaulutyylisiin.

Verkkoviestintä ei ole ongelmallisuutensa johdosta seurakuntien aikuistyössä uskonnon todellista olemista verkon maailmassa, vaan tiedottamista. Todennäköistä on, että uskonnon läsnäolo verkossa laajenee kirkossa nuoriso- ja varhaiskasvatuksen työalojen kautta. Todellisuus, jossa työikäinen väestö on miltei poikkeuksetta sinut verkon maailman kanssa joko työ- tai vapaa-aikanaan tai molemmissa, ei näy aikuistoiminnan osalta seurakunnissa. Viestinnän kärkenä tulee olla kohde, jota viestinnällä tavoitellaan. Aineistona oleva verkkosivusto kertoo sisällöllään suppeasta kohderyhmästä, jolle keskeistä on perinteinen, kokoava toiminta. Toimintaympäristön muutosta ja siis käytännössä seurakuntalaisten elämäntilanteiden ja ajattelu- tapojen muutosta ei verkkosivujen perusteella ole joko tunnustettu tai tunnustettu.

Verkkoviestintä edustaa yhtä osaa seurakunnan ja kirkon kokonaisviestinnässä. Medioiden monipuolisuuden lisäksi viestinnän sisällöllinen ilmaisu on viestinnässä keskeinen. Tapa puhua Jumalasta ja asettaa Jumala suhteeseen maailmankaikkeuden ja ihmisten kanssa ei enää toteudu perinteiseen kristilliseen teismiin nojaavan argumentoinnin pohjalta, vaan perinteisen argumentaation rinnalle ovat tulleet tarkastelunäkökulmiksi psykologia, sosiologia ja etiikka.³³⁰ Tätä kyseenalaistusta ovat kertoneet viime vuosikymmenien kyselyvastaukset, joissa ihmiset ovat todenneet uskovansa Jumalaan, muttei niin kuin kirkko opettaa. Tästä

³²⁷ Tilaisuuksia oli yli 12, sillä joissain seurakunnissa perheellisille/parisuhdekysymyksiä varten oli suunnattu useita tilaisuuksia.

³²⁸ Tutkimusidea: millä tavoin seurakuntien toiminnan suunnittelussa huomioidaan todellinen seurakuntalaisten väestöpohja ja seurakuntalaisten tarpeet suhteessa seurakuntaan. Mikä on segmentoinnin käyttöaste työn suuntaamisessa? Missä määrin toiminta pohjaa perinteeseen?

³²⁹ Aikuistyön esittely verkkosivuilla voi helposti jäädä kertapäivitteiseksi eikä toimi vuorovaikutteisena, ja varsinainen toiminnasta kertova sivusto on kaikkien työmuotojen yhteinen tapahtumakalenteri, johon tarkasteluaineistossa vain yhdessä seurakunnassa oli värikoodein eroteltu eri työmuotojen tilaisuudet.

³³⁰ Ks. mm. Järveläinen 2007 mm. ateistisen kritiikin argumentaatiosta.

voi johtaa kysymyksen kieleen, jolla seurakunnissa puhutaan Jumalasta: onko käytetyn jumalapuheen rinnalla sellaisin käsittein käytyä jumalapuhetta, joka tarjoaa keskustelun välineitä Jumalasta detraditionalisointuneemmin ajatteleville? Vastaavasti myös hyvin keskeiset eksistentiaaliset kysymyksenasettelut herättävät keskustelua.³³¹

Tommi Lehtonen puhuu kielen yhteisöllisestä roolista ja kielen merkityksestä uskonnollisen yhteisön tulevaisuuden tekijänä. Hän toteaa uskonnon tulevaisuuden avaintekijänä olevan uskonnollisen kielen: se, miten yhteisö oppii ja ylläpitää uskonnollista kieltä siirtämällä sitä myös uusille sukupolville, määrittää uskonnollisen yhteisön tulevaisuuden. Lehtonen toteaa vielä uskonnollisen kielen uudistumisen olevan keskeisessä roolissa tässä prosessissa, sillä ilman elinvoimaista kieltä yhteisön tulevaisuus on vaakalaudalla.³³² Uskon kielen keskustelua on käyty meillä muun muassa suhteessa uskontunnustukseen, ja keskeisinä vastapoolina siinä keskustelussa ovat ne, jotka näkevät uskontunnustuksen kirjaimellisesti ymmärrettävinä totuuslausaina ja ne, joille uskontunnustus on pikemminkin ”kiteytynyt identiteetin ilmaus”, kuten arkkipiispa Kari Mäkinen asian pukee.³³³

Toiminnan kohdentaminen aikuistoiminnassa

Elämänkaaren vaiheet

Kohderyhmän elämäntilanteita huomioivaa seurakuntien aikuistoimintaa on vähän tai painottuen iäkkäämpiin seurakuntalaisiin, jolloin eläkeikäisille suunnattu toiminta samastuu aikuistyöksi. Elämäntilanteiden kirjon tiedostaminen on yksi kirkon aikuistyön kohderyhmän tuntemisen edellytys. Työalakeskeisessä työtöteessä keskiössä on tietty ikäryhmä, ja oletukset kunkin ikäryhmän peruselämäntilanteista ja tarpeista. Vuosikymmenten aikana on kuitenkin entisestään vahvistunut eri elämäntilanteissa elävien ikäryhmien heterogeenisyys – ikä ei yksistään määrää perustarpeita ja elämän olosuhteita, vaan yhä useammin ikäryhmän ihmisten tilanteet ja tarpeet ovat moninaistuneet.

Aikuisille suunnatussa toiminnassa kohderyhmän pohtiminen jää helposti pinnalliseksi ja nimeämisen tasolle. Aikuisuuden sisällä kohderyhmä on kuitenkin laaja joukko, kohderyhmiä on useita, joita voi parhaiten hahmottaa elämäntilannelähtöisestä näkökulmasta. Aikuistoiminnan kohderyhmän mukaisuus mitataan aina kohderyhmälähtöisen suunnittelun kautta, jossa lopulta kohderyhmänä ei voi olla ”aikuiset”, vaan

³³¹ Kirkosta kiinni! –tutkimusraportissa todetaan: ”Uskontoon ja kirkkoon kriittisesti suhtautuvaa kirjallisuutta on julkaistu aiempaa enemmän. Populistiset teokset ovat olleet hyvin suosittuja. Niistä nouseva kysymyksenasettelu on usein hyvinkin kaukana Suomen kirkon todellisuudesta. Vilkas verkkokeskustelu ja uusateistiset kirjat keskittyvät suurelta osin kysymyksiin, jotka eivät ole kovin relevantteja Suomen evankelisluterilaisen kirkon kannalta. Keskusteluissa tartutaan historiassa tapahtuneisiin kirkon väärinkäytöksiin ja ne heijastelevat lähinnä Yhdysvalloissa käytävää kreationistien ja uusateistien välistä keskustelua.” Kirjoittajat jatkavat: ”Ihmisillä, joiden suhde kirkkoon on etäinen, kyky erotella luterilaisen kirkon näkemyksiä muista on olematon. Puutteet uskonnollisessa ajattelussa, tietämyksessä ja kielessä ovat kasvaneet.” Hauta-aho & Tornivaara 2009, 50-51. Juuri jälkimmäinen huomio kristinuskoa koskevan asiasivistyksen ohentumisesta vahvistaa sen, ettei kirkon pidä suhtautua välinpitämättömästi maailmalla käytävään uusateistien herättelemään keskusteluun kristinuskoa koskien. Kreationismin sulkeminen suomalaisen kouluopetuksen ulkopuolelle on sekin kysymyksiä herättävää: keskustelua Raamatun luomiskertomusten suhteesta tieteen kenttään nouseviin maailmansynnyn teorioihin käydään jatkuvasti – vähintään kouluissa, joissa uskontotunnilla opetetaan maailmaa Jumalan luomana (erityisesti alakoulujen osalta opetuksesta vastaavilla ei ole syvällistä teologista asiantuntemusta erotella erilaisia teologisia näkemyksiä) ja toisaalla biologian tunnilla maailmankaikkeuden syntyä lähestytään evoluutioteorian näkökulmasta. Aiheiden rinnakkainen käsittely jää opettajien henkilökohtaisen asiantuntemuksen ja kiinnostuksen varaan, sillä soveltavuus tällä tasolla ei kuulu opetusohjelmaan alakouluissa. Kuitenkin uskonnollisen ajattelun perusta rakentuu kaiken lapsuudessa opitun varaan.

³³² Lehtonen 2005, 61.

³³³ Ketola & Myllykoski 2010, 83.

erilaisissa elämäntilanteissa olevat aikuiset³³⁴. Tähän lähestymistapaan pohjautuvat kirkon perhetyön linjat, jotka huomioivat jo merkittävän määrän kirkon jäsenistä. Tarpeellinen jatkoselvityksen aihe kuitenkin on, miten perhetyön linjat näkyvät käytännön seurakuntatyössä.

On myös tunnistettava, miten jatkuvasti kasvava yksinelävien heterogeeninen ryhmä näkyy kirkon toiminnassa. Armi Laaksosen Turun tuomiokirkkoseurakunnan sinkkutoimintaa kartoittavan pro gradu – tutkielman pohjalta on nähtävissä, että erityisen elämäntilanteen huomioivalle toiminnalle on tilausta. Laaksosen tutkimusvastausten perusteella suuri osa osallistujista on työikäisiä, 30-59 –vuotiaita. Seurakunnan sinkkutoiminnasta Laaksosen tutkimus kertoo myös sen, että toiminnan vertaisluonteella on keskeinen rooli. Kirkon rooli vähävaraisten tukemisessa nousee esille Laaksosenkin tutkimuksessa: sinkkutoimintaan osallistumisessa arvostettiin toimintaa edullisena vapaa-ajan toimintana. Omaan elämäntilanteeseen sopiva vertaistoiminta on myös vahvistanut seurakuntalaisuutta: seurakunnan sinkkutoiminta on side seurakuntaan sellaisillakin, jotka muutoin osallistuvat kirkon toimintaan harvoin tai ei ollenkaan. Vastaavasti sinkkutoiminta on johdattanut osallistumaan myös muuhun seurakunnan toimintaan. Sinkkutoiminnan³³⁵ veto-voimasta kertoo myös se, että Laaksosen tutkimuksen sinkkutoimintaan osallistuvista kolmannes on kaupaa tulleita tai väestörekisteriin kuuluvia.³³⁶ Kirkon toiminnassa on paljolti perheroolien kautta rakentuvaa toimintaa, jolloin suuri joukko, yksinelävät, rajautuvat toiminnan ulkopuolelle. Yleisesti ottaen koko yhteiskunta rakentuu perheen lähtökohdista, jolloin yhteiskunnan rakenteissa yksinelävien kasvava joukko jää vähemmälle huomiolle. Kirkon toiminnassa elämäntilanteiden muuttamisella on tunnistettava myös yksinelävien elämänvaiheet ja sitä kautta kirkolla on mahdollisuus rakentaa yhteyttä suureen ihmisryhmään, joka tällä hetkellä on myös kirkosta eroamistilastoissa korkealla.

Työn linjaaminen ja linjausten todentuminen käytännön työssä ovat kirkon kaltaisessa organisaatiossa keskeinen haaste, joka vaatii jatkossakin tarkempaa huomiota³³⁷. Vastaavalla tavalla kuin perhetyö, nuoret aikuiset ovat saaneet jonkin verran huomioita seurakunnissa, muun muassa kirkon nuoria aikuisia tarkastelevan projektin ansiosta³³⁸. Nuoret aikuiset on aikuistyön puitteissa (aikuistyötä kuvaavilla verkkosivuilla) tunnistettu joissakin seurakunnissa selkeästi omaksi ryhmäkseen suuntaamalla heille omaa toimintaa. Todennäköistä on, että myös nuorille suunnatuilla sivuilla kerrotaan nuorten aikuisten toiminnasta niissä seurakunnissa, missä ryhmä on omana toiminnallisena kohteenaan tunnistettu.

Kirkosta eroavat ja etääntyvät

Toiminnan nimellisessä kohdentamisessa on joissain seurakunnissa tartuttu ajankohtaiseen haasteeseen, kirkon jäsenistön vähenemiseen. Oma kysymyksensä on, onko yksittäisten toiminnallisten ryhmien perustaminen ja nimellinen suuntaaminen ko. kohderyhmälle sisällöllisesti ja tavoitteellisesti pohdittua pitkän tähtäimen toimintaa ko. kohderyhmän todelliseksi huomioimiseksi. Kun kohderyhmäksi valitaan kirkosta eronneet tai vieraantuneet, jotka ovat mahdollisia kirkosta eroajia, on hyvä tunnistaa kirkosta eroamisen syitä. Julkisessa keskustelussa korostetaan usein kirkosta eroamisen syynä sitä, ettei uskota kirkon opetuksen mukaisesti. Johanna Lumijärven espoolaisia kirkosta eronneita (vuosina 1992 ja 1995 eronneita, N= 40) tarkastelevassa tutkimuksessa keskeisimmiksi eroamisen syiksi nousivat taloudelliset syyt, kirkon opetuk-

³³⁴ Lisäksi on muistettava, että ilmaisua ”aikuiset” käytetään myös eläkeläisyyden synonyyminä.

³³⁵ Toimintaa järjestään harvoissa seurakunnissa pitkäjänteiseen suunnitteluun pohjautuen.

³³⁶ Laaksosen 2002, 53, 67, 78. Laaksosen kyselyn tulokset pohjautuvat 136 vastaajan näkemyksiin. Vuonna 2001 Turun tuomiokirkkoseurakunnan toimintatilastoissa on kirjattu sinkkutoiminnan osalle 3608 osallistumiskertaa. Toiminta on kuitenkin ollut yhden työntekijän varassa.

³³⁷ Tutkimusaihe: case-tutkimus yksittäisten seurakuntien strategisista painopisteistä ja niiden näkymisestä sekä budjetoinnissa yms. käytännön työhön vaikuttavista näkökulmista.

³³⁸ Nuori aikuinen kirkon jäsenenä –projekti, 2008-2009.

seen ja kirkosta saatavaan hyötyyn liittyvät syyt sekä kirkon toimintaa tai seurakunnan työntekijöihin liittyvät syyt. Ei-uskomisen (tai kristillisen uskon vastustaminen) ei nouse näissä syissä yksiselitteisesti merkittävimmäksi eroamisen syyksi, vaan samaan joukkoon kuuluvat eroamiset kirkon uskon laimeuden, kirkon mitään sanomattomuuden taikka kirkosta saadun hyödyn vähäisyyden johdosta.³³⁹ Kati Niemelän laajemmassa (alueena koko Suomi, N=538³⁴⁰) tutkimuksessa kirkosta eroamisen syistä taloudelliset syyt olivat enää n. kymmenesosalla eroamisen syynä, ja merkittävimmit eroamissyiksi nousivat uskonnolliset ja maailmankatsomukselliset tekijät sekä kirkon yleiseen linjaan ja kannanottoihin liittyvät ristiriidat. Näiden eroamissyiden sisällä ei-uskomistakin (92, N=538) voimakkaampi syy irtautua kirkosta oli kirkon edustaman uskon laimeus (64 hlöä, N=538) ja kirkon liiallinen uudistuvuus ja sallivuus (51 hlöä, N=538). Vastaavasti kirkon muuttumattomuudesta johtuen erottiin yhtä paljon (90, N=538) kuin ei-uskomisen johdosta.³⁴¹

Vaikka Lumijärven ja Niemelän tutkimukset ovat määrällisen otannan näkökulmasta suppeita taikka eikattavia kaikkien kirkosta eroavien erosyitä pohdittaessa, antavat ne riittävän laajan kuvan eroamisen syistä ja eroamissyiden yleisyydestä. Elämäntilanteiden ymmärtäminen yksittäisiä ihmisiä laajemminkin on haasteena seurakunnan työssä: kuinka realistista on, että kirkosta eronnut tai vieraantunut vierailee kotiseurakuntansa verkkosivuilla ja hakeutuu sieltä aikuisille/aikuistyön sivuille toimintaa tarkastelemaan?³⁴² Erilaisien kohderyhmien valitseminen, eri kohderyhmille sopivansisältöisen toiminnan suunnittelu ja kohderyhmän tavoittaminen edellyttää sekin toiminnan strategiaa, ja on toiminnan suunnittelun lähtökohta. Strateginen työskentely kirkossa ja sen paikallisseurakunnissa on vielä hyvin uutta. Kirkolla on vuoteen 2015 voimassa oleva kokonaiskirkkoa koskeva Meidän kirkko - osallisuuden yhteisö strategia.³⁴³ Strategia on kuitenkin hyvin laaja-alainen ja myös yleisellä tasolla asioita esittelevä, se on luonteeltaan kattostrategia. Ei tee oikeutta verrata yksittäisten seurakuntien toimintaa kokonaiskirkon strategiaan sellaisenaan, mutta koska yksittäisten seurakuntien strategioiden vertailua suhteessa niiden toimintaan ja toisaalta suhteessa kokonaiskirkon strategiaan ei ole mahdollista tässä tehdä, teen muutamia yleisiä kokonaiskirkon strategiaan ja seurakuntien aikuistoimintaan liittyviä huomioita.³⁴⁴ Pelkkä seurakunnille suunnattu kyselykään ei anna yksityiskohtaista kuvaa seurakuntien työn strategiavetoisuudesta, vaan tarkimman kuvan kokonaiskirkon strategian vaikuttavuudesta saa, kun tarkastelee paikallisseurakuntien omien strategioiden suhdetta yhtäältä kokonaiskirkon strategiaan ja toisaalta seurakuntien toimintaan.³⁴⁵

Strategian vaikuttavuuden seurannassa on todettu, että eniten seurakunnat ovat huomioineet hengellistä elämää ja jäsenyyden vahvistamista koskevia strategian kohtia. Hengellistä elämää koskevassa strategian osuudessa puhutaan muun muassa avoimuudesta hengellistä etsintää kohtaan ja valmius keskustella uskosta. Näiden tavoitteiden rinnalla yleisesti muotoiltu puhe evankeliumin julistuksesta jättää avoimeksi sen,

³³⁹ Lumijärvi 1998, 69.

³⁴⁰ Tutkimuksen aineisto on kirjeaineistoa, ja Niemelä toteaaakin, että erityisesti he, joille kirkosta eroaminen oli henkisesti merkittävä asia, ovat epäilemättä vastanneet kirjoituspyyntöön. Tästä johtuen eroamissyiden yleisyydestä ei voida tehdä aineiston pohjalta liian pitkälle meneviä tulkintoja. Niemelä 2006, 216.

³⁴¹ Niemelä 2006, 217.

³⁴² Vrt. seurakunnat, jotka suuntasivat koko aikuistoimintaansa tai jotakin toiminnan osaa erityisesti kirkosta vieraantuneille ja kirkkoon kuulumattomille (kohteena sekä syntyperäisesti kirkkoon kuulumattomat että siitä eronneet); A703 (koko aikuistyön kohderyhmä), A802 (koko aikuistyön kohderyhmä), A1103 (koko aikuistyön kohderyhmä), A1304 (osa toiminnasta kohdennettu).

³⁴³ Meidän kirkko 2015.

[http://evl.fi/EVLfi.nsf/Documents/49BEA3A9834046A9C225749C00290C4F/\\$file/Meidan_kirkko_strategia2015.pdf](http://evl.fi/EVLfi.nsf/Documents/49BEA3A9834046A9C225749C00290C4F/$file/Meidan_kirkko_strategia2015.pdf)

³⁴⁴ Strategian sisällön eritasoisuus on kuitenkin nähtävissä siinä, että yhtäältä puhutaan kokonaiskirkon toiminnallisista rakenteista ja toisaalta tullaan hyvinkin käytännönläheiseen seurakuntatyöhön, kun tavoitellaan viittä laadukasta kohtaamista vuodessa.

³⁴⁵ Kyselyissä on aina tulkinnallisuuden ja merkitysten määrittelyyn liittyvää vaihtelua.

millä tavoin julistaminen toteutuu, ja mikä on julistuksessa kuulijan asema ja aktiivisuuden taso. Jäsenyyden osalta Meidän kirkko –strategiassa tavoitteena on nuorten aikuisten huomioiminen. Selvityksen aineistossa kohderyhmän nimeämisen tasolla se toteutuu, mutta sisällön osalta tämä ei käy toteen. Jäsenyyden osalta erityisesti strategian tavoite työntekijäkeskeisyydestä luopumisesta ja mielekkäiden toimintamahdollisuuksien rakentamisesta ei tämän selvityksen aineiston pohjalta näy toteutuvan. Seurantaraportissakin todetaan, että vain pienessä osaa seurakuntia oli toteutettu jäsenkyselyinä selvityksiä siitä, mitä seurakunnan jäsenet seurakunnalta odottavat.³⁴⁶ Tämä osoittaa työntekijävetoisuuden vahvaa jalansijaa käytännön työssä ja sen suunnittelussa. Viestinnän osalta seurantaraportissa todetaan tapahtuneen selkeintä kehitystä, ja erityisesti sosiaalisen median alalla.³⁴⁷ Vaikkei seurakuntien verkossa näyttäytyvän toiminnan esittelyn ja kokonaiskirkon strategian välille voi rakentaa selkeää suuntaviivoitusta, muistuttaa kokonaiskirkon strategian kautta toiminnan peilaaminen kuitenkin siitä, että käytännön työn suunnittelussa toiminnan strateginen suunnittelu on keskeistä ja sen puute ei ole näkymätöntä, vaan toiminnassa ja sen esittelyssä näkyvää.

Ikä

Tietyille ikäryhmille toiminnan suuntaaminen ei ole aina kovin loppuun asti mietittyä. Kussakin aikuisten eri ikävaiheessa on kuitenkin niin laaja kirjo erilaisissa elämäntilanteissa olevia ihmisiä, ettei pelkän iän ympärille rakennettu toiminta kohdennu kuin tiettyyn osaan ikäryhmästä. Esimerkiksi noston sekä nuoret aikuiset että eläkeläiset. Nuori aikuinen on lähinnä tilastollinen termi, joka eri kerro ihmisten elämäntilanteista ja käytännön arkielämästä vielä mitään. Nuorten aikuisten ryhmään kuuluvat esimerkiksi nuoret, aikuistuvat, opiskelijat, työelämässä mukana olevat, sinkut, parisuhteessa elävät, perheelliset, yksinhuoltajat, lesket, syrjäytyneet jne. Vastaavalla tavalla eläkeläisyydestä rakentuu helposti yksipuolinen kuva, jossa eläkeläinen on jo kauan eläkkeellä ollut, mahdollisesti yksinäinen, ehkä vaikeasti liikkuva ja kenties leski. Nykyeläkeläinen on kuitenkin vielä eliniän odotteen perusteella virkeä ja aktiivinen ihminen, jonka elämänsäällöissä tapahtuvat muutokset eivät ole enää samanlaisia kuin mitä ne olivat silloin, kun esimerkiksi raskaassa fyysisestä työstä jäätiin eläkkeelle muutama vuosikymmen sitten.³⁴⁸ Onkin puhuttu kolmannesta iästä ja kolmannesta elämästä, joita nämä kolmanteen ikään – eläkkeelle jäämisen ja vanhuuden väliin sijoittuvat ihmiset – elävät. Kolmannen iän toimintaan osallistumista selittää kolme tekijää: 1) osallistuminen jatkona aikaisemmalle osallistumiselle, 2) osallistuminen korvaa palkkatyötä ja 3) osallistuminen on uudenlaista tekemistä.³⁴⁹ Kuinka hyvin vaikkapa nämä kolmannessa elämässä tapahtuvat osallistumisen lähtökohdat tunnustetaan osallistumisen suunnittelussa ja kuinka hyvin toiminnan lähtökohtia osataan kommunikoida mahdollisille osallistujille?

Vastaavaa ihmisten ”niputtamista” tapahtuu myös silloin, kun toiminta on suunnattu vaikkapa paluumuuttajille. Esimerkiksi paluumuuttajien joukossa on eri-ikäisiä ja kunkin paluumuuttajaikäryhmän kohdalla ovat omat haasteensa, jolloin todellisen kohteen – iäkkäät paluumuuttajat – mainitseminen on keskeistä. Joskin

³⁴⁶ Jormakka 2010, 10.

³⁴⁷ Jormakka 2010, 31. Verkossa toimimista kysytään seuraavasti: ”Seurakunnan toimintaa tapahtuu Internetissä muutoinkin kuin toiminnasta tiedottamisessa.” Vastausvaihtoehtoina on: ”viikoittain, kuukausittain, muutaman kerran vuodessa, vuosittain, ei koskaan”. Vastanneista seurakunnista (kaikkiaan 265) 27 prosentissa vuorovaikutteinen viestintä Internetissä on jatkuvaa (27 % vastanneista merkitsee n. 71 seurakuntaa). Tekemäni selvityksen aineistossa 44 seurakunnasta vain yhdessä oli vuorovaikutteinen mahdollisuus: lähettää yhteydenotto- tai esirukouspyyntö. Tulkinta vuorovaikutteisuudeksi verkossa voi olla hyvin laveakin, eikä vuorovaikutteisuudella väistämättä tarkoiteta sosiaalisen median kaltaista toimintaa. Kokonaiskuvan hahmottamiseksi olisi kiinnostavaa hahmottaa, mitä seurakunnat ymmärtävät vuorovaikutteisuudelle Internetissä.

³⁴⁸ Haarni toteaa, että onnistunutta vanhenemista pidetään usein aktiivisena ja aktiivisuutta myös tuetaan. Haarni 2010, 32.

³⁴⁹ Haarni 2010, 12-14, 53.

suurempi kysymys on kohdentamisen perusteesta: nouseeko ikään tai yleiseen tilastolliseen kategoriaan perustuva työn suuntaaminen seurakunnan ja paikkakunnan väestön ja heidän tarpeidensa tunnistamisesta? Ikä- tai elämäntilanne perusteisin ryhmien yhdenmukaisena pitämisen perustella voi kysyä, tunniste- taanko seurakuntien työssä erilaisten ihmisten elämänpirejä riittävästi?

Yhtenä vähän kartoitettuna alueena seurakuntien aikuistyössä tuntuu olevan vertaisuuteen pohjautuvan toimintatavan omaksuminen. Tässä toimintatavassa kohderyhmän tunteminen korostuu – vertaisuuteen pohjautuvan toiminnan on oltava riittävän kohdennettua toimiakseen. Vertaisuuden käsite liittyy asiantun- tijuuden hahmottamiseen: perinteiset toimintatavat ovat rakentuneet asiantuntijoiden ympärille. Vertai- suudessa asiantuntijuus ymmärretään laajemmin: kokemustieto on saanut arvostusta käsitetiedon rinnalla, eivätkä ne ole keskenään alisteisessa suhteessa, vaan erilaisia tiedon muotoja.³⁵⁰ Vertaistuesta on 2000- luvulla tullut konkreettinen työväline muun muassa sosiaali- ja hoitoalalla, ja vertaisuuden on myös todettu pääsääntöisesti tukevan vertaisryhmiin osallistuvia.³⁵¹

Toimintaympäristön muutos

Erilaisten kotimaisten ja kansainvälisten kyselyjen pohjalta luodaan aika ajoin yleiskuvaa ihmisten uskonnol- lisuudesta. Tällaisen yleiskuvan tunnistaminen ja siinä tapahtuvien muutosten tiedostaminen on tärkeää myös kirkon toimintatapojen ja keskustelukulttuurin arvioinnissa. Tutkimuksen mukaan suomalaisista 10 % (mikä on enemmän kuin muissa Pohjoismaissa) nojautuu kirjaimelliseen raamatuntulkintaan, 59 % uskoo kuolemanjälkeiseen elämään, yli 50 % uskoo siihen, että Raamattu on Jumalan inspiroima ja että Jeesus oli sekä ihminen että Jumala³⁵². Tutkimuksen valossa suomalaisten uskonnollinen sekularisoituminen³⁵³ on hitaampaa kuin muissa Pohjoismaissa, mutta sen oletettiin kiihtyvän nopeasti (myös Norjassa).³⁵⁴

Kirkon suurena haasteena on eri tavoin uskovien kohtaaminen kirkossa – kuinka kirkko instituutiona suh- tautuu eri tavoin uskomiseen, kuinka työntekijät eri tavoin uskomista kohtaavat ja kuinka eri tavoin uskovat antavat toisilleen seurakunnissa tilaa. Meidän kirkko –strategia nostaa tämän esille, mutta ainakin aikuis- toiminnan raamattutoiminnan ja sen vierailupainotusten näkökulmasta eri tavoin uskosta ajattelevia ei huomioida. Maantieteelliset eroavaisuudet tuovat oman lisänsä kirkosta eroamisen tarkasteluun, ja keskei- seksi haasteeksi ennen kaikkea pääkaupunkiseudun nuorten aikuisten kokemus kirkon henkilökohtaisesta merkityksettömyydestä³⁵⁵.

Kun on nähtävissä, että ei-uskominen ei nouse keskeisimmäksi syyksi kirkosta eroamisesta ja että kirkon merkityksettömäksi kokeminen on keskeinen eroamisen syy, on myös paikallisseurakunnissa tartuttava pohtimaan eroamisen syitä ja – silloin kun on kyse kirkon kykenemättömyydestä toimia tavoitteiden mukai- sesti - eroamisen ennaltaehkäisemisen mahdollisuuksia. Eroamiskehitykseen vaikutetaan lopulta aina pai- kallisissa yhteisöissä. Muun muassa osaavan ohjaamisen, koulutuksen ja rekrytoinnin myötä on mahdollista

³⁵⁰ Ks. Vuorinen http://www.stkl.fi/www_kokkola/Vuorinen_Marja.htm. Viitattu 28.11.2011.

³⁵¹ Ks. Saviranta & Åhlberg 2010.

<https://publications.theseus.fi/bitstream/handle/10024/25392/VERTAISTUEN%20KOKEMUKSET%20JA%20MERKITYS%20ERI%20ASIAKASRYHMISSA.pdf?sequence=1>. Viitattu 28.11.2011. Lisäksi vaikkapa kolmannen elämän tutkimukses- saan Haarni toteaa kohtalotoveruuden olevan tärkeä tekijä osallistumisessa: tekemisen ja tapaamisen yhteisöt raken- tavat identiteettiä. Haarni 2010, 138.

³⁵² Botvar 2000, 79-80.

³⁵³ Tarkoittaa tässä yhteydessä uskonnon yhteiskunnallisen ja omaan elämään vaikuttavan merkityksen vähentymistä.

³⁵⁴ Botvar 2000, 81.

³⁵⁵ Niemelä 2006, 221-223. Uskonnollisuuden tutkimuksessa on keskitytty pitkälti mm. uskon kohteiden, uskonnolli- suuden ilmenemisen tutkimukseen. Brittiläinen Emyr Williams on keskittynyt tutkimaan ei uskomista ja uskon hylkää- mistä. Williams 2011, 261. Kirkon työn kannalta tämä näkökulma on myös tärkeä huomioida.

vähentää työntekijöiden sosiaalisten ja ammatillisten taitojen puutteista johtuvia eroamisia. Oma roolinsa on myös kokonaiskirkon ja seurakuntien viestinnällä – erilaisten viestintävälineiden kautta muodostunut julkisuuskuva on vaikuttavana tekijänä kirkosta eroamisissa.³⁵⁶

Benedict Andersonin määritelmä nationalismista mielikuvayhteisönä on ajateltavissa myös kirkkoon. Yhteisössä, joissa jäsenet eivät tunne kaikkia saman yhteisön jäseniä, jäsenten mielissä elää silti mielikuva jäsenten keskinäisestä yhteydestä.³⁵⁷ Muistutettakoon, ettei Anderson esitä mielikuvayhteisön olevan yhtään olemattomampi kuin muidenkaan yhteisömuotojen: Andersonin mukaan ei ole ”autenttisia”, itsestään olemassa olevia, löytämistä odottavia, vaan eri tavoin muodostuvia yhteisöjä. Mielikuvayhteisöihin sitoutuminen poikkeaa totutusta yhteisösitoutuneisuudesta; sitoutuminen on lyhytkestoista ja toimintaa voi luonnehtia kiihkeäksi.³⁵⁸ Muuttuneet yhteisöllisyyden muodot ja toisaalta tarpeet yhteisöllisyyden suhteet näkyvät muuttuneena tapana hahmottaa hengellistä elämää, ja ylipäänsä tapaa puhua siitä spiritualiteettina. Tämä näkyy vaikkapa siinä, että itseä kuvataan entistä useammin henkiseksi kuin uskovaiseksi.³⁵⁹ Samalla kun spiritualiteetin ja uskonnollisuuden käsitettä käytetään synonyymeinä, niistä puhutaan myös vastakkaisina.³⁶⁰ Jos spiritualiteetin määrittelyssä nojaututaan laajempaan hahmotustapaan, korostuu eksistentiaalinen merkityksen etsintä eikä se tapahdu välttämättä uskonnon tai pelkästään kristillisyyden piirissä.³⁶¹ Puhutellessaan laajaa, heterogeenistä seurakuntalaisten joukkoa, kirkon työntekijöiden on asiasisällöltä tunnistettava sitä, mistä spiritualiteetissa on kyse, ja miten spiritualiteetin näkökulmasta voidaan myös kristillisiä eksistentiaalisia merkityksiä tarkastella. Vastauksia antava ja opetuksen näkökulmasta rakentuva kokoava toiminta ei nykyaikaisessa, muuttuneessa spiritualiteetin etsinnässä löydä vastakaikua, sillä uskonnollinen etsintä kanavoituu ei-perinteisiin rakenteisiin ja spiritualiteetin rakentamisen tapoihin.³⁶²

Kokemukset kirkon henkilökohtaisesta merkityksettömydestä³⁶³ johtavat seurakunnan toimintatapojen äärelle: mikä seurakuntien toimintatavoissa voi johtaa merkityksettömyyden kokemukseen? Vastaavasti, mikä saa merkityksellisen roolin elämässä ja mistä kirkossa ja sen toiminnassa voi löytää merkitystä omaan elämäänsä? Kirkon merkityksettömäksi kokemisen takana ei välttämättä eikä tutkimustenkaan pohjalta aina ole uskon merkityksettömyys. Aikakaudelle ominaiseen detraditionalisoituneeseen kristillisyyteen kuuluu ominaisesti teistisen, transsendenttisen, jumalaukon väheneminen.³⁶⁴ Tässä yhteydessä teistinen jumalausko ei kohdennu kysymykseen uskosta yhteen jumalaan, vaan Jumalan ja maailmankaikkeuden suhteeseen. Perinteisessä kristillisessä teismissä Jumala ei ole osa maailmankaikkeutta, vaan sen ulkopuolinen olio ja samalla kuitenkin läsnä kaikkialla.³⁶⁵ Juuri usko Jumalan olemukselliseen läsnäoloon on kokenut detraditionalisoituneen uskonnollisuuden myötä murroksen.

Kirkossa ja tutkimuksen kentässä olisi keskeistä kiinnittää huomiota niin kutsuttuun uskonnollisuuden keski-
luokkaan. Muun muassa David Voas ja Paul Heelas ovat esittäneet ihmisten uskonnollisen aktiivisuuden

³⁵⁶ Ks. Niemelä 2006, 217. Vajaa kymmenen prosenttia tutkimukseen osallistuneista nimesi kielteisen kirkkokuvan tai yleisen kirkkokriittisyyden syyksi kirkosta eroamiseensa. On oletettavaa, että tässä joukossa median kautta muodostetulla kriittisellä kirkkokuvalla on ollut painoarvoa eropäätöksessä.

³⁵⁷ Anderson 1991, 6.

³⁵⁸ Bauman 1990.

³⁵⁹ Heelas & Woodhead 2005.

³⁶⁰ Valtonen 2009, 56.

³⁶¹ Ks. mm. Valtonen 2009, 57-58.

³⁶² Ks. mm. Ketola 2008b, 12.

³⁶³ Ks. esim. Laaksonen.

³⁶⁴ Heelas & Houtman 2009, 91. Heelas ja Houtman kiinnittävät erityisesti huomiota teistisen jumalaukon vähenemiseen katolisissa maissa.

³⁶⁵ Teismistä ks. mm. Järveläinen 2007.

vähenevän nopeammin kuin sekularisaatio lisääntyy.³⁶⁶ Tämä merkitsee sitä, etteivät ihmiset automaattisesti luovu uskonnosta, eikä uskonto menetä täysin merkitystään heidän elämässään, vaan uskonnon rooli ihmisen elämässä muuttuu. Uskonnollisen keskiluokan näkökulma liittyy seurakunnissa seurakuntanäkemysten avaamiseen, jolloin tunnustetaan tietoiset tai tiedostamattomat jäsenyyden kehät. Esimerkiksi pietistisessä kirkkokäsityksessä seurakunnan jäsenet muodostavat sisemmän ja ulomman kehän sen perusteella, ovatko he Pyhän Hengen vaikutuksesta uskossa vai eivät. Keskustelua tällaisten näkemysten merkityksestä seurakuntien toimintaan ja näkemysten vaikutuksista ei vielä kirkossamme laajamittaisesti käydä.

Lopuksi

Instituutioiden päämääränä on yleensä säilyttää, kun taas sosiaalisilla liikkeillä päämääränä on yhteiskunnallinen muutos³⁶⁷, ja kirkko voidaan nähdä enemmänkin reaktiivisena kuin aktiivisena yhteisönä, jossa tavoitteena on säilyttäminen – ei muutos³⁶⁸. Kristillisen kirkon kohdallakin on nähtävissä suhteellisen nopea kehitys syntyäaikaisten sosiaalisesta liikkeestä instituutioksi. Institutionalisoituneen kirkon sisällä yhä herkemmin kuulee puhuttavan kirkon institutionaalisista heikkouksista, niiden merkityksestä nykytilanteesta ja mahdollisuuksista vaikuttaa niihin. Toisaalla taas nojaututaan kirkon institutionaalisuuteen ja erityisesti sen säilyttävään luonteeseen.³⁶⁹

Kirkko – niin kuin muutkin yhteiskunnalliset rakenteet – on eri aikakausien värittäjä, sekä rakenteiltaan että toiminnallisilta ja opillisilta painotuksiltaan. Kirkon rakenteet ovat syntyneet agraariyhteiskunnassa. Sen tunnistaminen, miten yhteiskunnan eri aikakausivaikutteet näkyvät kirkon rakenteissa on kirkon tulevaisuuden rakenteiden kannalta tärkeää ymmärtää. Rakenteilla voi olla merkittäviä toimintaa ohjaavia vaikutuksia. Paikallisuuden merkitys uskonnollisuuden ilmaisussa on väistämätöntä. Esimerkiksi kun monikulttuurisuus (sekä ihmisinä että ilmiöinä) tunnetusti keskittyy maiden taloudellisiin ja väestöllisiin keskusteluihin³⁷⁰, erot eri alueiden ja niiden toimintakulttuurien sekä sisällöllisten painotusten välillä kasvavat – myös seurakunnissa. Ihmiset ovat enenevässä määrin monipaikkaisia, ja John Athertonin muistutus kirkon perinteiseen maantieteeseen sidotuista rakenteista tulee vastaan tulevaisuudessa: kuinka seurakunnat voivat rakentua seurakuntalaisten kirkoksi, ei paikkakunnan kirkoksi.

Kansankirkollisuus – suomalaisittain keskeinen yhteiskunnallisesti vaikuttanut kirkkokäsitys - on syntyperusteiltaan kirkon kasvatustehtävää ja samalla koko kansan yhtenäisyyttä ja eheyttämistä korostava kirkkokäsitys. Kansankirkkoaatteen kaikkia ihmisiä kattavaa ajattelua ei pietististä ajattelua edustavissa piireissä kannatettu, vaan kirkko nähtiin tunnustavien kristittyjen ydinseurakunnaksi. Sotavuosien aikaan ja niiden jälkeen syntyneitä kansankirkollisuutta alettiin kutsua uuskansankirkollisuudeksi, jossa keskeisiksi ajatuksiksi nousivat maallikoiden vastuullisuus kirkon toiminnassa, yhteyden rakentaminen erilaisten ryhmien välillä ja kirkon rooli palvelijana: kirkko ei ollutkaan itseään, vaan maailmaa varten. Veikkolan mukaan uuskansankirkollisuuden myötä luovuttiin kasvatustehtävää ja ydinseurakunnan evankelointivelvollisuutta korostavasta ajattelusta.³⁷¹ Selvityksen pohjalta on kuitenkin nähtävissä aikuistyön toiminnassa vahva kasvatuspainotus, pietistisestä ajattelusta ponnistavana. Vaikka kirkon opetuksellisessa materiaalissa vaikkapa koskien kastetta korostuu ajatus kirkosta kaikkien kastettujen muodostamana yhteisönä, aikuistoiminnan toteutuksessa pietistisävytteinen opetus- ja kasvatustehtävää korostava ajattelumalli toistuu. Tästä pohdinnasta käsin on

³⁶⁶ Heelas & Houtman 2009, 83.

³⁶⁷ Kantola 2004, 326.

³⁶⁸ Lehtonen 2009, 56.

³⁶⁹ Säilyttämisen kohteet eivät tosin tällaisissa keskustelussa ole yhteisesti jaettuina.

³⁷⁰ Martin 1978, 142.

³⁷¹ Veikkola 1990, 492.

tarpeellista miettiä seurakunnissa, mitä on kansankirkollisuuteen, siis kaikkien kastettujen kirkkoa korostavaan ajatteluun, pohjautuva toiminta ja onko se yksinomaan toimintaa. Kansankirkollisuus on uuden muotoutumisen vaiheessa, ja 1900-luvun keskusteluasetelma pietistisen ja kansankirkollisen korostuksen välillä on yhä selkeästi olemassa, vaikka sisällöllisiä muutoksia keskustelussa on. Esimerkiksi kansankirkollisuuden roolia nationalistisessa mielessä kansallisena eheyttäjänä ei enää kaivata. Kirkkokäsitystä muovataan parhaillaan esimerkiksi seuraavien teemojen äärellä: seurakuntalaisten odotukset kirkkoa kohtaan, kirkon rooli yhteiskunnallisissa kysymyksissä³⁷² ja moraaliseettiset kysymykset.³⁷³

Edellä mainitut teemat ovat keskeisiä kirkkopoliittisissa keskusteluissa kuin yksittäisten kirkon jäsentenkin mielissä. Tuoreen, tammikuussa 2012 julkaistun uutisen mukaan, merkittävimmät syyt kirkon jäsenyyteen ovat kirkon tekemä auttamistyö, kirkolliset toimitukset ja kirkon kulttuuriset tehtävät (kirkolliset rakennukset, hautausmaat, kristillinen juhlapyhäperinne sekä kummina toimiminen).³⁷⁴ Mitä kansankirkolliseen toimintaan ja jäsenten merkitykseen toiminnassa tulee, Ilkka Halava, Pontus Salmi ja Matti Helin esittävät keskeisen väitteen kirkon toimintaympäristön ja jäsenistön muutoksesta suhteessa siihen, miten kirkko näiden muutosten keskellä toimii:

Uusien toiminnallisten ideoiden käyttöönotto vaatii aina jostakin luopumista, ja tämä on usein koettu kirkossa vaikeaksi. Pidämme yllä toimintoja, joiden elinkaari on iltaruskon vaiheessa. Uudet ideat jäävät hyödyntämättä, kun työntekijöiden aika menee heikosti vaikuttavien perinteisten työmuotojen toistamiseen.³⁷⁵

Kirkko 2020 –tulevaisuusselonteossa hahmotetaan kirkon roolia yhdistämällä sosiaalisen liikkeen ja instituution olemusta: ”Kirkolla on tulevaisuudessa tärkeä tehtävä yhteisten merkitysten luojana, määrittelijänä ja ylläpitäjänä.”³⁷⁶ Ilmaisua voi lukea kahdella tapaa; instituution ja yksilön välistä suhdetta kuvaavana tai kirkon organisaation tasoja kuvaavana. Ensimmäinen lukutapa viittaa perinteisen asiantuntija-aseman ja kirkon samastumiseen. Toinen lukutapa kuvaa kirkon rakennetta, joka on laaja, jopa maailman laajuinen Kristuksen kirkko, joka ylärakenteina kannattelee sitä, mitä kirkko organisaationa on yksittäisen ihmisen kohdalla: sen jäsenet. Ja näin luettuna kirkko ei enää ole kasvoton organisaatio, joka pitää hallussaan oikeuttaan määritellä, luoda ja ylläpitää merkityksiä, vaan siihen osallistuu koko (kansan)kirkko, sen ylärakenteista perustaan – kastettuihin kirkon jäseniin.

³⁷² Juhani Veikkola toteaa, että perinteisen herätysteologian keskittyminen toiseen uskonkappaleeseen on johtanut yksilökeskeisyyteen ja lain toisen käytön korostamiseen. Veikkola 1990, 495.

³⁷³ Vastaavia teemoja Juhani Veikkola esitti keskeisiksi 1990-luvulla pohtiessaan uuden kansankirkollisuuden muotoutumista.

³⁷⁴ <http://www.kotimaa24.fi/uutiset/kotimaa/7047-auttamisty-nousi-tarkeimmaksi-syyksi-kuulua-kirkkoon>. Viitattu 2.1.2012.

³⁷⁵ Halava, Salmi & Helin 2009, 100.

³⁷⁶ Kirkko 2020, 12.

Kirjallisuus

Ahlfors, Henna (18.10.2011) Sähköpostiviesti. Tekijän hallussa.

Alasoini, Tuomo (2010). Mainettaan parempi työ. Kymmenen väitettä työelämästä. EVA.
http://www.eva.fi/wp-content/uploads/2010/11/mainettaan_parempi_tyo1.pdf. Viitattu 23.11.2011.

Anderson, Benedict (1991) Imagined Communities. Reflections on the Origins and Spread of Nationalism. Verso, London.

Atherton, John (2000) Marginalization. SCM Press, London.

Bauman, Zygmunt (2002) Notkea moderni. Vastapaino, Tampere.

Beck, Ulrich (1999) Mitä on globalisaatio? Vastapaino, Tampere.

Botvar, Pål Ketil (2000) Kristen tro i Norden. Privatisering og svekkelse av religiøse dogmer. Teoksessa Folkkyrkor och religiös pluralism – den nordiska religiösa modellen. Red. Göran Gustafsson & Thorleif Pettersson. Verbum, Stockholm. 74-96.

Castells, Manuel (1996) Rise of the Network Society. Blackwell, Oxford.

Clayton, Philip ja Steven Knapp. Belief and the Logic of Religious Commitment.
<http://philipclayton.net/files/papers/BeliefAndTheLogic.pdf>. Luettu 10.8.2011.

Elinvoimainen Suomi (2010). Aarne Nurmio ja Teppo Turkki (toim.)
<http://www.sitra.fi/julkaisut/muut/Elinvoimainen%20Suomi.pdf>. Viitattu 23.11.2011. Sitra.

Folkkyrkor och religiös pluralism – den nordiska religiösa modellen (2000). Red. Göran Gustafsson & Thorleif Pettersson. Verbum, Stockholm.

Gill, Robin (1999) Churchgoing and Christian Ethics. Cambridge University Press, London.

Gustafsson, Göran & Thorleif Pettersson (2001) Projektpresentation och översikt. Teoksessa Folkkyrkor och religiös pluralism – den nordiska religiösa modellen. Red. Göran Gustafsson & Thorleif Pettersson. Verbum, Stockholm. 9-33.

Haarni, Ilka (2010) Kolmas elämä. Aktiiviset eläkeikäiset kaupungissa. Gaudeamus, Helsinki.

Halava, Ilkka, Matti Helin ja Pontus Salmi (2009) Kansankirkon myytinmurtajat. Edita, Helsinki.

Hautamäki, Antti (2001) Suomi muutosten edellä. Raportti Suomen haasteista. Sitran raportteja 6.
<http://www.sitra.fi/Julkaisut/Raportti6.pdf>. Viitattu 25.11.2011.

Heelas, Paul & Dick Houtman (2009) Research Note: RAMP Findings and Making Sense of the 'God Within Each Person, Rather than Out There'. Journal of Contemporary Religion, Vol. 24, No. 1, January 2009, 83–98.

Heelas Paul & Linda Woodhead (2005) The Spiritual Revolution. Why religion is giving way to spirituality. Blackwell, Malden.

Heino, Harri (1997) Mihin Suomi tänään uskoo? Wsoy, Helsinki.

- Heiskala, Risto (2000) Verkko ja minä. Kohti maailmanyhteiskunnan tutkimusta. Teoksessa 2000-luvun elämä. Sosiologisia teorioita vuosituhannen vaihteesta. Tommi Hoikkala ja J. P. Roos toim. Gaudeamus, Helsinki. 54-75.
- Heiskala Risto (1999) Esipuhe: Beck, globalisaatio ja "toinen moderni". Teoksessa Ulrich Beck Mitä on globalisaatio? Vastapaino, Tampere.
- Held, David & Anthony McGrew, David Goldblatt, Jonathan Perraton (1999) Global Transformations. Politics, Economics and Culture. Polity, Cambridge.
- Hepp, Andreas & Veronika Krönert (2008) Media Culture and Religious Change: "Mediatization" as "branding Religion". Conference presentation at the Religion, Media Process and the Transformation of the Public Sphere. January 9th, 2008. <http://www.zemki.uni-bremen.de/fileadmin/mediapool/medienkultur/IMKI/Paper-Religion-3.pdf>. Viitattu 8.11.2011.
- Hervieu-Léger, Danièle (2000) Religion as a Chain of Memory. Rutgers University Press, New Jersey.
- Hjarvard, Stig (2008) The Mediatization of Religion. A theory of the media as agents of religious change. Northern Lights. Vol. 6. 9-26.
- Hoikkala, Tommi (1993) Katoaako kasvatus, himmeneekö aikuisuus? Aikuistumisen puhe ja kulttuurimallit. Gaudeamus, Helsinki.
- Huotari, Voitto (1992) Elävä seurakunta. Seurakuntatyön käsikirja. Gummerus, Jyväskylä.
- Häkkinen, Seppo (2010) Ihanne ja todellisuus. Jäsenyyteen sitoutuminen Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa 1960-luvulta 2000-luvulle. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 108. Kirkon tutkimuskeskus, Tampere.
- Ilosanomapiiri. <http://ilosanomapiiri.fi/i.shtml>. Viitattu 8.11.2011.
- Jormakka, Terhi (2010) Ohjaako yhteinen näky? Kirkon tutkimuskeskuksen www-julkaisuja 22. [http://apostoli6.evli.fi/julkaisut.nsf/0/D385492E5EB2946EC22577FC003A5EB2/\\$file/www22.pdf](http://apostoli6.evli.fi/julkaisut.nsf/0/D385492E5EB2946EC22577FC003A5EB2/$file/www22.pdf). Viitattu 29.11.2011.
- Järveläinen, Petri (2007) Klassinen teismi ja sen kritiikki. Esitelmän Karjalan teologisen seuran yleisöillalla 20.11.2007. <http://www.karjalanteologinenseura.fi/main.site?action=siteupdate/view&id=18>. Viitattu 26.9.2011.
- Jääskeläinen, Heli (2011) Haapajärven seurakunnan imago. Opinnäytetyö. Keski-Pohjanmaan ammattikorkeakoulu. http://publications.theseus.fi/bitstream/handle/10024/26313/Jaaskelainen_Heli.pdf?sequence=1 Viitattu 19.10.2011.
- Kallunki, Valdemar (2010) Yhteisön ja yhteiskunnan ehdoilla. Seurakuntien ja kuntien yhteistyö vuorovaikutuksen näkökulmasta. Diss. Käytännöllisen teologian laitos. <http://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/52540/yhteison.pdf?sequence=1>. Viitattu 16.8.2011.
- Kansanlähetyksen ohjelma (2011) <http://www.sekl.fi/sekl/kansanlahetys/oppiperustamme/ohjelma>. Viitattu 17.10.2011.

- Kantola, Ismo (2004) Sosiaaliset liikkeet. Teoksessa Sosiologisia karttalehtiä. Ismo Kantola, Keijo Koskinen ja Pekka Räsänen (toim.). Vastapaino. 323-338.
- Karvonen, Erkki. Mediaseksikkyyden yhteiskunta. <http://www.uta.fi/~tierka/medioitum.htm>. Viitattu 24.11.2011.
- Ketola, Kimmo (2003) Uskonto suomalaisessa yhteiskunnassa 1600-luvulta nykypäivään. Teoksessa Moderni kirkkokansa. Suomalaisten uskonnollisuus uudella vuosituhanalla. Kimmo Kääriäinen, Kati Niemelä ja Kimmo Ketola. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 82. Kirkon tutkimuskeskus, Tampere. 17-51.
- Ketola, Kimmo (2008a) Uskonnot Suomessa. Käsikirja uskontoihin ja uskonnollistaustaisiin liikkeisiin. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 102. Kirkon tutkimuskeskus, Tampere.
- Ketola, Kimmo (2008b) Hengellinen etsintä tuottaa käännyttäisiä ja pyhiinvaeltajia. Kotimaa Suola. 10-16.
- Ketola, Kimmo (2011) Suomalaisten uskonnollisuus. Teoksessa Uskonto suomalaisten elämässä. Uskonnon kasvatusta, moraalista, onnellisuutta ja suvaitsevaisuutta kansainvälisessä vertailussa. Kimmo Ketola, Kati Niemelä, Harri Palmu & Hanna Salomäki. Yhteiskuntatieteellisen tietoarkiston julkaisuja 9, 2011. Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto, Tampere. 7-24.
- Ketola, Mikko ja Matti Myllykoski (2010) uskon yhteisö ja arjen usko. Arkkipiispa Kari Mäkisen haastattelu. Vartija 3/2010. 83-87.
- Kinanen, Juha (2008) Mesetä murheesi – sähköiset viestintävälineet sielunhoidossa. Teoksessa Heli Pruuki (toim.) Nuorten sielunhoidon käsikirja. Lasten keskus, Helsinki. 253-272.
- Kirkko 2020 (2010) Suomen evankelis-luterilaisen kirkon tulevaisuusselonteko. Kirkkohallitus, Helsinki.
- Kirkko kuulolla palstasta tuli yllätyssuosikki. <http://evl.fi/EVLUutiset.nsf/0/1A548E547D5B91DFC22578F400306959?opendocument&lang=FI>. Viitattu 18.10.2011.
- Kirkkolaki (1054/1993) <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1993/19931054>.
- Kirkko uudelle vuosituhanalle. Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 1996-1999 (2000) Kari Salonen, Kimmo Kääriäinen, Kati Niemelä. Kirkon tutkimuskeskus, Tampere.
- Kirkon tilastollinen vuosikirja 2010. Kirkkohallitus, Helsinki.
- Kärkkäinen, Sirkka-Liisa (2010) Yksinasuminen Suomessa. Teoksessa Mikä meitä jakaa? Sosiaalipolitiikkaa kilpailuvaltiossa. Toim. Sakari Hänninen, Elina Palola, Maija Kaivonurmi. Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos. 181-218.
- Kääriäinen, Kimmo, Kati Niemelä ja Kimmo Ketola (2003) Moderni kirkkokansa. Suomalaisten uskonnollisuus uudella vuosituhanalla. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 82. Kirkon tutkimuskeskus, Tampere.
- Kääriäinen, Kimmo (2003) Teorioita uskonnon ja yhteiskunnan muutoksesta. Teoksessa Moderni kirkkokansa. Suomalaisten uskonnollisuus uudella vuosituhanalla. Kimmo Kääriäinen, Kati Niemelä ja Kimmo Ketola. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 82. Kirkon tutkimuskeskus, Tampere. 87-121.

- Lahtiluoma, Sami ja Raimo Turunen (2011) Kunta ja seurakunta – vuorovaikutusta ja yhteistyötä. Kuntaliitto, Helsinki.
- Laiho, Katriina (2011) Internet lapsityön ja sielunhoidon tukena. Opinnäytetyö, diakonia-ammattikorkeakoulu. Järvenpää.
- Lehtonen, Tommi (2005) Uskonto ja yhteisö. Teoksessa Yhteisöllisyyden paluu. Antti Hautamäki, Tommi Lehtonen, Juha Sihvola, Ilkka Tuomi, Heli Vaaranen & Soile Veijola. Gaudeamus, Helsinki. 60-89.
- Lehtonen, Tommi (2009) Uskonnon yhteisöllisestä merkityksestä ja tehtävästä. Teoksessa Yhteisön lumo. Systemisiä kytkentymisiä. Toim. Jukka-Pekka Heikkilä, Harri Hyyppä ja Risto Puutio. Metanoia-Instituutti, Oulu. 53-69.
- Leppisaari, Irja (2000) Aikuisen kasvu ja oppiminen kirkossa. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon käsitys aikuiskasvatuksesta, aikuisten oppimisesta ja opettamisesta vuosina 1958-1990 käydyn asiantuntijakeskustelun pohjalta. Diss. E Scientiae Rerum Socialium 44. Oulun yliopisto, Oulu.
- Lumijärvi, Johanna (1998) Miksi kuulua kirkkoon? Espoolaisten kirkkoon sitoutuminen 1990-luvulla. Käytännöllisen teologian laitoksen julkaisuja 91. Helsinki.
- Maffesoli, Michel (1996) The Time of the Tribes. The Decline of Individualism in Mass Society. Sage Publications, London.
- Manninen, Jyri ja Senja Pesonen (2000) Aikuisdidaktiset lähestymistavat. Verkkopohjaisten oppimisympäristöjen suunnittelu taustaa. Aikuiskoulutus verkossa. Toim. Janne Matikainen ja Jyri Manninen. HY:n Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus. Tammer-Paino, Tampere. 63-79.
- Marin, Marjatta (2001) Tarkastelukulmia ikään ja ikääntymiseen. Teoksessa Lapsuudesta vanhuuteen. Iän sosiologiaa. Toim. Anne Sankari & Jyrki Jyrkämä. Vastapaino, Helsinki. 17-48.
- Martin, David (1978) A General Theory of Secularization. Basil Blackwell, Oxford.
- Meristö, Tarja & Hanna Tuohimaa (2007) Naantalın seurakunnan seurakuntalaiskysely. Yhteenvetoraportti. http://www.naantalınseurakunta.fi/files/Naantalın_SRK/pdf/MicrosoftWord-Naantalıkyselyraportti14.5.2007_2_.pdf Viitattu 19.10.2011.
- Metsätähti, Sinikka (2011) Haastattelu 2011. Tallenne tekijän hallussa.
- Minäkö perhetyöntekijä? (2010) Kirkon perhetyön yksikkö, Kirkkohallitus. [http://evl.fi/EVLUutiset.nsf/Documents/BE49CFC2044AD840C22576CC003C03CF/\\$file/Minako_perhetyon_tekija.pdf](http://evl.fi/EVLUutiset.nsf/Documents/BE49CFC2044AD840C22576CC003C03CF/$file/Minako_perhetyon_tekija.pdf). Viitattu 8.9.2011.
- Monikasvoinen kirkko. Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 2004-2007 (2008) Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 103. Kirkon tutkimuskeskus, Tampere.
- Murtorinne, Eino (1995) Suomen kirkon historia 4. Sortovuosista nykypäiviin 1900-1990. WSOY, Porvoo.
- Mustakallio, Hannu (2002) Köyhät, sairaat ja kirkko – suomalaista diakoniaa 1800-luvulta 1940-luvulle. Teoksessa Lasaruksesta leipäjonoihin. Köyhyys kirkon kysymyksenä. Toim. Virpi Mäkinen. Atena, Jyväskylä. 197-221.

Muutoksen Suomi (2008) Antti Hautamäki (toim.)

<http://www.sitra.fi/julkaisut/muut/MuutoksenSuomi.pdf>. Viitattu 23.11.2011. Sitra.

Niemelä, Kati (2003) Usko Jumalaan ja kirkon oppiin. Teoksessa Moderni kirkkokansa. Suomalaisten uskonnollisuus uudella vuosituhanella. Kimmo Kääriäinen, Kati Niemelä ja Kimmo Ketola. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 82. Tampere. 148-164.

Niemelä, Kati (2006) Vieraantunut vai pettynyt? Kirkosta eroamisen syyt Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 95. Kirkon tutkimuskeskus, Tampere.

Niemelä, Kati (2010) Papit ja kanttorit 2010. Akavan kirkollisten ammattijärjestöjen jäsenkyselyn raportti. Kirkon tutkimuskeskuksen www-julkaisuja 20. Kirkon tutkimuskeskus, Tampere.

Niemelä, Kati (2011) Heikkeneekö uskonnollisuus ikäryhmissä? Uskonnollinen kasvatus ja sen merkitys uskonnollisuuden selittäjänä. Teoksessa Uskonto suomalaisten elämässä. Uskonnollinen kasvatus, moraalit, onnellisuus ja suvaitsevaisuus kansainvälisessä vertailussa. Kimmo Ketola, Kati Niemelä, Harri Palmu & Hanna Salomäki. Yhteiskuntatieteellisen tietoarkiston julkaisuja 9, 2011. Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto, Tampere. 40-59.

Nieminen, Risto T. (2002) Seurakunta aluetyön jännitteessä. Organisaation ja toimintayhteisön muutosprosessi aluetyötä toteuttavassa seurakunnassa. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja Sarja A, 78. Kirkon tutkimuskeskus, Tampere.

Nikula, Paavo (1999) Suomalainen tasa-arvopoliittika. Teoksessa Suomalainen nainen. Otava, Helsinki. 129-145.

Nuori aikuinen kirkon jäsenenä (2009) Projektiraportti.

Numminen, Lotta & Vivi Wihanto (2009) Nuoret seurakuntaviestinnän haasteena. Nuorten aikuisten kokemuksia ja näkemyksiä Turun Mikaelinseurakunnan viestinnästä. Opinnäytetyö. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Turku.

Paananen, Terhi (2011) Kuuleeko kirkko, mitä siitä sanotaan? Teoksessa Verkkoa kokemassa. Hengellisyys ja vuorovaikutus verkkoyhteisöissä. Toimittajat Meri-Anna Hintsala, Esko Kähkönen ja Teemu Pauha. http://www.diak.fi/files/diak/Julkaisutoiminta/B_46_ISBN_9789524931281.pdf. Viitattu 18.10.2011. B raportteja 46. Diakonia-ammattikorkeakoulu, Helsinki. 23-38.

Pesonen, Heikki (2004) Vihertyvä kirkko. Suomen evankelisluterilainen kirkko ympäristötoimijana. Suomen Tiedeseura, Helsinki.

Pew Research Center for the People and the Press, Political Survey, February 2011. <http://www.people-press.org/question-search/?qid=1789851&pid=51&ccid=51#top>. Viitattu 15.11.2011.

Pylkkänen, Anu (1999) Suomalainen tasa-arvo. Teoksessa Suomalainen nainen. Otava, Helsinki. 24-38.

Rantamaa, Paula (2001) Ikä ja sen merkitykset. Teoksessa Lapsuudesta vanhuuteen. Iän sosiologiaa. Toim. Anne Sankari & Jyrki Jyrkämä. Vastapaino, Helsinki. 49-95.

Räsänen, Antti (2002) Aikuisen uskonnollisuus. Tutkimus Fritz Oserin uskonnollisen arvioinnin kehityksen teoriasta ja sen pätevydestä aikuisilla suomalaisilla koehenkilöillä.

<http://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/3024/%EE%80%80aikuisen%EE%80%81.pdf?sequence=1> .
Poimittu 6.11.2011.

Räsänen, Pekka (2006) Sosiologia: empiiristä yhteiskuntatiedettä? Tieteessä tapahtuu 1/2006. 49-52.

Salomäki, Hanna (2010) Herätysliikkeisiin sitoutuminen ja osallistuminen. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 113. Kirkon tutkimuskeskus, Tampere.

Saviranta, Anne & Kirsi Åhlberg (2010) Vertaistuen kokemukset ja merkitys eri asiakasryhmissä. Opinnäyte, Diakonia-ammattikorkeakoulu, Helsinki.

<https://publications.theseus.fi/bitstream/handle/10024/25392/VERTAISTUEN%20KOKEMUKSET%20JA%20MERKITYS%20ERI%20ASIAKASRYHMISSA.pdf?sequence=1>. Viitattu 28.11.2011.

Strategiaopas seurakunnille (2009)

[http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/BC05BD4975FC8DE3C22576C7004162B5/\\$FILE/Strategiaopas%20PDF.pdf](http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/BC05BD4975FC8DE3C22576C7004162B5/$FILE/Strategiaopas%20PDF.pdf)
Viitattu 21.11.2011.

Sundback, Susan (2000) Medlemskapet i de lutherska kyrkorna i Norden. Teoksessa Folkkyrkor och religiös pluralism – den nordiska religiösa modellen. Red. Göran Gustafsson & Thorleif Pettersson. Verbum, Stockholm. 34-73.

Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 1992-1995 (1997) Harri Heino, Kari Salonen, Jaakko Rusama, Risto Ahonen. Kirkon tutkimuskeskus, Tampere.

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon piispojen julkilausuma 1972. Kaksitoista teesiä Raamatusta.

Suomen virallinen tilasto (SVT): Perheet.

ISSN=1798-3215. 2010. Helsinki: Tilastokeskus.

http://www.stat.fi/til/perh/2010/perh_2010_2011-05-27_tie_001_fi.html. Viitattu 3.10.2011.

Suomen virallinen tilasto (SVT): Tieto- ja viestintätekniiikan käyttö.

ISSN=1799-3504. 2010. Helsinki: Tilastokeskus .

http://www.stat.fi/til/sutivi/2010/sutivi_2010_2010-10-26_tie_001_fi.html. Viitattu 2.9.2011.

Suomen virallinen tilasto (SVT): Tieto- ja viestintätekniiikan käyttö.

ISSN=1799-3504. 2010, Liitetaulukko 4. Internetin käyttö, käytön useus sekä määrä iän, toiminnan ja asuinpaikan kaupunkimaisuuden mukaan 2010. Helsinki: Tilastokeskus.

http://www.stat.fi/til/sutivi/2010/sutivi_2010_2010-10-26_tau_004_fi.html. Viitattu 2.9. ja 13.10.2011.

Suomen virallinen tilasto (SVT): Tieto- ja viestintätekniiikan käyttö

ISSN=1799-3504. 2010, Liitetaulukko 13. Sosiaalinen media 2010.

http://www.stat.fi/til/sutivi/2010/sutivi_2010_2010-10-26_tau_013_fi.html. Viitattu 13.10.2011.

Suomen virallinen tilasto (SVT): Väestöennuste

ISSN=1798-5137. 2009. Helsinki: Tilastokeskus.

Saantitapa: http://www.tilastokeskus.fi/til/vaenn/2009/vaenn_2009_2009-09-30_tie_001_fi.html. Viitattu 7.11.2011.

Suomen virallinen tilasto (SVT): Väestörakenne.

ISSN=1797-5379. vuosikatsaus 2010. Helsinki: Tilastokeskus.

http://www.stat.fi/til/vaerak/2010/01/vaerak_2010_01_2011-09-30_tie_001_fi.html. Viitattu 3.10.2011.

Talonen, Jouko (2004) Raamatuntulkinta Suomen herätysliikkeissä. Teoksessa Raamattu ja kirkon usko tänään. Toimittaja Maarit Hytönen. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 87. Kirkon tutkimuskeskus, Tampere. 108-127.

Tilastoja/Suomen yksinelävät ry. <http://www.yksinelävät.fi/fakta/tilastoja.html>. Viitattu 2.12.2011.

Tuomi, Ilkka (2005) Yhteisöllisyyden paluu tietoyhteiskuntaan. Teoksessa Yhteisöllisyyden paluu. Antti Hautamäki, Tommi Lehtonen, Juha Sihvola, Ilkka Tuomi, Heli Vaaranen & Soile Veijola. Gaudeamus, Helsinki. 132-162.

Urbaani usko. Nuoret aikuiset, usko ja kirkko (2006) Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 96. Toim. Teija Mikkola, Kati Niemelä ja Juha Petterson. Kirkon tutkimuskeskus, Tampere.

Uskonnot Suomessa –tietokanta. Kirkon tutkimuskeskuksen ja Uusien uskonnollisten liikkeitten tutkijaverkosto USVA ry:n toteuttama tietokanta Suomessa vaikuttavista ja vaikuttaneista uskonnollisista yhteisöistä. www.uskonnot.fi.

Vaaranen, Heli (2005) Nuorten luovat pikkuheimot ja työn tulevaisuus. Teoksessa Yhteisöllisyyden paluu. Antti Hautamäki, Tommi Lehtonen, Juha Sihvola, Ilkka Tuomi, Heli Vaaranen & Soile Veijola. Gaudeamus, Helsinki. 114-131.

Valtonen, Minna (2009) Kertomuksia kirkon työntekijäksi kasvamisesta. Kirkon nuorisotyönohjaajiksi opiskelevien spiritualiteetin ja ammatillisen identiteetin muotoutuminen. Diakonia-ammattikorkeakoulua. A Tutkimuksia 23.

Wathén, Elisa (2008) Nuorten aikuisten uskonnollisuus ja osallistuminen hengellisiin tilaisuuksiin Kalliossa. Pro gradu. Helsingin yliopisto: teologinen tiedekunta.

Williams, Emyr (2011) Research Note: The Relationship between Rejection of Christianity and Non-traditional Beliefs among Adolescents in Wales. Journal of Contemporary Religion. Vol. 26, No. 2. 261-268.

Veikkola, Juhani (1990) Kansankirkko suomalaisessa maisemassa. Teoksessa Kirkko ja politiikka. Suomen Kirkkohistoriallisen seuran toimituksia 153. 483 – 499.

Vuorinen, Marja. Vertaisuus asiantuntijuuden lähtökohtana.

http://www.stkl.fi/www_kokkola/Vuorinen_Marja.htm. Viitattu 28.11.2011.

Väestörakenne. http://pxweb2.stat.fi/database/StatFin/vrm/vaerak/vaerak_fi.asp Väestörekisterikeskus. Viitattu 13.1.2012.

LIITE

Seurakuntien aikuistyön ulkopuolisten järjestäjien sisällölliset korostukset

Yhteisö	Korostukset*	Muuta
Besal'el lähetys ry	Evankelioinnin ja armolahjojen keskeisyys. Järjestää karismaattisia herätyskokouksia ja kotirukouskokouksia.	Rekisteröity 2000.
Evankelis-luterilainen lähetysyhdistys Kylväjä	Kirkon virallinen lähetysjärjestö. Korostaa Raamatun syntä Pyhän Hengen vaikutuksesta ja sen roolia Jumalan sanana ja ehdottomana totuutena. Korostaa omakohtaista uskoa ja pelastuskokemusta. ³⁷⁷ Kuuluu ns. viidenteen herätysliikkeeseen.	Syntynyt SEKL:n jakautuessa useampaan liikkeeseen. Perustettu 1974.
Hengen uudistus kirkossamme ry	Korostaa armolahjoja, hengellistä uudistustyötä seurakunnissa, rakentaa uudistusta etsivien seurakuntien verkostoa.	Syntyi 1970-luvun lopulla, rekisteröitiin 1989.
Herättäjä Yhdistys HY	Korostaa odottavan uskon roolia, painottaa kirkon tunnustusta ja yhteistä pappeutta.	Syntyi 1700-1800-lukujen taitteessa.
Kansan Raamattuseura KRS	Vaikutteita evankelioivasta herätyskristillisyydestä, luterilaisuudesta ja allianssikristillisyydestä, korostaa henkilökohtaista uskoa. Pyrkimys yhteiskristilliseen toimintaan ja yhteistyöhön paikallisseurakuntien kanssa. Kuuluu ns. viidenteen herätysliikkeeseen.	Syntyi 1945.
Suomen Karmel-yhdistys	Tukee Israelin kansaa ja Israelin uudistumista niin, että israelilaiset uskoisivat Jeesuksen toiseen tulemiseen. Korostaa Raamatun opetusta Israelin roolista Jumalan pelastushistoriassa.	Perustettiin 1949.
Katolinen kirkko Suomessa	Paavin johtama katolinen kirkko katsoo olevansa apostolien johtaman kirkon seuraaja, jossa apostolinen suksestio on jatkunut katkeamattomana. Kirkolla on keskeinen rooli Jumalan ilmoituksen määrittelyssä ja se korostaa myös tradition roolia. ³⁷⁸	
Kirkkohallitus	Hoitaa kirkon yhteistä hallintoa, taloutta ja toimintaa tarjoten mm. asiantuntijapalveluja seurakuntien toiminnan tueksi.	
Parikanniemisäitiö	Kristillisistä lähtökohdista toteutetun lastenkoti – ja palvelukotitoiminnan lisäksi tekee julistustyötä seurakunnissa. Toiminta lukeutuu ns. viidenteen herätysliikkeeseen. ³⁷⁹	Perustettu 1967 ns. Uukuniemen herätyksen perinnettä jatkamaan.
**Päivä oy	Vapaakirkollinen kustantamo.	Perustettu 1962
Raamatunlukijain liitto RLL	Tavoitteena edistää Raamatun tuntemista, korostaa elävän uskon ja aidon Kristuksen seuraamisen merkitystä. RLL:n jäsenjärjestöt ovat suurelta osin ns. viidennen herätysliikkeen edustajia, mukana muun muassa myös Uusheräys, SLS, Vapaakirkko ja Kirkkopalvelut. ³⁸⁰	Kansainvälinen järjestö, joka toiminut Suomessa 1977 alkaen.
Radiolähetysjärjestö Sanansaattajat SanSa	Kirkon virallinen lähetysjärjestö. Raamatun ehdottoman auktoriteetin, henkilökohtaisen uskonratkaisun ja evankelioinnin korostaminen. Edustaa ns. viidettä herätysliik-	Perustettiin 1973.

³⁷⁷ Lähteenä myös <http://www.flom.fi/index.php?yleistietoa/C5/>. Viitattu 21.9.2011.

³⁷⁸ Heino 1997, 70; Ketola 2008a, 38.

³⁷⁹ <http://www.parikanniemi.fi/>. Viitattu 22.9.2011.

³⁸⁰ <http://www.rll.fi/index.php?sid=1>. Viitattu 22.9.2011.

	kettä. Kuuluu ns. viidenteen herätysliikkeeseen.	
Rauhanyhdistys RY (vanhoillislestadiolaisuus)	Syntien tunnustaminen ja synninpäästö liikkeen jäsenen toimesta on keskeinen piirre lestadiolaisessa uskossa. ³⁸¹ Korostaa oman liikkeen edustavan tietä Jumalan valtakuntaan.	
Suomen Evankelisluterilainen Kansan Lähetys KL	Kirkon virallinen lähetysjärjestö. Raamatun ehdottomalla auktoriteetilla, henkilökohtaisella uskonratkaisulla, evankelioinnilla ja Jeesuksen toisen tulemisen odotuksella keskeinen rooli. Vanhoillislestadiolaisuuden tavoin korostuu oman liikkeen rooli kirkollisen kentän ytimenä, jota reunustavat muut liikkeet ja kirkko ja uloimpana muu yhteiskunta.	Perustettu 1967.
Suomen Helluntaikirkko	Korostaa Raamattua uskonelämän ylimpänä auktoriteettina, uskonnollista kokemusta, henkilökohtaista uskonratkaisua, uskovien Pyhän Hengen antamaa kastetta ja armolahjoja.	Suomen ensimmäinen helluntaiseurakunta perustettiin 1915 Helsinkiin.
Suomen Luterilainen Evankeliumiyhdistys SLEY	Kirkon virallinen lähetysjärjestö. Korostuu ns. omistava usko, pelastusvarmuuden kokemus ja henkilökohtainen uskonratkaisu. Vastustaa kirkon päätöstä avata pappisvirka myös naisille. ³⁸²	Rekisteröity 1922.
Suomen Lähetysseura SLS	Kirkon virallinen lähetysjärjestö. Tekee kansainvälistä lähetystyötä yhteistyössä pääasiassa luterilaisten paikallisten kirkkojen kanssa. ³⁸³	
Suomen Raamattuopisto SRO	Korostaa mm. Jeesuksen sovitustyötä, uskonvanhurskautta Raamatun ymmärtämisessä. SRO nostaa esille myös ev.lut.kirkon tarpeen uudistua "Jumalan sanalle uskollisena". Edustaa ns. viidettä herätysliikettä. ³⁸⁴	Perustettu 1940.
Suomen Vapaakirkon seurakunnat	Korostaa Raamattua ainoana uskonelämän normina, henkilökohtaista uskonratkaisua. Armolahjoja pidetään tärkeinä.	Rekisteröity Suomessa 1923.
Mannerheimin Lastensuojeluliitto	Kaikille avoin järjestö, joka pyrki i edistämään lapsen ja lapsiperheiden hyvinvointia tarjoamalla mm. erilaisia vertaistukeen pohjautuvia(mm. tukipuhelimet, perhekerhot) palveluja. ³⁸⁵	

* Lähde Uskonnot Suomessa –tietokanta, ellei muuta ilmoitettu. www.uskonnot.fi

** Välillisenä toimijana kustantaen käytettyä materiaalia.

³⁸¹ Heino 1997, 53.

³⁸² Lähteenä myös <http://sley.fi/>. Viitattu 22.9.2011.

³⁸³ http://www.mission.fi/suomen_lahetysseura/. Viitattu 22.9.2011.

³⁸⁴ Lähteenä myös http://www.sro.fi/index.php?option=com_content&view=article&id=123&Itemid=254. Viitattu 22.9.2011.

³⁸⁵ <http://www.mll.fi/>. Viitattu 22.9.2011.